

T.C.

**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE SESLİ KÜTÜPHANE HİZMETLERİ VE
GÖRME ENGELLİLERİN SESLİ KÜTÜPHANE
HİZMETLERİNE KARŞI TUTUMLARI**

Müge Esra KARTAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ

Çankırı-2018

T.C.

**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE SESLİ KÜTÜPHANE HİZMETLERİ VE
GÖRME ENGELLİLERİN SESLİ KÜTÜPHANE
HİZMETLERİNE KARŞI TUTUMLARI**

Müge Esra KARTAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ

Çankırı-2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖNSÖZ	vii
ÖZET	ix
SUMMARY	xi
KISALTMALAR	xiii
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
RESİMLER LİSTESİ	xvii
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Konu.....	1
1.2. Amaç ve Hipotez.....	4
1.3. Önem.....	5
1.4. Yöntem.....	7
1.5. Evren	8
1.6. Düzen	9
1.7. Kaynak	10
2. BÖLÜM: GÖRME ENGELLİLER	12
2.1. İnsan Hakları ve Engellilik Kavramlarının Önemi	12
2.2. Engelliliğin Türleri.....	15
2.3. Görme Engelliliğin Tanımları.....	16
2.3.1. Total Görme Engelli ve Az Görenin Yasal Tanımı	16
2.3.2. Total Görme Engelli ve Az Görenin Eğitsel Tanımları.....	17
2.4. Görme Engelliliğinin Nedenleri.....	18

2.5. Görme Engelli Bireylerin Genel Özellikleri.....	18
2.6. Türkiye’de Görme Engelli Bireylerin İstatistiksel Verileri.....	20
2.6.1. Engelli ve Görme Engelli Olanların Eğitim Durumu.....	20
2.6.2. Engellilerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	22
2.6.3. Engel Türüne Göre Engelli Nüfusu.....	23
2.6.4. Coğrafi Bölgelere Göre Engelli Nüfusu.....	24
2.6.5. Yaş Gruplarına Göre Engelli Nüfusu.....	24
2.7. Görme Engelli Bireylerin Kaynaklardan Faydalanma Yöntemleri	25
2.7.1. Gezici Kütüphaneler.....	26
2.7.2. İnternet ve Elektronik Posta.....	26
2.7.3. Telefon.....	26
2.8. Görme Engellilerin Karanlık Dünyasına Işık Tutan “Ses”.....	27
2.8.1. Analog Kayıtlar.....	28
2.8.2. Dijital Kayıtlar.....	28
2.9. Braille Yazı Sistemi ve Tarihçesi.....	30
2.9.1. Braille Materyal Hazırlama.....	33
2.10. Grafikler ve Resimler.....	36
2.10.1. Betimleme.....	38
2.10.2. Mikro Kapsül (Kabarık Kağıt).....	39
2.10.3. Vakum Form (Thermoform).....	40
2.10.4. Kabartma.....	40
2.11. Büyük Puntolu Yazılar.....	40
2.11.1. Büyütme.....	41

2.11.2. Elektronik Metin.....	42
3. BÖLÜM: GÖRME ENGELLİ BİREYLERİN EĞİTİMİ.....	45
3.1. Görme Engelli Eğitimi	45
3.2. Dünyada Görme Engelli Eğitimi	48
3.2.1. Geçmişten Günümüze Dünyada Gelişim.....	48
3.3. Türkiye de Görme Engelli Eğitimi	53
4. BÖLÜM: DÜNYADA ve TÜRKİYE’de GÖRME ENGELLİLERE YÖNELİK KÜTÜPHANE HİZMETLERİ.....	56
4.1. Görme Engellilere Verilen Kütüphane Hizmetleri ve Tarihçesi ..	56
4.2. Görme Engellilere Hizmet Veren Kütüphane Türleri	60
4.2.1. Halk Kütüphaneleri.....	61
4.2.2. Milli Kütüphaneler.....	63
4.2.3. Okul Kütüphaneleri.....	66
4.2.4. Özel Kütüphaneler	68
4.2.5. Üniversite Kütüphaneleri.....	69
4.3. Görme Engelliler için Sesli Kütüphaneler ve Uygulamaları	76
4.3.1. Sesli Kitap ve Kütüphane	76
4.3.1.1.Sesli Kitap.....	77
4.3.1.2.Sesli Kütüphane	79
4.3.2. Görme Engelliler için Sesli Kütüphane Uygulamaları	80
4.3.2.1.Beyazıt Devlet Kütüphanesi Görme Engelliler Bölümü	80
4.3.2.2.Türkiye Görme Özürlüler Derneği Kitaplığı (TURGOK).....	80
4.3.2.3.Milli Kütüphane.....	81
4.3.2.4.Altınokta Körler Derneği Kütüphanesi.....	81

4.3.2.5.Boğaziçi Üniversitesi Sesli Kitap Gönüllüleri Web Sitesi	82
4.3.2.6.DAISY (Digital Accessible Information System) Konsorsiyumu	82
4.4. Görme Engelliler Personel Eğitimi ve Doğru İstihdam.....	83
4.5. Görme Engellilerin Sorunları.....	84
5. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR.....	87
5.1. Kişisel Bilgiler	88
5.2. Kütüphane Kullanımı.....	89
5.3. Sesli Kütüphaneler	100
5.4. Görme Engellilerin Yaşadıkları Sıkıntılar	111
5.5. Görme Engellilerin Beklentileri.....	115
6. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	119
KAYNAKÇA	129
EKLER.....	142
ÖZGEÇMİŞ.....	148

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Türkiye’de Sesli Kütüphane Hizmetleri ve Görme Engellilerin Sesli Kütüphane Hizmetlerine Karşı Tutumları* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

17 / 07 / 2018

Müge Esra KARTAL

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Müge Esra KARTAL] tarafından hazırlanan *Türkiye’de Sesli Kütüphane Hizmetleri ve Görme Engellilerin Sesli Kütüphane Hizmetlerine Karşı Tutumları* başlıklı bu çalışma, 22.06.2018 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Bilgi ve Belge Yönetimi* Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan: Prof. Dr. Fatih RUKANCI   İmza: .....

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ   İmza: .....

Üye: Prof. Dr. Coşkun POLAT   İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 7/6/2018 tarih ve 2018/19 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türkiye’de Sesli Kütüphane Hizmetleri ve Görme Engellilerin Sesli Kütüphane Hizmetlerine Karşı Tutumları adlı bu çalışma, görme engelli bireylerin yaşadıkları sorunlara bir nebze olsun ışık tutma adına hazırlanmıştır. Yaşadığımız yüzyılda hızla gelişen ve değişen bilgi teknolojisi insanlar arasında bilgi paylaşımını değişik yönlerde etkilemektedir. Bu değişimlere bilgi kaynakları sunan kütüphanelerin ayak uydurması gerekmektedir. Bilgi kaynakları tüm kütüphane kullanıcılarını içine alacak şekilde düzenlenip, kullanıcıların hizmetine sunulmalıdır. Ancak ülkemizde görme engellilere hizmet veren kütüphaneler değerlendirildiğinde, sadece birkaç kurum ve kuruluş tarafından kütüphanecilik hizmeti sunulduğu verilen hizmetlerin de hem nitelik hem de nicelik olarak beklenenin çok gerisinde olduğu görülmektedir. Görme engellilere hizmet sunan kütüphanelerin, görme engellilere hizmet konusunda gerekli donanımına sahip olabilmeleri için yurt dışındaki gelişmeleri yakından takip etmeleri gerekmektedir. Bunlara ilaveten gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek için teknolojiyi sürekli takip halinde olması son derece önemlidir. Görme engelli bireyler bilgi kaynaklarına ulaşım konusunda diğer insanlarla eşit haklara sahiptir. Bu haklarını kullanabilmeleri için gerekli düzenlemeler ve çalışmalar yapılmalıdır.

Öncelikle tez çalışmamda danışmanlığımı üstlenerek bana yol gösteren, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen ve çalışmayı sabırla yönlendiren değerli danışman hocam Sayın *Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ’a* teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Kahramanmaraş’ta öğretmenlik yapan kendisi de görme engelli olan anket eline ulaştıktan sonra daha fazla neler eklenmeli bunları benimle paylaşma nezaketinde bulunan Sayın Öğretmenim *Hasan ÇOBANOĞLU’na* ve yine görme engelli olan Sakarya’da görev yapan Sayın *İbrahim BİNGÖL’e* sonsuz teşekkür ederim.

Çalışmanın görüşme bölümünde yer alan tüm görme engelli kütüphane kullanıcılarına katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Her daim yanımda olan, manevi desteklerini her an hissettiğim *Canım Değerli Ailem’e;*

Her moral bozukluğunda beni tekrar yüreklendiren kader ortağım Canım Arkadaşım
Zeynep KAHRAMAN'a;

Son olarak da, doğrudan ya da dolaylı bir şekilde yardımlarını benden esirgemeyen,
bilerek veya bilmeyerek bana yardımcı olan isimlerini saymadığım Tüm Gizli
Kahramanlarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

Hepiniz iyi ki varsınız...

23/05/2018

Müge Esra KARTAL

ÖZET

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Türkiye’ de Sesli Kütüphane Hizmetleri ve Görme Engellilerin Sesli Kütüphane Hizmetlerine Karşı Tutumları

Tezin Yazarı : Müge Esra Kartal

Danışman : Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ

Anabilim Dalı: Bilgi ve Belge Yönetimi

Bilim Dalı :---

Kabul Tarihi :

Sayfa Sayısı : XVIII (ön kısım) + 148 (tez) + (ekler)

İnsanlık tarihi boyunca üretilen bilgi miktarı sürekli olarak artmaktadır. Bu bilgilere ulaşmak da giderek önem kazanmaktadır. Engelliler, engeli olmayan insanlar gibi her türlü bilgiye erişim hakkına sahiptirler. Engellilerin içinde buldukları durum, onları bilgiye erişimden ve diğer bilgi hizmetlerinden alıkoymamalıdır.

Halk kütüphaneleri yaşam boyu öğrenme ve bağımsız karar vermede etkili olduğu kadar, kültürel ve kişisel gelişimin artmasına da katkı sağlamaktadır. Kısaca bilgi dünyasına açılan bir kapıdır. Kütüphaneler bütün kullanıcıların istek ve beklentilerini karşılamalıdır. Kütüphaneler engelli gruplarına göre hizmetlerini esnetebilmelidir. Görme engellilere hizmet veren kütüphaneler kullanıcı potansiyeline uygun politikalar üretip, kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Ancak görme engelli kullanıcılar Braille, sesli ya da büyük punto basılı kaynaklara erişim konusunda sıkıntılar yaşamaktadır.

Bu çalışma Türkiye’de Sesli Kütüphane Hizmetlerinin durumunu ve görme engellilerin tutumlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Görme engelli bireylerin tercih ettiği kütüphaneler ve bu kütüphanelerden aldıkları hizmetler incelenmiştir. Ayrıca bilgi kaynaklarına erişimde yaşadıkları sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Görme engellilere hizmet veren kütüphanelerin sağladığı olanaklar ve yaşanan sıkıntılar araştırılmıştır. Araştırma kapsamında görüşmeler ve anketlerden elde edilen veriler sonucunda değerlendirmeler yapılmıştır.

Kütüphanelerin görme engelli kullanıcıların gereksinimlerini karşılayamadığı gözlemlenmiştir. Kütüphanelerde görme engellilere özel bölümler oluşturulmalıdır. Kütüphanelerde görme engellileri ilgilendiren kaynaklar hem niteliksel hem de niceliksel olarak görme engellileri tatmin edici hale getirilmelidir. Görme engelli kullanıcıların kaynak

ve dokümanlara erişimlerini sadeleştirmek gerekmektedir. Sesli kütüphaneler için teknolojik yenilikler yakından takip edilmelidir. Türkiye’de görme engellilere hizmet veren kütüphane çok azdır. Kütüphanelerin azlığının yanında verilen hizmetlerde yetersizdir. Görme engellilere hizmet verecek kütüphane sayısı artırılıp, bu kütüphanelerde kendi içerisinde bir ölçü ve standart oluşturması sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Görme Engelli, Kütüphane Kullanıcıları, Kütüphane Hizmetleri, Sesli Kütüphane, Bilgiye Erişim

SUMMARY

Cankırı Karatekin University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Audio Library Services and Attitudes of the Visually Impaired People to Audio Library Service in Turkey

Author : Müge Esra Kartal

Supervisor : Professor Hüseyin ODABAŞ

Department : Information Management

Sub-field :---

Date :

The amount of information produced throughout human history is constantly increasing. It is increasingly important to reach this information. People with disabilities, like disabled people, have access to all kinds of information. The situation in which they are involved should not prevent them from accessing information and other information services.

Public librarians are contributing to lifelong learning and independent decision-making as well as to the enhancement of cultural and personal development. In short, it is a door that opens to the world of knowledge. Libraries should meet the expectations and expectations of all users. Libraries should be able to flex their services according to the handicapped groups. Libraries serving visually impaired users must produce appropriate policies and meet the needs of users. However, visually impaired users are experiencing difficulties accessing Braille, audio or large print publications.

This study was conducted to determine the status of the audio library service and attitudes of the visually impaired in Turkey. Librarians preferred by visually impaired individuals and the services they receive from these libraries have been examined. In addition, attempts have been made to identify problems that they have experienced in accessing information sources. The possibilities and living troubles provided by the visually impaired libraries have been researched. Within the scope of the research, the results obtained from interviews and interviews were evaluated

Libraries have not been able to meet the needs of visually impaired users. Special sections should be created for visually impaired people in libraries. In libraries, sources of interest for visual impairment should be made both qualitatively and quantitatively satisfactory for the visually impaired. It is necessary to simplify the access of the visually impaired users to the resources and documents. Technological innovations for audible libraries should be closely monitored. libraries serving the blind and visually impaired in Turkey is very low. It is inadequate for the services provided beside the lack of libraries. The number of libraries that will serve visually impaired is increased, it is possible to establish a measure and a standard within these libraries

Anahtar Kelimeler: Blind People, Library Users, Library Services, Audio Library, Access to Information

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ALA	Amerikan Kütüphane Derneği
BM	Birleşmiş Milletler
BBY	Bilgi ve Belge Yönetimi
BÜ	Boğaziçi Üniversitesi
BÜPAM	Boğaziçi Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Araştırma Merkezi
BÜREM	Boğaziçi Üniversitesi Öğrenci Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Merkezi
CCVT	Kapalı Devre Televizyon
CD	Kompakt Disk
DAISY	Dijital Erişilebilir Bilgi Sistemi
DVD	Dijital Çok Yönlü Disk
GEÖP	Görme Engelli Öğrenci Platformu
GEKOP	Görme Engelli Kütüphaneleri Ortak Platformu
GETEM	Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Teknoloji Merkezi
IFLA	Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İŞKUR	İş ve İşçi Bulma Kurumu
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KYGM	Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü
MARC	Makinaca Okunabilir Katalog
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MP3	Sıkıştırılmış Müzik Dosyası
MTM	Medya Takip Merkezi
NISO	Amerikan Ulusal Standart Enstitüsü
NLS	Kör ve Fiziksel Engelliler İçin NLS Ulusal Kütüphane Hizmetleri

TPM	Konuşan Kitap
TÜİK	Türkiye İstatik Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü
RNIB	Kraliyet Ulusal Körler Enstitüsü
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.1: Anket uygulanan dernek ve ulaşılan görme engelli sayısı.....	8
Tablo 1.2: Anket uygulanan kurumların katılımcı sayılarına göre dağılımı.....	8
Tablo 2.1: Görme engellilerin eğitim durumu	22
Tablo 2.2: Engellilerin cinsiyete göre oransal ve sayısal dağılımı.....	23
Tablo 2.3: Türkiye’de engel türüne göre engelli nüfus oranı, 2002	23
Tablo 2.4: Türkiye’deki coğrafi bölgelerde türüne göre engelli nüfusu, 2002	24
Tablo 2.5: Türkiye’de yaş gruplarının özrün türüne göre engelli nüfus oranı, 2002 ..	25
Tablo 3.1: Görme engellilerin eğitim durumu, 2002	47
Tablo 4.1: Konuşan kitaplık bölümü bulunan halk kütüphaneleri:	62
Tablo 4. 2: Engel türlerine göre engelli bireylere hizmet sunan üniversiteler	72
Tablo 5.1: Katılımcı özellikleri	88
Tablo 5. 2: Kütüphane kullanımı ile ilgili eğitim.....	91
Tablo 5. 3: Cinsiyet değişkenine göre kütüphane kullanımı.....	92
Tablo 5. 4: Öğrenim durumlarına göre kütüphane kullanımı	93
Tablo 5.5: En çok tercih edilen kütüphaneler	94
Tablo 5.6: Kütüphaneleri tercih etme nedenleri.....	95
Tablo 5.7: Kütüphane kullanma sıklığı.....	97
Tablo 5.8: Okuma yaparken program/yazılım kullanımı	98
Tablo 5.9: Kütüphane hizmetlerine karşı tutum.....	99
Tablo 5.10: Görme engelliler için özel bölümler	101
Tablo 5.11: Özel bölümlerdeki kaynak ve dokümanlara ulaşım.....	102
Tablo 5.12: Sesli kitaplara karşı tutum	103
Tablo 5.13: Sesli kütüphanelerdeki sesli kitap/CD’lerin yeterliliği.....	104
Tablo 5.14: Kütüphanelerden bilgiye erişim durumu	105
Tablo 5.15: Kütüphanelerde yer alan özel personel.....	105
Tablo 5.16: Tercih edilen bilgi formatı	107
Tablo 5.17: Kütüphanelerin yaptığı hizmetler ve tanıtım	108
Tablo 5.18: Gönüllü okuyucuların ses rengine karşı tutum	109
Tablo 5.19: Kütüphanelerde görme engelliler için toplantı	110
Tablo 5.20: Gönüllü okuyuculara karşı tutum	111
Tablo 5.21: Katılımcıların kaynak sıkıntısı.....	113
Tablo 5.22: Kaynak temininde yaşanılan sıkıntılar.....	114

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1.1: Sesli kitap üretiminde kullanılan DAISY cihazı.....	30
Şekil 1.2: Braille alfabesi numaralama sistemi	31
Şekil 1.3: Braille alfabesinde harfler, rakamlar ve simgeler	31
Şekil 1.4: Braille alfabesi	32
Şekil 1.5: Braille alfabesi (Kabartma Türkçe Alfabe)	32

RESİMLER LİSTESİ

<u>Resim No</u>	<u>Sayfa No</u>
Resim 1. 1: Braille daktilosu	34
Resim 1. 2: Profesyonel Braille baskı makinesi.....	34
Resim 1. 3: Braille klavye.....	35
Resim 1. 4: Davetiyeler.....	36
Resim 1. 5: Kartvizit	37
Resim 1. 6: Paris metro haritası	37
Resim 1. 7: Bir görme engellinin parayı tanımaya çalışan elleri	38
Resim 1. 8: CCVT Kapalı Devre Televizyon	42
Resim 1. 9: Bilgisayar okuma-ekran programı	43
Resim 1. 10: Valentin Haüy	59

1. BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. Konu

Günümüz insanı, bilgi ve zamanın çok önemli olduğu bir dünyada yaşamaktadır. Bu çağda bilgiye ulaşmanın yanı sıra, bilgiye ulaşım süresi de geçmiş devirlerle kıyasla daha önemli olmuştur. Yine bu çağda her geçen gün bilgi miktarı artmakta, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle bilginin üretimi ve erişimi daha kolay olmaktadır.

Toplumda yaşayan herkesin ihtiyaç duydukları bilgiye zamanında erişmeleri gittikçe önem kazanmıştır. Sesli kitaplar görme engelli bireylerin bilgiye erişmelerine, dahası bilgiye zamanında erişmelerine olanak sağlayabilen araçlardan biri olarak kullanılmaktadır. Toplumda kendilerine yer edinememiş, özellikle eğitim sisteminin yetersizliğini yaşayan engelli bireylerin gereksinimleri bu tür çözümlerle karşılanabilmektedir.

Herkes için okumanın, aydınlanmanın ve bilgi edinmenin en temel insan hakları arasında yer almasından dolayı görme engelli bireylerin de bu haklardan yararlanması en temel, en doğal haktır. Görme engelli bireyler de diğer insanların okuduğu gazete, kitap ve dergileri okuma hakkına sahiptir. Görme engelli bireylerin yaşantılarını bağımsız şekilde idame ettirebilmeleri için bu gruba diğer engelli gruplarına verilen destekten çok daha fazlası verilmelidir.

Toplum hayatına katılım açısından bilgiye erişim ve bilgi teknolojilerinden yararlanmak önemlidir. Bilgiye erişimin, bilgi çağının ve bilgi toplumunun gereklerinden biri olması nedeniyle toplumsal yaşam hizmetlerini, bireylerle temasa geçmeyi, günlük iletişimi ve bilgisayar kullanımını da içerecek şekilde etkili yapılması gerekmektedir (Subaşıoğlu, 2008: 410). Görme engelli bireylerin bu haklarını kullanabilmeleri için, söz konusu gruba yönelik kütüphane ve yayıncılık hizmetlerinin geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır.

Görme engellilerin bilgi erişim ve edinim haklarından faydalanmasına imkân sağlayan kurum ve kuruluşlar, her türlü bilgi kaynağını görme engellilerin kullanabileceği uygun koşullar içinde hizmete sunmalı ve bu hizmetlerin sunumunu

çağın şartlarına uygun en yeni teknolojiler aracılığıyla sürdürmelidir. Demokratik bir toplum yapısı oluşturmak için bilgi ve teknolojiden yararlanma, tüm bireylere sunulan bir haktır. Birleşmiş Milletler, engelli haklarına 2009 yılında resmiyet kazandırmıştır. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesinde engellilerin hakları şu şekilde belirlenmiştir: Tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel, bölünmez, birbiriyle ilişkili ve karşılıklı bağımlı olma niteliği ile engelli bireylerin bu haklardan herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın yararlanmalarının güvence altına alınması gerekliliği sağlanmalıdır. BM sözleşmesinde engelli haklarına ilişkin hususlara diğer maddelerde de yer verilmiştir. BM Engelli Hakları Sözleşmesinin 21. maddesinde düşünce, ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim konusunda haklara değinilmiştir. "Taraf devletler engellilerin tüm iletişim araçlarını tercihe bağlı kullanabilmesi, bilgi ve fikir araştırma, alma ve verme özgürlüğü dâhil düşünce ve ifade özgürlüğünden diğer bireylerle eşit koşullar altında yararlanabilmesi için tüm tedbirleri alır" ifadesi yer almaktadır (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2017).

Diğer insanlar gibi görme engelli bireyler de eğitim, yaşam boyu öğrenim, iş hayatında yer alma ve başka nedenlerden ötürü bilgiye erişim ihtiyacı duymaktadır. İçinde bulunulan çağda görme engelli bireylerin kullandığı Braille alfabesi ile hazırlanmış uygun kitap basımı oldukça azdır. Hatta görme engelliler büyük puntolu ve sesli kitap gibi okuyabilecekleri formatta kaynak bulmakta sıkıntılar yaşamaktadırlar. Görme engellilerin bu şekilde güncel yayınları takip etmeleri neredeyse imkânsızdır. Bu bireylerin kültürel kitaplar bir yana, asıl kendileri için gerekli olan eğitim amaçlı kitaplara ulaşmaları bile çok güçtür. Doğal olarak koşullar, görme engellilerin bilgi erişim ihtiyaçlarını tam olarak karşılayabildiği ortamların oluşmasına engel olmaktadır. Çalışmada Türkiye'de kütüphanecilikle ilgili bazı çalışmalar, yurt dışındaki örneklerle alakalı değerlendirmeler ve öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Hollanda'da görme engellilere sunulan dijital erişimli bilgi sistemlerini inceleyen Bakırcı (2011), çalışmasında ülkemize yönelik birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. Çalışmasının sonucunda ülkemizde görme engelli bireylerin hizmet ve kaynak eksikliklerinden dolayı eğitim yaşantılarına yönelik birtakım sıkıntıların yaşandığı saptaması yapılmaktadır. Ayrıca görme engelli bireylerin eğitim ve öğretim sistemine katılımları konusunda da sorunlar olduğu

ifade edilmektedir. Görme engelli bireylerin, eğitim kaynaklarına, güncel kaynaklara ve sesli ve/veya Braille kitaplara çevrelerindeki olanakların yetersizliğinden dolayı ulaşamadıkları saptaması yapılmaktadır (Bakırcı, 2011).

Günümüzde bilgi ve teknolojiadaki gelişmelerle birlikte kullanılan ekipmanlar ve yazılımların özelliklerinde de gelişmeler gözlenmiştir. Bu ekipmanlar sayesinde görme engellilerin bilgiye erişimi kısmen hızlanmış ve kolaylaşmıştır. Özellikle görme engelliler için geliştirilen sesli kitaplara yer, zaman sorunu yaşamadan ve hatta diğer bireylere bağımlı olmadan erişilebilmektedir. Kurumlar görme engellilerin ihtiyaçlarına tam anlamıyla cevap vermek için web ortamında bulunan bilgileri onların ihtiyaç ve beklentilerine göre düzenlemelidir. Fakat web ortamlarındaki bilgiler henüz görme engelli bireylerin gereksinimlerini karşılayacak düzeye ulaşmamıştır. Kütüphanelerde de web sayfaları ve hizmete sunulan veritabanlarının görme engelli kullanıcıların da aktif biçimde yararlanabilecekleri şekilde tasarlanması veya düzenlenmesi önem kazanmıştır (Zencir, Kutlutürk ve Subaşıoğlu, 2017: 720-739).

“Erişebilirlik” ve “evrensellik” bilginin en önemli özelliklerindedir. İletişim teknolojisi ve internet çağında bilgisayar, “bilgiye erişebilmek” için kilit sözcük durumundadır. Toplumun en önemli gereklerinden biri olan bilgi, yer ve mekân farkı olmaksızın bilgiye erişimi olan herkesin hizmetine sunulmalıdır. Bu çağda, gelişmiş medeniyetler içinde engellilerin bilgi ikliminin dışında kalmaması gerektiğini düşünen bir toplum oluşturulmaya çalışılmaktadır. Eşit şartlar altında, birlikte çalışıp, yan yana yaşanılacak bir dünya yaratmak için, özellikle görme engelli bireylere sunulacak sistemler, planlamalar ve hizmetler bağlamında bilgilenmek ve bilinçlenmek için duyarlılığı artırıcı çabalara yoğunlaşılması gerekmektedir.

Türkiye’de görme engelliler için bilgi sunan platformlar yeterli değildir. Görme engellilere hizmet veren kurum ve kuruluşlar arasında birlik ve beraberlik sağlanamadığı gibi; sesli ve Braille materyaller gibi mevcut kaynakların hizmete sunumu ve paylaşımı konularında da standartlar sağlanamamıştır. Bundan dolayı alana ayrılan sınırlı kaynaklar etkin ve verimli bir şekilde kullanılmamaktadır. Bu çalışma ile Türkiye’de sesli kütüphane hizmetleri ve görme engellilerin sesli kütüphane hizmetlerine karşı tutumları dikkate alınarak görme engellilerin yaşadığı

sıkıntılara çözüm önerileri geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda çalışma ile görme engellilerin yaşadıkları sıkıntılara dikkat çekilmiş olunacak ve görme engelli bireylerin bilgiye erişiminde farklı seçenekler ortaya konarak konunun önemine ışık tutulmaya çalışılacaktır.

1.2. Amaç ve Hipotez

İnsan haklarında eşitlik ilkesini göre, eğitim ve öğretimin, yaşam boyu öğrenmenin temel insan hakları arasında yer aldığı göz önüne alınarak, herkes gibi görme engelli bireyler de aynı kitap, gazete ve dergileri okuma hakkına sahiptir. Bu hakkın sahiplerine layıkıyla verilebilmesi için bir takım çalışmalar yapılması gerekmektedir. Kütüphanecilik ve yayıncılık hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması söz konusu alanın öncülleri arasında yer almalıdır.

Türkiye’de mevcut engellilerin sayısı 2003 yılında Özürlüler Şurası’nın kararları doğrultusunda belirlenmiştir. Türkiye’de engelli oranı %12.29’dur. Bu oran Türkiye nüfusunun yaklaşık sekiz buçuk milyonluk dilimine denk gelmektedir. Türkiye’de görme engelli sayısı ise yaklaşık olarak dört yüz on bin olup, genel nüfusa oranı % 0.60’dır (Öztürk, 2011).

Bu araştırma, kütüphane ve sesli kütüphanenin görme engelli kullanıcılara ne tür hizmetler verebileceğini, sesli kitap bölümünde verilen hizmetlerin yeterliliğini, boyutunu, özelliklerini ortaya koymak için çalışılmıştır. Ayrıca görme engelli kullanıcılar için kütüphanelerin daha etkin ve kapsamlı bir şekilde hizmet vermesini sağlamak amacıyla faydalı olabilecek önerileri üretmek hedeflenmiştir. Bu çalışma ile öncelikle görme engelli bireylerin bilgi edinme, okuma, kütüphanelerden yararlanma ve kütüphane aracılığıyla bilgi hizmeti alma konularında yaşadıkları sıkıntıların saptanması amaçlanmıştır. Aynı zamanda görme engellilerin yaşadığı sorunların odaklandığı alanları tespit etme ve sorunlara yönelik ilgili muhataplarının konu hakkında çözüm üretebilmesi için gerekli veri altyapısını oluşturma, amaçlar arasında yer almaktadır. Görme engelli bireylerin bilgiye erişiminin bir hak olduğu düşüncesinin yaygınlaşmasına katkı sağlamak ve konunun önemine vurgu yapmak da diğer amaçlardan arasında yer almaktadır.

Araştırma, öncelikle görme engelli bireylerin kütüphane kullanımı, bilgiye erişim, bilgi kaynakları, sesli kütüphaneler ve kütüphanelerin onlara sunduğu olanaklar konularında sorunlar ve söz konusu grubun beklentilerini saptamak doğrultusunda sürdürülmüştür. Gerekli bilgileri toplamak için telefonla ve/veya yüz yüze görüşme ve anket tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırmaya yön veren anket soruları alinyazında değerlendirilen saptamalar doğrultusunda hazırlanmıştır.

Anket çalışması, görme engellilere hizmet veren dernek ve platformlarla irtibat kurulmak ve bizzat söz konusu mekânlara gitmek suretiyle tamamlanmıştır. Ayrıca bazı veriler, telefon ve yüz yüze görüşmeler ile elde edilmiştir.

Son olarak katılımcılarla yapılan telefon görüşmeleri ve anketlerden elde edilen verilere göre sesli kütüphane hizmetleri ve görme engellilerin kütüphane hizmetlerine karşı tutumlarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırmanın hipotezi, “Türkiye’de sesli kütüphanelerin teknolojik olanakların gelişimi ile uyumlu olmadığı, bu alanda hizmet veren kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon bulunmadığı, kütüphanelerin engelli kullanıcıların özelliklerine uygun formatta kaynaklarla hizmet veremediği ve engellilerin kütüphanelerde gereksinimlerinin tam olarak karşılanamadığı” şeklinde oluşturulmuştur.

Sonuç olarak, araştırmada kütüphanelerin görme engelliler için sağlamış olduğu;

- Hizmet, imkân ve olanaklarda
- Kütüphaneler arası eşgüdümde
- Kütüphanelerin web sayfasının görme engellilere hizmet vermesi noktasında

çok önemli noksanlıkların olduğu varsayımından hareket edilmiştir.

1.3. Önem

Günümüzde gerek gelişmiş ülkelerde gerekse Türkiye’de engellilere yönelik faaliyet üreten örgüt ve dernekler her geçen gün artmaktadır. Bu dernekler, insan hakları temelinde engellilerin toplumla bütünleşmesini sağlayacak amaçlar doğrultusunda sorunlarını çözmeye yönelik yaklaşımları geliştirmeye çalışmaktadır. Bu konuda yürütülen çalışmaların büyük oranda engellilerin toplumla her yönden bütünleşmesini sağlamaya yönelik olduğu söylenebilir.

İnsan hakkı, doğumdan ölüme kadar devam eden bir haktır. Engelli bireyler de diğer insanlar gibi doğarken belirli haklara sahip olarak yaşamlarını sürdürürler. Diğer insanların sahip olduğu bütün haklara eşit ölçüde sahiptirler. Nitelik ve nicelik farklı gözetmeksizin bütün engelliler, engeli olmayan diğer insanlarla aynı temel haklara sahiptir. Bir bireyin engeli ne olursa olsun, sahip olduğu hakların başında sağlıklı bir insan gibi engelsiz bir yaşam sürme hakkı yer alır.

Görme engelli bireylerin, tıpkı engelli olmayan insanlar gibi yaşamları boyunca çeşitli ve çok yönlü bilgi edinme gereksinimleri vardır. Buna karşın, kendileri için uygun koşul ve ortamlarda bilgiye erişim hususunda genellikle sorunlar yaşamaktadırlar. Bir toplumun en önemli gereklerinden biri, bilgiye gereksinim duyan herkesin doğru ortamlar aracılığıyla, zengin bilgi kaynaklarına, eksiksiz ve bedelsiz şekilde erişiminin sağlanmasıdır. Bilgi merkezleri arasında en yaygın tür olarak bilinen kütüphaneler, bilgi erişim konusunda çeşitli kaynakların sağlandığı ve hizmetlerin verildiği bir kuruluştur. Bununla birlikte bilgiye erişim, bilgi çağının ve bilgi toplumunun önemli gereklerinden biri haline gelmiştir. Birbirleriyle ve toplumsal yaşamın içinde yer alan hizmetlere ulaşabilmeleri için bireylerin etkili iletişim kurmaları gerekir. Etkili iletişimin kurulabileceği mekânlardan biri de kütüphanelerdir ve kütüphanelerin engellileri de kucaklayacak biçimde bu dönemde toplumsal iletişimi güçlendirmek gibi bir amacı olmalıdır.

Her toplumda diğer bireyler gibi görme engelli bireylerin de eğitim, yaşam boyu öğrenim ve topluma katılım konularında başarı gösterebilmeleri için gereksinim duydukları bilgiye erişme ihtiyaçları vardır. Günümüzde engelli bireylerin günlük bilgi gereksinimlerini karşılayabilmeleri için bazı çözümler üretilmiştir. Örneğin, görme engelli bireylerin eğitim ve günlük yaşamlarında yararlanmak istedikleri dergi, kitap, gazete, belge ve ders notu gibi yazılı dokümanların seslendirilebildiği teknolojik çözümler günlük yaşamın parçası haline gelmiştir. Günümüzde kendileri için geliştirilmiş ekipman ve yazılımlar sayesinde görme engelli bireyler, bilgiye daha hızlı ve kolay erişebilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu ekipmanlar sayesinde her türlü yazılı dokümanı kendileri için seslendirebilecek bir yardımcı araca sahip olabilmekte, bilgiye erişim ve edinim hususlarında kimseye ihtiyaç duymadan başarı sağlayabilmektedirler. Görme engelli bireyler, elektronik ortamda yer alan bilgi

kaynaklarına zaman ve mekân problemi olmadan ve herhangi birine bağımlı olmadan erişebilmektedirler.

Öğrenimlerine devam eden görme engelli bireyler, kariyer planlaması yapma ve doğal olarak ders kitapları veya öğrenim ortamlarından yararlanma hakkına da sahip olmalıdır. Bunun için eğitim kurumlarında ve kütüphanelerde her türlü ders materyalini keşfetme ve edinme olanağının onlara sunulması, bir insan hakkı olarak değerlendirilmelidir. Kütüphanelerde elektronik kaynaklar ve web sayfaları, engelli kullanıcılarının da yararlanabileceği biçimde yeniden tasarlanmalıdır. Kütüphaneler, hizmetlerini görme engelli öğrencilerin ihtiyaç ve beklentileri göz önüne alınarak planlayıp geliştirmelidir.

1.4. Yöntem

Bu araştırma, Türkiye’de sesli kütüphane hizmetleri ve görme engelli bireylerin sesli kütüphane hizmetlerine karşı tutumlarını belirlemeye yönelik betimsel bir çalışmadır. Betimsel araştırma; hali hazırda var olan olayların ve yaşananların ne olduğunun betimlenerek araştırılması ve açıklanmasıdır (Sönmez ve Alacapınar, 2014).

Türkiye’de kütüphane ve sesli kütüphane hizmetlerinin görme engelliler üzerinde etkisinin olup olmadığını tespit etmeye yönelik, öncelikle geniş kapsamlı bir literatür taraması yapılmış; daha sonra çoklu yanıt ve likert anket uygulaması yapılarak konu betimlenmeye çalışılmıştır. Ankette ifadelerin sade, anlaşılabilir ve yanıtların rahat cevaplanabilir olmasına dikkat edilmiştir. Anket içeriği ve yanıtlama şekli hakkında anketin baş kısmında bilgiler verilmiş ve anket soruları bölümlere ayrılarak, katılımcıların odaklanma sorunu yaşamamasının önüne geçilmiştir. Soruların anlaşılabilirliği ve kolay yanıtlanabilirliğini test etmek için birkaç görme engelli katılımcı ile anket hakkında ön görüşme yapıp değerlendirilmiştir. Bu görüşme sonunda ekleme ve çıkarma da dâhil olmak üzere bazı sorularda değişiklikler yapılmıştır.

Bu çalışmada görme engelli bireylerin demografik özellikleri, kütüphaneler ve tercih ettikleri kütüphanelerden aldıkları hizmetler, kullandıkları bilgi kaynakları, kütüphane kullanımında karşılaştıkları sorunlar ve web sitelerinde yaşadıkları

sorunlar araştırılmıştır. Bunun dışında görme engelli kullanıcılara yönelik olarak kütüphanelerin sağladığı olanaklar, hizmetler ve yaşanan problemler araştırılmıştır.

1.5. Evren

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki görme engelli derneklerine üye olan görme engelliler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnek grubu ise toplam 157 görme engellidir. Anket uygulamasının tamamlanabilmesi için on iki dernek ve platform ile iletişim kurulmuştur.

Tablo 1.1: Anket uygulanan dernek ve ulaşılan görme engelli sayısı

	Dernek Sayısı	Görme Engelli Sayısı
Görme Engellilerle Görüşülen Kurumlar	12	157

Araştırmanın örneklemini oluşturan 157 kişinin, 12 görme engelli dernek ve platforma üye oldukları saptanmıştır. Örneklemin söz konusu üye ve platformlar içindeki dağılımı Tablo 1.2.'de listelenmektedir.

Tablo 1.2: Anket uygulanan kurumların katılımcı sayılarına göre dağılımı

NO	KURUM İSİMLERİ	KATILIMCI SAYISI	%
1.	Görmeyen Kültür ve Birleşme Derneği Malatya Şubesi	13	8
2.	Beyaz Ay Malatya Şubesi	10	6
3.	Turgök İzmir	16	10
4.	Malatya Görme Engelliler Spor Kulübü	9	6
5.	Telefonla Görüşmeler	29	19
6.	Eğitimde Görme Engelliler Derneği	31	20
7.	Engelli Öğretmenler Dayanışma Platformu	8	5
8.	Ekpss Engelli Platformu	14	9
9.	Engelli Bilgi Platformu	7	4
10.	Engelli Memur Platformu	9	6
11.	Tavuk Karası Platformu	6	4
12.	Engelli Öğretmenlerin Dünyası	5	3
TOPLAM		157	100

Engelliler ve onların konuya ilişkin tutumlarını yansıtan bulgular, 27 maddeden oluşan bir anket formu aracılığıyla derlenmiştir. Görme engelli bireylerin sesli kütüphane ve sesli kütüphane hizmetlerine karşı tutumlarını değerlendirmek amacıyla oluşturulan ankette, çoktan seçmeli soruların yanıtları 4'lü ve 5'li likert tipi anket soruları ile derlenmiştir. Ayrıca, anket formunda açık uçlu sorulara da yer verilmiştir.

Anket formu istatistik uzmanlarının görüşüne başvurulduktan sonra uygulanmıştır. "Sesli Kütüphaneler ve Kütüphanecilik" anketinde yer alan maddelerin boyutlara göre ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Daha sonra cinsiyet, yaş, öğrenim durumu ve görme engeli derecesi değişkenlerine göre kütüphane kullanımı ve sesli kütüphanelere karşı tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla madde bazında değerlendirmeler yapılmıştır.

Anket içeriği literatürden elde edilen bilgilere göre şekillendirilmiştir. Demografik değişkenler, kütüphane kullanımı, sesli kütüphane, yaşanan sıkıntılar ve beklentilere ilişkin çok sayıda soru, literatür değerlendirmesinden sonra ankete eklenmiştir. Demografik bilgiler arasında cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, görmeye engel olan neden ve engel derecesi değişkenleri yer almaktadır.

1.6. Düzen

Araştırma altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusuna, amacına, problemine ve hipotezine, önemine, yöntemine, evrenine, düzenine ve araştırma sırasında faydalanılan kaynaklara yer verilmiştir.

Birinci bölümde engelliğin türleri, görme engelliler, görme engelliliğin türleri ve nedenleri, total görme engelli (kör) ve az görenin yasal ve eğitsel tanımı, görme engelliliğin nedenleri, görme engelli bireylerin genel özellikleri yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'de görme engelli bireylerin istatistiksel verileri, görme engelli bireylerin kaynaklardan faydalanma yöntemleri, görme engellilerin karanlık dünyasına ışık tutan ses, Braille yazı sistemi ve tarihçesi, grafikler ve resimler, büyük puntolu yazılar ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde görme engelli bireylerin eğitimi, dünyada görme engelli eğitimi ve Türkiye’de görme engelli eğitime yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise görme engellilere verilen kütüphane hizmetleri, görme engellilere hizmet veren kütüphane türleri, görme engelliler için sesli kütüphaneler ve uygulamaları, görme engelliler için kütüphanelerde personel eğitimi ve istihdamı, görme engellilerin sorunları değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularının incelendiği dördüncü bölümde, bulgular tablolar üzerinde özetlenmekte ve açıklanmaktadır.

Beşinci ve son bölümde ise araştırmanın sonucu ve öneriler bulunmaktadır.

1.7. Kaynak

Araştırmanın kaynak taraması sırasında alanyazın ile ilgili bilgi kaynaklarını belirlemek ve gerekli olan veriler için veri tabanları, konu tabanlı arşivler, kurumsal arşivler, açık erişim listeleri ve arama motorları kullanılmıştır. Literatür taraması sırasında hem yabancı hem de Türkçe kaynaklardan faydalanılmıştır.

Yabancı kaynaklar için;

ACM Digital Library,

EBSCOHost,

Emerald,

ProQuest Dissertations and Theses,

SAGE,

ScienceDirect,

Scopus,

Web of Science,

Wiley – Blackwell Online

Türkçe alanyazın saptaması içinse aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır:

Türkiye Bibliyografyası,

Türkiye Makaleler Bibliyografyası,

Açık Anahtar

Türk Kütüphaneciliği Dizini

Google Akademik,
Ulakbim Sosyal Bilimler Veritabanı,
Türk Kütüphaneciliği,
Bilgi Dünyası ve

YÖK Tez Merkezi taranmıştır. Veri tabanlarının yanı sıra internet üzerindeki yayınlardan ve kurum web sayfalarından da yararlanılmıştır.

Tez yazım aşamasında biçimsel düzenlemeler için Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu esas alınmış; atıf ve kaynakça düzenlemede APA stilinden yararlanılmış ve bu düzenleme için “Kaynak Göster El Kitabı” (Kurbanoglu, 2004) kullanılmıştır. Ayrıca dil bilgisi kuralları için “Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu”ndan faydalanılmıştır (Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu, 2017).

2. BÖLÜM: GÖRME ENGELLİLER

Engelli bireylere diğer insanlarla eşit haklar sağlama veya bu bireyleri sosyal hayata kazandırmak için karşılaşılan en büyük sorunların başında erişebilirlik sorunu gelmektedir. Engelli bireylerin bu sorununa geçmeden önce “engellilik” ya da “engelli birey” kavramlarının incelenip anlaşılması gerekmektedir. Bu bölümde ağırlıklı olarak engelliliğin tanımı ve sosyal yaşama yansımaları bağlamında başlıklara yer verilmektedir.

Koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermesi nedeniyle standart bir engellilik tanımını yapmak kolay değildir. Bu nedenle konu ile ilgili alan yazında da engellilik terimi için birçok tanım yapıldığı görülmektedir. Engelliliğin tanımını en iyi yapan Dünya Sağlık Örgütüne göre, ‘engellilik bireyin günlük yaşantısına katılmasına engel olan, doğuştan ya da sonradan meydana gelen bedensel veya zihinsel engelli olma hali’ olarak ifade edilmektedir (WHO Disabilities, 2016).

Engelliliği sağlık sorunu olarak ele almak yeterli değildir. Engellilik, bir bireyin bedensel özellikleri ile yaşadığı toplumun özellikleri arasındaki etkileşimi de yansıtan sosyal bir sorundur. Engelliliğin üstesinden gelmek için çevresel ve sosyal engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Dünya genelinde iki yüz seksen beş milyon görme engelli kişi olduğu varsayılmaktadır. Bunların yaklaşık kırk beş milyonu total görme engelli, geriye kalanlar ise az gören olup; onların da görme dereceleri çeşitlilik göstermektedir. Dünyada görme engelli bireylerin yaklaşık %90’ı düşük gelirli ortamlarda yaşamaktadır. Tüm görme bozukluğunun %80’inden fazlası önlenebilir ya da tedavi edilebilir durumdadır (WHO Blindness and vision impairment, 2016).

2.1. İnsan Hakları ve Engellilik Kavramlarının Önemi

Ayrımcılık, insan hakkı ve özgürlük ihlali yaratan olgu olarak geçmiş yıllarda ağırlıklı olarak renk, cins ve etnik köken temelinde gündemde olan toplumsal bir sorun olarak bilinmektedir. Engellilerin yaşadığı ayrımcılık ise daha yeni farkında olunan, yeni tanımlanan ve sözleşmelerde kendisine yer bulabilen bir konudur.

Engellilerin haklarını ve özgürlüklerini tanımlarken ayrımcılık önemli bir sorundur; çünkü yaşanan hemen her hak ihlalinde başat konumda yer alan bir meseledir.

Ayrımcılık bir insan hakkı, özgürlük ihlalini oluşturan olgu olarak geçmiş yıllardan günümüze kadar süregelen bir sorundur. Özellikle renk, cins ve etnik kökenlerin yaşadığı ihlallerin dile getirilmesi sırasında kullanılan bir terimdir. Ayrımcılık aynı zamanda engellilerin sorunlarının dillendirilmesinde de kullanılan bir kavramdır. Engellilerin haklarını ve özgürlükleri tanımlanırken ayrımcılık kavramına referans yapılmakta ve bu sorun ayrımcılık olgusu ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Ayrımcılık tüm hak ihlalinde baskın bir konumda bulunmaktadır (İşeri ve Kanbur, 2008).

Engellilik insan haklarının önemli bir sorunudur. Bunun nedeni şu maddelerle açıklanabilir:

- Engelli bireyler yaşamlarında birçok eşitsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin istihdam, sağlık, eğitim ve öğretim alanlarının yanı sıra politik alanlarda yaşanan eşitsizlikler en yaygın olarak gözlemlenen örnekler arasında yer alır.
- Engelli bireyler çoğunlukla saygı ihlaline maruz kalırlar. Bu kişilere engelli olduklarından dolayı saygısızca, aşağılayıcı bir şekilde davranılması; ayrıca ırkçılıkla ve şiddetle karşılaştıkları durumlar söz konusudur.
- Engelli bireylerin kendi kararlarını kendilerinin vermesine izin verilmemektedir. Engelli olmaları nedeniyle yasal işlemler konusunda yeterli olmadıklarının düşünülmesi örnek olarak verilebilir.

Dünyada birçok toplumda engellilik farklı şekillerde görülmektedir. Engellilik bu toplumlarda doğal ve sosyal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Dünyaca tanınan bazı kurumların elde ettiği istatistiklere göre, engelli nüfusunun buldukları topluluklarda dikkate değer bir yüzdeye sahip olduğu öne sürülmüştür. Bu kurumlar arasından Dünya Sağlık Örgütü'nün raporuna göz atılacak olursa "Dünya nüfusunun %15,6'sının engelliliğin bir çeşidine sahip olduğu kabul edilmektedir" (WHO-World Report on Disability, 2011). Sosyoloji, tıp, eğitim, teknoloji ve birçok değişik alanda gösterilen ilerlemelere bağlı olarak, engelli bireylerin başkalarına ihtiyaç duymadan

bağımsız bir şekilde kendi öz bakım ve becerilerini sürdürebilmelerine daha fazla imkân verilmeye çalışılmıştır.

“Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” adıyla anılan düzenleme, Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanmıştır. Bu sözleşme engelli bireylerin haklarına daha fazla önem verildiğini ve engelli haklarına yeni boyut kazandırıldığını göstermektedir (Çağlar, 2012).

Türkiye, 3/12/2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanunla “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme”yi onaylamayı uygun bulmuştur. Bu kararın onaylanması Dışişleri Bakanlığının 13/05/2009 tarihli HUMŞ/619 sayılı yazısı üzerine, 31/05/2009 tarihinde yayınlanmıştır (Milletlerarası Sözleşme, 2009: madde 3). Bu sözleşmede eşitliği temel alan birtakım ilkelere yer verilmektedir. İlkeler arasında ayrımcılık yapılmaması, fırsat eşitliği, erişebilirlik ve kadın-erkek eşitliğine olanak tanınması gibi maddeler yer almaktadır. Bu sözleşmenin amacı, engellilerin diğer insanlar gibi tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden eksiksiz bir şekilde yararlanmasını sağlamaktır. Ayrıca sözleşme, insanlık onuruna saygıyı güçlendirmeyi hedef alan bir çerçeve tanımı yapmaktadır. Engellilik kavramı diğer bireylerle aynı şartlar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde teşkil eden fiziksel, zihinsel, düşünsel veya algısal bozukluğu olan kişileri kapsamaktadır.

Bu sözleşme ile birlikte insanların engellilere ve engelliliğe bakışı değişmiş; engelli yaşamında toplum içinde olumlu değişimler yaşanmıştır. Daha önceleri engellileri merhamete muhtaç ve hiçbir şekilde tek başlarına kendi ihtiyaçlarını yerine getiremeyen bireyler olarak görülmekte iken; uygulanan doğru teknik ve hizmetler sayesinde engelli bireylerin de toplumdaki diğer insanlar kadar özgür ve bağımsız bir hayat sürdürebileceği düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır.

Birleşmiş Milletlerin yayınladığı sözleşme elli maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde sözleşmenin tanımı, amacı, engellilerle ilgili ilke ve yükümlülere de içine alan birçok alana değinilmiştir. Bu maddeler içinde erişebilirlik başlığı ile 9. madde şu şekildedir (United Nations Enable, 2012: madde 9):

“Taraflar devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki

çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde, bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır”.

Bu maddedeki tedbirlerin yanında aşağıda belirtilen maddeler de uygulanmalı:

- a. *Kamuya açık veya kamu hizmetine sunulan tesis ve hizmetlere erişime ilişkin asgari standart ve rehber ilkelerin geliştirilmesi, duyurulması ve bunlara ilişkin uygulamaların izlenmesi.*
- b. *Kamuya açık tesisleri işleten veya kamuya hizmet sunan özel girişimlerin, engellilerin ulaşılabilirliğini her açıdan dikkate almalarının sağlanması.*
- c. *İlgili kişilerin, engellilerin karşılaştığı ulaşılabilirlik sorunlarıyla ilgili olarak eğitilmesi.*
- d. *Kamuya açık binalar ve diğer tesislerde Braille alfabesi ve anlaşılması kolay nitelik taşıyan işaretlemelerin sağlanması.*
- e. *Kamuya açık binalara ve tesislere erişimi kolaylaştırmak için rehberler, okuyucular ve profesyonel işaret dili tercümanları dahil çeşitli canlı yardımların ve araçların sağlanması.*
- f. *Engellilerin bilgiye erişimini sağlamak için onlara uygun yollarla yardım ve destek sunulmasının teşvik edilmesi.*
- g. *Engellilerin İnternet dahil yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine ve sistemlerine erişiminin teşvik edilmesi.*
- h. *Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerinin tasarım, geliştirme ve dağıtım çalışmalarının ilk aşamadan başlayarak teşvik edilmesi ve böylece bu teknoloji ve sistemlere engelliler tarafından asgari maliyetle erişilebilmesinin sağlanması (United Nations Enable, 2012: madde 9).*

2.2. Engelliliğin Türleri

Dünyada ulusal ve uluslararası tanımlar ve araştırmalar incelendiğinde engellilik, bu olgunun çeşitli özelliklerine bağlı olarak sınıflandırılmaktadır. Özellikle sağlık bilimleri alanında hazırlanan araştırmalarda engellilikle ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Söz konusu sınıflandırmaların genelinde engelli türleri şu şekilde gruplandırılmaktadır:

- Görme engelliler
- İşitme engelliler

- Konuşma engelliler
- Fiziksel engelliler
- Zihinsel engelliler

Engellilik psikoloji, sosyoloji, tıp, özel eğitim ve birçok değişik alanda kendi bakış açılarına göre daha farklı sınıflar altında gruplandırılabilir (Koca, 2010).

2.3. Görme Engelliliğin Tanımları

Gözün şeklinde ve işleyişindeki bozukluklar, bazı görme sorunlarına neden olmaktadır. Görme engelliler görme yetersizliğinin oranına göre sınıflara ayrılmaktadır. En yaygın şekilde görme engelliler total görme engelli (kör) ve az gören olarak ikiye ayrılmaktadır. Görme engellinin (total görme engelli ve az gören) kabul edilen iki farklı tanımı mevcuttur. Bu tanımlardan biri, yasal; diğeri ise eğitsel tanımdır. Yasal tanım sağlık ve tıp alanında, eğitsel tanım ise eğitimciler tarafından kullanılmaktadır (Görme Engelliler, 2016).

2.3.1. Total Görme Engelli ve Az Görenin Yasal Tanımı

Yasal tanım olarak, bireyde gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra iyi gören gözün görme kapasitesinin 1/10, yani 20/200'lük görme keskinliğine veya daha azına sahip olan ya da görme açısı, yirmi derecelik açıyı aşmayan kişilere total görme engelli denilmektedir. 20/200'ün anlamı; normal görme gücüne sahip bir kişinin 6 metreden görebildiği bir objeyi, görme yetersizliğinden etkilenen bir kişinin 60 cm ya da daha yakından görebilmesidir (Görme Engelliler, 2016). Normal görme keskinliğine sahip olmakla birlikte, ancak anahtar deliğinden bakıldığında görülebildiği kadarıyla gören bireye de total görme engelli denilmektedir. Total görme engellilik, nesnelerin karaltı halinde görülmesi veya nesnelerin bir kısmının görülmesi ya da hiç görülmemesi anlamına gelmektedir (Özyürek, 1998: 129).

Yasal tanım olarak az gören, görme keskinliği 20/70 – 20/200 (Normal gören bir kişinin 6 m'den gördüğü bir nesneyi az gören bir kişi 200 cm - 60 cm arasındaki mesafeden görebilmektedir) arasında olan kişilere denilmektedir. Az gören birey, çevresindeki nesnelerin yakınına giderek ya da gözünün önüne getirerek kısmen fark

edebilir. Örneğin bu kişiler nesnelere sanki kirli, buğulu ya da buzlu bir camın arkasından bakıyormuş gibi hisseder (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1997: 25).

2.3.2. Total Görme Engelli ve Az Görenin Eğitsel Tanımları

Görme engellinin, görmeden yararlanma ve görmenin nasıl işlevde bulunacağına dair görme keskinliğine göre tanımlanması çok iyi bir yorumlama yetisi olan kişi olarak kabul edilmemektedir. Bu açıdan yasal tanım yetersiz görülmektedir. Yasal tanıma göre görme keskinliğine dayalı olarak, görmenin nasıl kullanılacağına ilişkin yeterli bir bilgi yoktur. Yasal tanıma göre kör olarak kabul edilen, yani total görme engelli bireylerin çok azı tamamen görme keskinliğinden yoksundur. Büyük çoğunluğu ise görme gücünden etrafını anlamada faydalanır ve bu çoğunluğun önemli bir bölümü ise normal boyuttaki bir yazıyı gözleri ile okuyabilir (Özyürek, 1998: 130).

Total görme engelli ve az görenin yasal tanımında karşılaşılan sınırlılıklardan dolayı eğitimciler, bu grubun tanımı olarak eğitsel tanımı tercih etmektedirler: Görme keskinliğinde oluşan kayıptan ağır derecede etkilenmiş olup, eğitim ve öğretimini dokunarak okuduğu kabartma alfabeye ya da konuşan kitaplardan faydalanarak sürdürmeye gereksinim duyan kişilerdir. Az görenler ise, görme duyusunu öğrenme amacıyla kullanabilen kişilerdir. Az gören bireyler, normal yazılı materyalleri okumak için gözlük, büyüteç gibi araç gereçlere ihtiyaç duyar. Ayrıca büyük puntolu yazı uygun aydınlatma, büyük resimli materyal ve çevre düzenlemelerine de ihtiyaç duymaktadır. Eğitsel tanımın özneliği, öğretim değişkenlerinden öğrenme kanalları olan görme, işitme ve dokunmayı ölçüt almasından kaynaklanmaktadır (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1997: 26).

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Okulları Yönetmeliğinde “*Total görme engelli, bütün düzeltmelere rağmen iki gözle görmesi 1/10’dan daha aşağı olan, eğitim, öğretim çalışmalarında görme gücünden yararlanması mümkün olmayandır*” ve “*Az gören, bütün düzeltmelere rağmen iki gözle görmesi 1/10 ile 3/10 arasında olan ve özel bir takım araç ve yöntemler kullanmadan eğitim-öğretim çalışmalarında görme gücünden yararlanması mümkün olmayandır*” denilmektedir (Özgül, 2004: 37-38).

Total görme engelliye Enç (1972), gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra iki gözün görme yetisinin en fazla 1/10 olan ve görüş açısı yirmi dereceyi geçmeyen olarak

tanımlarken; bütün müdahaleler yapıldıktan sonra iki gözünde görme yetisi en fazla 3/10 olan kişileri ise az gören olarak tanımlamaktadır (35).

Yukarıdaki sınıflandırmayı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) daha geniş kapsamlı olarak ele almıştır. WHO tarafından insanlarda görme fonksiyonlarındaki görme düzeyleri sınıflandırması;

1. Normal görme
2. Orta düzeyde görme bozukluğu
3. Ciddi görme bozukluğu
4. Total görme engelliliği (Körlük)

olmak üzere dörde ayrılmaktadır (WHO-Blindness and vision impairment, 2016).

2.4. Görme Engelliliğinin Nedenleri

Görme yetersizliğine doğum öncesi anne karnında yaşanan kalıtsal bir sorun neden olabildiği gibi; doğum sonrası dönemdeki ateşli hastalıklar, kazalar, yaralanmalar, zehirlenmeler, tümörler ve genel hastalıklar da neden olabilmektedir. Genel hastalıklar olarak katarakt, görme siniri atrofisi ve albinizm total görme engeline neden olmaktadır ve bu durum değişik yaş aralıklarında meydana gelmektedir. Total görme engeline en büyük etken kalıtsal sorunlardır; ayrıca, hastalıklar ve kazalar da bu soruna neden olmaktadır. Bu soruna neden olan hastalıklar arasında en yaygın olanları şeker, frengi ve glokomdur (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1997: 28). Ayrıca çevresel etmenler de total görme engeline neden olmaktadır. Bu sorun, sosyal, ekonomik ve kültürel gücü yeterli olmayan toplumlarda daha fazla görülmektedir. Örneğin ülkemizin Doğu ve Güneydoğu bölgesinde, özellikle daha az gelişmiş bölgelerinde bulaşıcı hastalıklar “trahom” görme kaybına neden olmaktadır (Enç, 1972: 151).

2.5. Görme Engelli Bireylerin Genel Özellikleri

Bir bireyin görme engelli olup olmadığını anlamak için dikkat edilmesi gereken birtakım özellikler bulunmaktadır. Bireyin gözü ile ilgili bir probleminin olup olmadığını tespit etmek için yakın çevresinin daha dikkatli gözlem yapması gerekmektedir. Bu kişilerin dikkat edilmesi gereken konular aşağıda sıralanmıştır.

- Doğuştan görme engelli bireyler genel olarak otururken ya da ayakta ileriye geriye doğru sallanma, yüzünün önünde parmaklarını ya da ellerini sallama, gözlerini ve parmaklarını ovuşturma gibi bir takım alışık olunmayan hareketler yaparlar.
- Görme engelli bireyler, insan ve eşyaların görünümünü canlandırmak için onlarla iletişime geçtiklerinde pasif ve anlamsız yüz ifadelerine sahiptirler. Karşı taraf ile tam olarak iletişim gerçekleştiremezler.
- Görme engelli bireyler gören bireylerle konuşurken çoğu zaman ilgisiz ve duyarsız bir görünüm sergilerler.
- Görme engelli bireyler yer değiştirme, ilerleme ve geri gitme gibi hareketleri yaparken gecikme sorunları yaşanabilir.
- Doğuştan görme becerisi olmayan bireylerde motor becerilerinde gecikme görülürken; daha sonradan görme yetisini kaybetmiş bireylerde bu tür gecikmeler yaşanmaz.
- Total olarak görme engelli olan bireylerde adım mesafeleri kısadır ve belirgin bir ayak sürüme davranışı, yavaş yürüme ve eğik yürüme şeklinde davranışlar gözlenmektedir.
- Kavramsal ya da bilişsel gelişimlerinde gecikme gözlenebilir.
- Görme engelli bireyler, soyut düşünme gerektiren becerilerinde daha başarısız olabilirler.
- Görme duyuları olmadığından dokunma duyuları gelişmiştir. Alan kavramını dokunarak kazanırlar; aksi takdirde alan kavramını vermek güçtür.
- Görme yetersizliğinden kaynaklanan eksikliklerini diğer duyu organlarını normalden daha fazla geliştirerek telafi ederler.
- Dikkatli ve ince ayrıntıları fark etme yetenekleri gelişmiştir.
- Sosyal faaliyetlerle ve müzikle yakından ilgilidirler.
- Bedensel ve zihinsel gelişimleri farklıdır.
- Bağımsız hareket etme becerileri sınırlıdır.
- Bilişsel gelişim ve algısal motor becerilerinde gecikmeler gözlenmektedir.

- İletişim kurarken yüz ifadeleri anlamsız olup, yüz ifadelerini değiştirmede güçlük yaşayabilirler (MEB, 2016).

2.6. Türkiye’de Görme Engelli Bireylerin İstatistiksel Verileri

Engelliler ile ilgili istatistiksel veriler incelendiğinde bu alanda elde edilecek verileri, Türkiye İstatistik Kurumu ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı işbirliği ile yapılan “2002 Türkiye Engelliler Araştırması”nda elde edilen bulgular karşılamaktadır. Bu alandaki veriler 2002 yılında yapılan araştırma sonuçları ile elde edilmiş ve daha sonra bu alanda yeterli bir çalışma yapılmamıştır ve bu yüzden veriler sınırlı kalmaktadır.

2.6.1. Engelli ve Görme Engelli Olanların Eğitim Durumu

Diğer insanlarda olduğu gibi engelli bireylerin de eğitim hakkı vardır. Engellilerin eğitim durumuna geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılması için “hak” ve “eğitim hakkı” kavramlarına değinmek gerekir. Hak, insanı başlı başına bir değer olmasından kaynaklanmaktadır. Bir bireyin doğumu ile başlayıp ölümü ile sonlanan “insan hakları” yaş, mevki, eğitim ve meslek ayrımı yapmadan herkesi kapsamaktadır.

Hak kavramı, insan onurunu korumak ayrıca maddi ve manevi gelişmesini sağlamak için ortaya çıkmıştır. İnsan hakları, bireylerin sadece insan olmasından dolayı kazandıkları hak olarak görülmektedir. Her bireyin anne karnına düştükten sonra ve ölümüne kadar birtakım hakları bulunmaktadır. Öncelikle kanuni eşitlik, güvenlik, inanç ve düşünce özgürlüğü, bireysel özgürlük, siyasal ve mülkiyet hakları en temel haklardandır. İkinci grupta ise iş imkanı, adaletli maaş, sosyal, sağlık ve eğitim hakkı insan hakkı olarak görülür. Son olarak ise herkes için evrensel ve ortak olan haklardır (Üste, 2007: 296).

Eğitim, insan hakları arasında yer alan en önemli ihtiyaçlardan ve en temel haklardan biridir. Çünkü eğitilmiş bir toplum geleceğe ışık tutmaktadır. Bireylerin kendilerine ait hakların neler olduğunu bilmeleri için insan hakları eğitimi almaları şarttır. Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde “herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliği sağlama” amacına özel vurgu yapılmaktadır (Üste, 2007: 298). İnsan hakları doğumdan ölüme kadar kendiliğinden kazanılan bir haktır; ancak kendiliğinden bilinmez ve öğrenilmez.

Bunun sonucunda, bir birey olarak evrende var olan bir insanın, diğer insanlar ile eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu benimsenen bir ilkedir. Fakat insanların buldukları gruplar veya toplulukların üyeleri olarak farklı hak ve özgürlüklere sahip olmaları da mümkündür.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesini kabul eden her ülke, sözleşmenin 24. maddesine göre engellilere de diğer insanlara tanıdığı eğitim hakkını tanımakla yükümlüdür. Çünkü taraf devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin her seviyesinde engellileri de içine alacak şekilde, yaşam boyu öğrenim imkanı sağlamasını kabul eder (BM Engelli Hakları Sözleşmesi, 2012).

Özürsümler Kanunu'nun Eğitim ve Öğrenim ile ilgili 15. maddesinde; "hiçbir gerekçeyle özürsümlerin eğitim alması engellenemez ve özürsümlü çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürsümlü olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanması" bir zorunluluk olarak belirlenmiştir (Özürsümler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 2005).

T.C. Anayasası'nın Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi ile ilgili ulusal mevzuatın 42. maddesine göre eğitim hakkı şu şekilde açıklanmıştır:

"Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim, kız ve erkek bütünü vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir. Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez. Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir.

Milletlerarası anlaşma hükümleri saklıdır” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: madde 42).

Hem ülkemizdeki hem de diğer ülkeler arası mevzuata bakıldığında eğitimin herkesin hakkı olduğu ve bu haktan kimsenin yoksun bırakılmaması gerektiği anlaşılmakta; eğitimin en temel haklar arasında olduğu görülmektedir. Fakat ülkemizdeki durum incelendiğinde, eğitim konusunda herkese eşit haklar sağlanmasında istenen seviyeye henüz ulaşamadığı sonucuna varılmaktadır. Ayrıca yasalar ve yasa uygulamalarında tutarlı bir yaklaşımın sergilenmediği de görülmektedir. Engellilerle ilgili yasalar çok net ve belirleyici olmasına rağmen; elde edilen veriler sonucunda Türkiye’de uygulamalı olarak herkese eşit eğitim hakkı ve imkânı sağlanmadığı ortaya çıkmaktadır (Tablo 2.1) (TÜİK, 2010).

Tablo 2.1: Görme engellilerin eğitim durumu

Okuryazar Değil	Okuryazar olup okul bitirmeyen	İlkokul	İlköğretim/ortaokul ve dengi	Lise ve daha üstü
32,1	11,8	29,0	12,5	14,6

Kaynak: TÜİK, Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010

Türkiye’de engelli bireylerin eğitim düzeyleri ile görme engelli bireylerin eğitim düzeyleri arasında paralellik vardır. Genel engelli nüfusunda ilkokul ve öncesi eğitim düzeyinde oran %84,2 iken; araştırma verilerinden elde edilen bilgiye göre görme engellilerde ilköğretim ve öncesi eğitim düzeyindeki oranı %83 olarak belirtilmiştir. Bu tablo değerlendirildiğinde genel engelli türlerinde olduğu gibi görme engellilerin de eğitim olanaklarına yeterince ulaşamadıklarını ve dolayısıyla “engellendiklerini” söylemek doğru bir ifade olacaktır (Tufan ve Arun, 2006).

2.6.2. Engellilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Engelli türlerinin cinsiyete göre dağılımı zaman zaman sosyal sorunların farklılaşmasına sebep olabilmektedir. Türkiye’de engellilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında engellilerin her türünde erkeklerin yüksek oranda olduğu görülmektedir:

Tablo 2. 2: Engellilerin cinsiyete göre oransal ve sayısal dağılımı

Engellilik Türü	Erkek		Kadın	
	%	N	%	N
Bedensel	58,7	503553	41,3	355079
Görme	57,8	238304	42,2	174008
İşitme	54,6	138534	45,4	114275
Konuşma	62,7	164939	37,3	98068
Zihinsel	60,1	199027	39,9	132215

Kaynak: Tufan İ. ve Arun Ö, 2006, Türkiye Özürülüler Araştırması 2002 İkincil Analizi.

Tabloya bakıldığında Türkiye’de engelliler arasında görülen oransal açıklığın en üst düzeyde olduğu grup bedensel engellilerdir. Türkiye Özürülüler Araştırması 2002 İkincil Analiz raporunda engelli erkeklerin sayıca kadın engellilerden fazla olma nedeni hakkında açıklayıcı bilgilerin bulunmadığı görülmektedir (Tufan ve Arun, 2006).

2.6.3. Engel Türüne Göre Engelli Nüfusu

Türkiye İstatistik Kurumu ve Özürülüler İdaresi Başkanlığı işbirliğiyle engelli türlerini ve yoğunluğunu belirlemek amacıyla “2002 Türkiye Özürülüler Araştırması” raporu yayınlanmıştır. Bu raporda engel türlerinin toplam nüfus içindeki yaygınlığı ve her engel türünün engelli nüfusu içindeki oranı belirlenmiştir (Tablo 2.3).

Tablo 2. 3: Türkiye’de engel türüne göre engelli nüfus oranı, 2002

Ortopedik Engelli	Görme Engelli	İşitme Engelli	Dil ve Konuşma Engelli	Zihinsel Engelli
% 1,25	% 0,60	% 0,37	% 0,38	0,48

Kaynak: TUİK, 2016

Söz konusu rapora göre Türkiye nüfusunun %0.60’ı görme engellidir. Ülkemizde ortopedik engelli grubundan sonra, engelli nüfusunun ikinci sırasında görme engellilerin geldiği görülmektedir. En düşük engellilik oranı ise işitme engelliler grubuna aittir.

2.6.4. Coğrafi Bölgelere Göre Engelli Nüfusu

Aynı raporda Türkiye’deki engellilerin coğrafi bölgelere göre istatistiksel olarak dağılımı da gösterilmektedir (Tablo 2.4).

Tablo 2. 4: Türkiye’deki coğrafi bölgelerde türüne göre engelli nüfusu, 2002

Coğrafi Bölgeler	Ortopedik Engelli	Görme Engelli	İşitme Engelli	Dil ve Konuşma Engelli	Zihinsel Engelli
Marmara	1,11	0,53	0,37	0,33	0,37
Ege	1,19	0,61	0,36	0,38	0,53
Akdeniz	1,22	0,58	0,34	0,38	0,55
İç Anadolu	1,27	0,63	0,37	0,38	0,5
Karadeniz	1,6	0,66	0,45	0,46	0,63
Doğu Anadolu	1,27	0,57	0,31	0,4	0,44
Güneydoğu Anadolu	1,25	0,7	0,36	0,45	0,45

Kaynak: TÜİK, 2016

Türkiye’deki coğrafi bölgelere bakıldığında en yoğun engelli nüfusunun Marmara Bölgesi’ne ait olduğu görülmektedir. Bu verilerden yola çıkarak görme engelli nüfusunun en fazla Marmara Bölgesi’nde olacağı akla gelse bile, tam tersi bir durum söz konusudur. Türkiye’de yaşayan görme engellilerin yüzdesel olarak en azı Marmara Bölgesi’nde ikamet etmekte iken; en fazla yüzdeye sahip olan bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi’dir (Tufan ve Arun, 2006).

2.6.5. Yaş Gruplarına Göre Engelli Nüfusu

Engelli olma durumu yaş grupları bazında incelendiğinde, engellilik oranının yaş ilerlemesi ile birlikte artış gösterdiği sonucuna varılmıştır. Aynı raporda yaş gruplarına göre engelli nüfusu oranları şu şekilde listelenmektedir:

Tablo 2. 5: Türkiye’de yaş gruplarının özrün türüne göre engelli nüfus oranı, 2002

Yaş Grupları	Ortopedik Engelli	Görme Engelli	İşitme Engelli	Dil ve Konuşma Engelli	Zihinsel Engelli
0-9	0,64	0,33	0,20	0,46	0,42
10-19	0,77	0,36	0,29	0,43	0,58
20-29	1,21	0,45	0,32	0,42	0,65
30-39	1,26	0,46	0,35	0,31	0,54
40-49	1,39	0,62	0,35	0,26	0,39
50-59	1,79	0,91	0,41	0,30	0,26
60-69	2,80	1,56	0,77	0,41	0,27
70+	3,94	2,98	1,70	0,39	0,31

Kaynak: Türkiye Özürlüler Araştırması Temel Göstergeleri, 2016

Yaş ve engellilik durumu arasında karşılaştırma yapıldığında görme engelli bireylerin yaşları ilerledikçe engellilik oranlarında artış olduğu; iki değişken arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğu saptaması yapılabilmektedir. 0-9 yaş arası % 0.33 iken 70 ve üstü yaş aralığında bu oran % 1.56 olarak görülmektedir. Doğumla gelen engellilik, yaşlılık ile gelen engellilikle kıyaslanınca daha azdır (Tufan ve Arun, 2006).

2.7. Görme Engelli Bireylerin Kaynaklardan Faydalanma Yöntemleri

Total görme engelli ya da az gören bireylerin bilgi kaynaklarına erişme ve edinme yöntemleri farklı yollarla gerçekleşmektedir. Görme engelli bireyler bilgi edinimini genel olarak gezici kütüphaneler, internet, elektronik posta ve telefon aracılığıyla sağlamaktadır. Bu konuda kütüphanelerin de yüksek sorumluluk üstlenmesi gerekmesine rağmen, Türkiye’de bu sorumluluk kısmen yerine getirilmektedir. Görme engellilerin bilgi gereksinimlerinin karşılanmasında kuşkusuz kütüphane binalarında verilen hizmetlerin önemi büyüktür; özellikle gezici kütüphaneler tarafından verilen hizmetler engellilerin gereksinimlerini daha kolay karşılamasını sağlamaktadır.

2.7.1. Gezici Kütüphaneler

Gezici kütüphanelerin hizmet götürecekleri yerlerdeki nüfus, kültürel, sosyal ve ulaşım durumları incelendikten sonra hizmet programı hazırlanır. Gezici kütüphanelerin dermeleri, gezici araçlarla taşınacak sayı ile sınırlı tutulur; her altı ayda bir, her yaş grubundan bireyler gözetilerek güncellenir (Gezici Kütüphane, 2016). Türkiye’de görme engelli bireylerin de kütüphane hizmetlerinden faydalanması için gerekli bilgisayar yazılımları ile teknik donanımlar sağlanmış olup, kütüphane dermesinde sesli kitaplar CD’lere aktarılmış ve Braille alfabesi ile yazılmış kitaplar bulundurulmaktadır (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Gezici kütüphaneler, Türkiye’de olduğu gibi diğer birçok ülkede de kütüphane hizmetlerine ulaşamayan bireylerin bilgi kaynaklarına ulaşmalarına imkân vermektedir. Gezici kütüphaneler botlardan motorlu taşıtlara, develerden katırlara kadar farklı taşıma araçlarından oluşabilmektedir. Gezici kütüphaneler ayrıca bu hizmetler sayesinde uzaklık sebebiyle kütüphanelerden faydalanamayanlarını sağladığı gibi, bilgi teknolojilerinden de yararlanmak suretiyle kendilerini geliştirmelerine imkân sağlamaktadır (Pestell, 1991).

2.7.2. İnternet ve Elektronik Posta

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında bilgisayar, iletişim, bilgi ve kayıt teknolojisindeki gelişmeyle birlikte bilgilere internet, web tabanlı sistemler ve elektronik posta ile dünyanın neresinde olunursa olunsun kütüphane hizmetleri sayesinde daha makul ücretler vererek etkin bir şekilde ulaşım sağlanmaktadır (Brophy and Graven, 2007).

2.7.3. Telefon

Teknoloji ve iletişimde meydana gelen hızlı gelişimler sayesinde görme engelliler artık gazete ve kitapları telefon aracılığıyla dinleyebiliyorlar. Görme engelliler ekran okuyucu yazılımlar sayesinde internet erişimi ile istedikleri bilgilere ulaşabilmektedirler. Bilgisayar ve internet kullanmayan ise telefonları aracılığıyla gazeteleri dinleyebilmektedir (GEÖP-Telefondan kitap ve gazete dinleme, 2017). Bu şekilde gazete ve kitap görme engelliler için büyük bir avantajdır.

Telefon hizmeti görme engellilerin kaynak seçimi ve hizmetlerinden faydalanmak için büyük imkânlar sağlamaktadır. Birçok ülkede görme engelli bireylerin telefonlar aracılığıyla istedikleri dokümanı ayırtmaları ve kütüphanenin sunduğu daha farklı hizmetlerden faydalanmaları mümkün olabilmektedir (Türk Telekom-Hakkımızda, 2017). Bazı görme engelliler bilgisayar kullanmak yerine telefon hizmetleriyle istedikleri kaynakları daha kolay elde edebilmektedir.

2.8. Görme Engellilerin Karanlık Dünyasına Işık Tutan “Ses”

Parmak uçları ile dokunarak okunabilen kabartma harfli alfabe, Louise Braille tarafından tasarlanmıştır. Görme engelli bireylere kitaplar bu alfabe kullanılarak basılıyordu. Bu tür kitap basımlardan önce görme engelli bireylere bilgiler yüksek sesle okunarak sunuluyordu. Bilgi ve kayıt teknolojisindeki gelişmelerle birlikte sesli kitaplar ortaya çıkmıştır. Sesli kitaplar görme engelli bireylerin istedikleri zaman ödünç alabileceği ve paylaşabileceği kaynaklardır. Braille ile yazılmış kitapları okumak istemeyen görme engelli bireyler için sesli kaynaklar bilgiye ulaşabilmenin en uygun yoludur. Az gören ya da total görme engelli bireyler için sesli kayıtlar en popüler bilgi sağlayıcı araçlardır. Sesli kayda aktarılmış kitapların bir arada bulunduğu yere, dünyanın birçok yerinde “konuşan kitaplık” adı verilmektedir. Konuşan kitaplar değişik formatlarda görme engelli bireylerin hizmetine sunulmaktadır (Sesli Kitap Nedir, 2017).

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de görme engellilerin yararlanabilmesi için başka kütüphaneler olmak üzere çeşitli kurum, kuruluş, vakıf ve derneklerin işbirlikleri ile sesli kitaplık ve/veya kütüphane adlarıyla projeler oluşturulmaktadır. Projelerin amacı basılı materyalleri seslendirerek görme engellilerin her ortamda dinleyebilecekleri formata dönüştürmektir.

“Artık kitapların da dili var!” sloganı ile görme engelli bireyler için kitaplar konuşur hale getirilerek engeller ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Görme Engelliler İçin Sesli Kitap Hizmetleri, 2017). Görme engelli bireylere her dönemde “ses” birer ışık olmuştur.

2.8.1. Analog Kayıtlar

Braille ile yazılmış kitapların ciltleri kalın ve yüksek maliyetli olduğu için daha uygun materyallerin geliştirilmesine yönelik yeni çalışmalar yapılmıştır. R. E. Irwin edebi ve eğitici kitapları 1934 yılında plaklara aktararak sesli kitapların ilk adımını atmıştır. Daha sonra ses bantları ortaya çıkmıştır. Ses kayıtları rulo ve makara ses bantları üzerine yapılmaktadır. 1970'lerde kompakt kasetlerin ortaya çıkmasıyla birlikte kasetçalarlar ses kayıtlarında daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Kompakt kasetlerle kayıtların muhafaza edilmesi, daha güvenli ve taşınabilirliği daha kolay olduğu için görme engellilere büyük kolaylık sağlamıştır (Kaynar, 1992: 114).

2.8.2. Dijital Kayıtlar

Görme engelliler için analog ses kayıtlarında karşılaşılan birkaç sorundan dolayı daha kullanışlı ve dayanıklı sistemler aranmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların sonucu olarak analog ses kayıtları yerini CD-ROM ve CD Audio gibi optik taşıyıcılara bırakmıştır. Ses kalitesi, ergonomik olarak taşınabilirliği, uygun fiyatı, sağlamlığı ve yüksek depolama kapasitesiyle birlikte bu araçların kullanımı yaygınlaşmıştır. Görme engellilere hizmet veren kütüphaneler, kurum ve kuruluşlar, dijital teknolojiye geçiş için çalışmalar yapmaya başlamıştır (Digital Talking Books, 2016).

Görme engelliler için dijital kayıtlar ile oluşturulmuş kitaplar, sunuculara veya CD-ROM gibi depolama araçlarına depolanabilmektedir. Asıl kaynaktan Braille ya da elektronik metin gibi daha farklı şekillerde üretim yapılabilir. Bu şekilde oluşturulan dermeler, kütüphanelerde muhafaza etme, üretim, erişim ve depolama konularında büyük esneklik sağlamaktadır. Dijital kitaplar uygun formatlar içinde konuşma korumalı sıkıştırılmış ses dosyalarına kaydedilmekte ve kütüphanelerde genellikle ZIP dosyası olarak indirilebilir biçimde hizmete sunulmaktadır. Görme engelli okuyucular tarafından seçilen, indirilen ve dosyaya kaydedilen materyal daha sonra bir dijital çalar oynatıcı ile oynatılabilmekte ya da dinlenebilmektedir (Digital Talking Books, 2016).

Braille alfabesi ile yazılmış kitaplar ve analog formatta hazırlanmış kitaplarda yaşanan bazı sıkıntılardan dolayı kütüphaneler ve bu hizmetleri veren kurumlar, dijital formatta sesli kitap üretimini destekleyen ve uluslararası standartlar ile hazırlanmış yazılımların kullanıldığı DAISY (Dijital Konuşan Kitap)

Konsorsiyumuna üye olmuşlardır. National Information Standards Organization Amerika'da DAISY standartlarını onaylamıştır. NISO (National Information Standards Organization - Amerikan Ulusal Standartlar Enstitüsü) tarafından destek alan ve herhangi bir kar amacı gütmeyen, kütüphanecilik sektöründe, teknolojiye ve yayıncılıkta standartlar geliştirmeyi hedef alan bir kuruluştur (NISO, 2016).

DAISY dijital bir ara yüzdür. DAISY formatını kullanılarak az gören ya da total görme engelliler için sesli metin veya sesli kitap üretilebilmektedir. DAISY kayıtları MP3 formatına uygun olarak üretilmektedir (Hersh and Johnson, 2008). Dijital kitap kayıtları yaygınlığı ve yazılım özgürlüğü nedeniyle bu format türü içinde çoğaltılmaktadır. DAISY formatındaki kitapların MP3 kitaplarından farkı ise, istenilen bilgilere daha kolay erişim sağlamasıdır. DAISY formatında sesli kitaplar üretilirken sayfa ya da bölüm yerlerini belirtmek mümkündür. Diğer bütün işlemler için (dipnotlar, listeler, tablolar, belirteç, paragraf vb.) yapılması gereken ise bunların kullanıma açık olmasını onaylamaktadır. Kullanıcıların bireysel ihtiyaçlarına ve tercihlerine göre değişmektedir (Camisso, 2008).

DAISY sistemi ile şu işlemler yapılmaktadır:

- Sesli kitaplar, bölümler ve başlıklar şeklinde iki tür dinleme kategorisi altında açılabilir. Bunun için sayfa işaretlerini belirtmek yeterlidir.
- Dinleme sırasında dakika veya saniye aralıklarıyla ileri ve geri alma işlemleri yapılabilmektedir. İleri geri alma özelliği ile istedikleri yerleri tekrar dinleme imkânı sağlamaktadır.
- Kitap okuma bırakıldığında ya da MP3 çalar kapatıldığında kitabın tekrar baştan dinlenmesi zorunluluğu yoktur; bırakılan yerden başlanabileceği gibi daha önce okunan yerden de başlanabilmektedir.
- Sesli notlar alınabilir, önemli görülen yerlerde kitap üzerinde işaretleme yapılabilir ve hatta sadece işaretleme yapılan yerler dinlenebilir.
- Kitap sayfaları arasında kolayca geçiş yapılabilir, hangi bölüm ya da sayfada bulunduğu tuşla öğrenilebilir ve sayfa sayfa ileri ve geri alma yapılabilir.
- Yazılı metinler sesli kitaba çevrilebilir, herhangi bir ara yüz kullanmadan bilgiler ya da kitap taşınabilir belleklere yazdırılabilir (İBB Sesli Kitap Portalı-Daisy Sisteminde Sesli Kitaplar, 2016).

Şekil 1.1: Sesli kitap üretiminde kullanılan DAISY cihazı

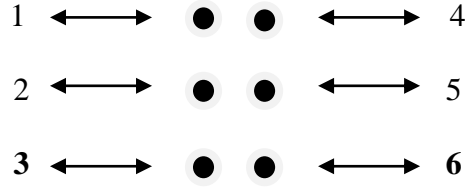
Kaynak: MEB Daisy Cihazı, 2017

2.9. Braille Yazı Sistemi ve Tarihçesi

Görme engelli bireylerin hayatında çok büyük kolaylık sağlayan ve günümüz görme engellileri tarafından da sıkça kullanılan Braille alfabesi, 1809 yılında Fransa’da dünyaya gelen ve çocukluğunda bir kaza sonucu görme yetisini kaybeden Louis Braille (1809-1852) tarafından, 1825 yılında geliştirilmiştir. Bu alfabe Louis Braille kendi soy ismini vermiştir (Braille, 2015). Louis, alfabe oluştururken Charles Barbier’in bulduğu kodlama sisteminden faydalanmıştır. Bu sisteme gece okuma sistemi denilmektedir (Braille Alfabesi, 2015). Alfabe 1854 yılında Fransa’da, 1860 yılında ABD’de ve 1868 yılında ise İngiltere’de kullanılmaya başlamıştır. Braille alfabesi 1918 yılından beri tüm dünyada kabul görmüş ve kullanılmaya başlamıştır (Kazak, 2008).

UNESCO’dan onay alan Braille, az gören ya da total görme engelli bireylerin kullanmış olduğu uluslararası kabul gören tek yazma ve okuma sistemi olarak kabul görmüştür (Subaşıoğlu, 1999: 3). Kabartılmış altı nokta Braille sistemi, yazılı herhangi bir materyali okuyamayacak kadar görme yeteneği olmayan bireyler için oluşturulmuş dokunarak okuma sistemidir. Braille sistemini parmak ucuyla duyumsanacak 6 kabartma nokta oluşturmaktadır; bu noktalar düşey biçimde yan yana dizilmiş üçerli noktaların iki sırasından oluşmaktadır. Bu sistemde yer alan noktalar, sol dizininden aşağıya doğru sıralanarak üç nokta ve bu dizinin sağından yine aşağıya doğru ikinci bir üç nokta olmak üzere toplam altı noktadan ibarettir (Şekil 1.2.). Bu sistemde noktalar arası mesafe değişmemektedir. Her iki nokta arası mesafe sabittir (MEB, 1991). Örneğin 1. ve 2. Noktanın kabartılmış olması, yani soldan aşağıya doğru 1. ve 2. noktaların kabartılmış olması “b” harfini, 1., 2. ve 4. harflerin kabartılmış olması “f” harfini göstermektedir (MEB, 2015: 15).

Şekil 1.2: Braille alfabeti numaralama sistemi

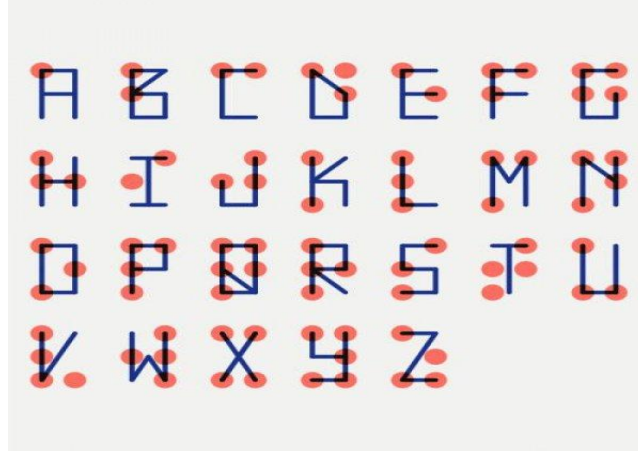
Braille yazı sistemi altı noktadan oluşmasına rağmen; her ülkenin kendine ait dil ve alfabeti olduğundan dolayı, her ülkede kendine özgü bir Braille alfabeti geliştirmiştir.

Şekil 1.3: Braille alfabetinde harfler, rakamlar ve simgeler

1	2	3		4	5	6	7		8		9	0
● ○	● ○	● ●		● ●	● ○	● ●	● ●		● ●		○ ●	○ ●
○ ○	○ ○	○ ○		○ ●	○ ○	○ ○	○ ○		○ ○		○ ○	○ ○
○ ○	○ ○	○ ○		○ ○	○ ○	○ ○	○ ○		○ ○		○ ○	○ ○
A	B	C	Ç	D	E	F	G	Ğ	H	I	İ	J
● ○	● ○	● ●	● ○	● ●	● ○	● ●	● ●	● ○	● ●	○ ○	○ ●	○ ●
○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
K	L	M	N	O	Ö	P	Q	R	S	Ş	T	U
● ○	● ○	● ●	● ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
Ü	V	W	X	Y	Z	.	,	;	:	?	!	-
● ○	● ○	● ●	● ●	● ○	● ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
*	/	+	-	=	...							
○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
BOYUK HARF	SAYI İŞARETİ	KONUŞMA İŞARETİ	ŞİİR İŞARETİ		"	"	(	)	^	'		
○ ○	○ ●	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
○ ○	○ ●	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
○ ○	○ ●	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○
○ ○	○ ●	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○	○ ○

Kaynak: Braille Alfabeti Nedir, 2017

Şekil 1. 4: Braille alfabeti

Kaynak: Engellere nokta koyan alfabe: Braille alfabe, 2017

Şekil 1. 5: Braille alfabeti (Kabartma Türkçe Alfabe)

a	b	c	ç	d	e	f	g	ğ	h	ı	i	j	k	l	m

n	o	ö	p	q	r	s	ş	t	u	ü	v	w	x	y	z

Kaynak: Körleri Eğitim ve Kalkındırma Derneği Genel Merkezi, 2017

Şekilde (Şekil 1.5.) görüldüğü gibi Braille alfabetindeki her harfin kabartması birbirinden farklıdır. Türkçe’de kullanılan noktalı harfler (Ç, Ş, İ, Ö, Ä, Ü, ı) Braille alfabetine sonradan eklenmiştir (Bayram ve Bayram, 2010).

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi harfler altı kabartma noktanın birleşiminden oluşmaktadır. Her nokta ya da birkaç noktanın birleşiminin Braille alfabetinde bir karşılığı ve bunun da Türk alfabetinde bir karşılığı vardır. Alfabe incelendiği zaman 1. nokta “a” harfini ifade ederken; 1. ve 2. noktalar “b” harfini göstermektedir. Örneğin 1., 2., 3., 4., 5. ve 6. noktaların aynı kutucuğa yazılması “la” hecesine denk gelmektedir. Heceleri oluşturmak için sesler yan yana kutucuklara yazılmakta olup ve arada boşluk bırakılmamaktadır (MEB, 2015: 16).

Braille Yazı Sistemi için kullanılan malzeme olarak A4 kâğıdından farklı Bristol kâğıt kullanılmaktadır. Kullanılan kâğıt parlak yüzeyli ve kaygan olmaktadır. Kâğıtlar 180 g Bristol, 200 g Bristol olarak kullanılmaktadır. Görme engelli bireyler bu kâğıtlardaki kabartma baskıları dokunarak okumaktadır. 180 g. Bristol kâğıtlar, 200 g Bristol kâğıtlarla kıyaslanınca daha yumuşak ve ince olduğundan, kabartmalar kolay bir şekilde silinebilmektedir ve materyal zaman içinde okunamaz hale gelmektedir (MEB, 2013). Bu nedenle materyaller hazırlanırken daha uzun ömürlü olan kâğıtlar tercih edilmelidir.

2.9.1. Braille Materyal Hazırlama

Bristol kâğıt, görme engelliler için yazı yazma aracı olan tabletlere yerleştirilir. Tablete yerleştirilen kâğıt üzerine Braille yazı çivisi ile kabartma noktalar kullanılarak harfler ve semboller elde edilir. Tablete kabartmalar Arapça gibi sağdan sola yazılır; ancak, okuma sırasında kâğıt ters çevrilerek soldan sağa doğru okunmaktadır (MEB, 2015: 16). Bu şekilde kabartma kısmı üst yüzeye getirilerek yazıların dokunarak okunması sağlanır.

Braille yazı sisteminin öğrenilmesinde öncelikle harfler ve semboller; daha sonra ise kısaltmalar öğrenilir ve tam okuma bu aşamadan sonra gerçekleştirilmiş olur. Görme engelli bireylerin akranları ile kıyaslanınca okumaları daha geç gerçekleşmektedir. Örneğin görme engelli öğrenciler 1. sınıfta kısaltmasız harf ve sembollerini öğrenir ve okumayı bu şekilde tamamlarlar. 2. ve 3. sınıfta ise kısaltma sistemi ile okumayı öğrenirler. Akranları 1. sınıfta tam olarak okumaya geçerken; görme engelli öğrenciler tam olarak 3. sınıfta okumaya geçmiş olur (MEB, 2013). Görme engelli öğrencilerin okuma hızları, gören öğrencilerle kıyaslanınca daha düşüktür. Bunun nedeni ise görme engelli öğrencilerin metinleri parmakla dokunarak okuma yapmalarındır. Okuma becerisini kazanmış gören öğrenciler, başlangıçta bir kelimeyi görerek okuyabilmekteyken, ilerleyen zamanlarda gözün bir sıçrama hareketiyle birden çok kelimeyi görerek okuyabilmektedir. Fakat görme engelli öğrenciler, parmaklarının altındaki kabartmalara dokunarak okuma yaparlar. Kısaltma sistemini yeni öğrenen görme engelli öğrenci hazırlık yapmadan bir metinde dakikada 45-50 kelime okuyabilmektedir. Hazırlık yaparak okuma yapanların ise kelime sayıları 3 katına çıkabilir (MEB, 2015).

Braille baskı tekniği birçok farklı şekilde kullanılabilir. Braille yayın üretimi bilişim teknolojilerinden önce kendine özel daktilo ya da el yapımı aletlerle sürdürülmekteydi. Yapılan işlemler çok zahmetli ve maliyetli olurdu. Ancak 1970'lerde bu işlemler bilgisayar ve elektronik baskı aletleri ile yapılmaya başlanınca, hem zamandan hem de maliyetten tasarruf elde edilmeye başlanmıştır. Bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ile birlikte kaynakları kopyalama imkânı da ortaya çıkmıştır.

Resim 1. 1: Braille daktilosu

Kaynak: Kabartma Daktilo, 2017

Braille kaynaklar için baskı yazılım programları ile bu programlara özel baskı makineleri kullanılmaya başlanmıştır. Baskı yazılım programları tarafından elektronik metinler Braille kâğıtlara otomatik bir şekilde basılıp, gerektiği zamanda ciltlenip etiketlenmektedir.

Resim 1. 2: Profesyonel Braille baskı makinesi

Kaynak: Profesyonel Braille Baskı Makinesi, 2016

Braille yayıncılıkta kullanılan kâğıtlar oldukça pahalıdır. Braille yayın üreticileri günümüze kadar birçok kâğıt çeşidini denemiştir. Pek çok kâğıt türü kaliteli yayına

olanak vermemiş, ciltleme sırasında sorunlar çıkarmıştır. Bu tür kâğıtlar Braille eserlerinin raf ömrünü kısaltmaktadır. Braille kâğıtları uygun fiyatlı olmadığı için bazı ülkelerde bu kaynakların geri dönüşüm ile tekrar kullanılması yoluna gidilmektedir (IFLA, 2005). Görme engellilere hizmet veren kütüphaneler dijital Braille kaynakların üretiminde bazı şartlar olması gerektiğini ve bu şekilde üretilen ve hizmete sunulan kaynaklarda bir düzen olacağını ileri sürülmektedir (Carey, 2007).

Günümüzde teknolojinin ilerlemesi ile birlikte Braille materyallerde de gelişmeler olmuştur ve dijital ortamda Braille ile basılmış metinler rahat bir şekilde okunabilmektedir. Braille materyaller bilgisayara bağlanan ekran ve Braille klavye ile okunabilmektedir. Görme engelliler istedikleri bilgilere basılı dokümana alternatif olarak bu araçlar sayesinde de ulaşabilirler.

Resim 1. 3: Braille klavye

Kaynak: Braille Klavye 2016

Braille alfabesi 1800'lü yıllarda görme engelli bireylerin geleneksel yöntemlerden kurtulmalarını ve görme engelli bireylerin topluma katılmalarını sağlamıştır. Günümüzde ise bilgisayar teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak dokunmatik ekranlarda Braille yazı sistemine özgü sanal klavyeler geliştirilmiştir. Yüzyıllar geçmesine rağmen Braille alfabesi görme engelli bireylerin hayatında her zaman yer almıştır. Çünkü Braille yalnızca bir yazı sistemi değil; o, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinde “nothing about us, without us (bizim hakkımızda biz olmadan asla)” sloganının yer almasını sağlayan bir semboldür. Braille alfabesi görme engellilerin görmeye çalışarak değil, kendi yöntemleri ile hayata eşit, ulaşılabilir ve engelsiz ulaşmalarını sağlamalarına yardımcı olmuştur (Yılmaz, 2016). Görme engellilerin yazıları gözleri ile görmek yerine elleri ile dokunarak okumalarına imkân

sağlamıştır. Bu sayede görme engelli bireylerin kendilerini geliştirmeleri ve topluma katılmaları sağlanmıştır. Geçmişten günümüze kadar görme engelliler için çeşitli materyaller geliştirilerek görme engelli bireylerin kendilerini gerçekleştirmeleri için fırsatlar oluşturulmuştur.

2.10. Grafikler ve Resimler

Görme engelli bireyler gözlerini kullanmadığı için cisimleri parmaklarını kullanarak algılamaya çalışırlar. Bundan dolayı görme engelli bireylerin parmak uçları zamanla çok hassaslaşır ve dokunma duyuları gelişir. Görme engelli bireyler, kâğıdın dokusal yapısına, rölyefine ve üstünde yer alan boyanın kalınlığına parmak uçları ile dokunur bu şekilde yüzeyde yer alan imgeleri algılayabilir. Braille alfabesi haricinde görme engellilerin şekilleri dokunma duyularıyla algılayıp ve kavramalarını sağlayan ”dokusal grafik” olarak bilinen kabartma kitap veya 3D kitaplar da bu amaçla üretilmektedir (Benuğur, 2014: 213).

Resim 1. 4: Davetiyeler

Kaynak: Davetiye 2018

Braille alfabesi ile yazılmış kitapların, dergilerin, başlıklı kâğıtların ve haritaların dışında, dokusal grafik grubu içinde posta pulu, zarf, afiş, kartvizit ve oyun kartları gibi materyaller de üretilmektedir. Özellikle çocuk kitaplarında bu tekniğe uygun

olarak oluşturulan çizimler, çocukların öğrenmelerini pekiştirmek ve daha iyi anlamalarını sağlamak için kullanılmaktadır.

Resim 1. 5: Kartvizit

Kaynak: Kartvizit 2016

Resim 1. 6: Paris metro haritası

Kaynak: The Telegraph 2017

Genellikle kâğıt paralarda görme engellilerin dokunarak algılamalarını sağlayacak kabartmalardan yararlanılmaktadır. Kâğıt paralar, genellikle ön yüzünde ve sol üst köşesinde Braille alfabesi kullanılarak oluşturulan ve kabartma noktalar sayesinde dokunulduğunda paranın değerinin hissedilmesini sağlayacak şekilde tasarlanır. Ayrıca az görenler içinde kâğıt paralar farklı ve baskın renkler kullanılarak oluşturulur (Banknotes for the Visually impaired, 2016).

Resim 1. 7: Bir görme engellinin parayı tanımaya çalışan elleri

Kaynak: Körlük nedir?, 2017

Görme engellilerin yararlanabilmesi için dokunma duyuları üzerinde çalışma yaparak bir takım grafik teknikleri oluşturulmuştur. Bunlar, betimleme, mikro kapsül, vakum form ve kabartma şeklinde dört grup altında gruplandırılmaktadır.

2.10.1. Betimleme

Görsel nesnelerin tasvir edilmesi yoluyla görme engelli izleyicilerin sinema filmleri, video filmleri, oyunlar, televizyon programları veya müze sergisi gibi görme odaklı etkinlikleri izleyebilmesi için yapılan çeviriye sesli betimleme denilmektedir (Polat, 2009: 3). Sesli betimleme tiyatro oyunu ya da sinema filmi gibi alanlarda diyaloglar dışındaki bölümlerin görme engelli izleyiciler için, bir dış ses aracılığıyla olayın meydana geldiği zaman, mekân, karakterler ve sessiz gelişen olayların tasvir edilerek görünüm ve duyguların (görme, işitme, tatma, dokunma, koklama gibi duyu organlarımız acılığıyla varlıkların belirleyici niteliklerini algılayıp onları görünür hale getirme) anlatılmasıdır. Bu sayede görme engelli izleyiciler, olayı zihinlerinde canlandıracaklardır. Betimleme tekniği, görme engellilerin kimseden yardım almadan kendi başlarına bu eserleri seyredebilmelerine olanak tanımaktadır (GEÖP-Sesli Betimleme Tanım ve Tarihçesi, 2018).

Betimleme, görsel medyanın ses ile aktarılması ile gerçekleşmektedir. Sesli betimlemenin temelinde görme engellilere etrafında bulunan görsel öğeleri anlatma ilkesi yatmaktadır. Amerikalı bilim insanı Prof. Gregory Frazier 1970'li yıllarında bir

betimlemeye tanık olmuştur. Bu betimlemenin etkisinde kalarak görsel medya ile görme engelliler için nasıl çalışmalar yapılabileceği konusunda bir kuramsal çalışma gerçekleştirmiştir. Daha sonra 1980'lerde başka bir Amerikalı bilim insanı olan August Coppola ile ortak bir çalışma yürüterek farklı uygulama alanlarını araştırmışlardır. Araştırmalarının sonucunda betimleme, Avrupa'da ilk defa 1989 Cannes Film Festivalinde halka tanıtılmıştır (Poeth, 2005: 35).

Günümüzde birçok ülke sesli betimlemeli filmler hazırlamaktadır. Amerika'da sesli betimlemeli filmler bazı televizyon kanalları tarafından düzenli olarak yayınlanmaktadır. İngiltere'de ise televizyon kanalları yayınlarının %10'unu sesli betimleme şeklinde hazırlamakla yükümlü olup; 2013 yılına kadar yetmişden fazla tiyatrodaki sesli betimleme olanağı sağlanmıştır. Ayrıca Hollywood filmleri, kulaklıklar aracılığıyla görme engelli izleyicilere ulaştırılmaktadır. Fransa'da da sesli betimleme filmler ve tiyatro oyunları yapılmaktadır. Filmlerin gezici bir düzenekle birçok şehirde sesli betimlemeli gösterimi yapılmaktadır (Polat, 2009: 3).

Türkiye'de ilk sesli betimleme çalışmaları 2006 yılında Kenan Önal ve Engin Yılmaz önderliğinde Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alan Film Merkezi ile Boğaziçi Engelliler Komisyonu ve Engelsiz Erişim Grubu'nun ortak girişimiyle gönüllü öğrencilerin katılımıyla oluşturulan Sesli Betimleme Grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında, Sesli Betimleme Derneği çatısı altında kurumsallık kazanmıştır. Yapılan çalışmalar hem Avrupa da hem Amerika'daki tarihsel gelişimle kıyaslanınca Türkiye'de yapılan çalışmalar oldukça dikkat çekicidir (Sebeder- Hakkımızda, 2018). Sesli betimleme Braille alfabesi ya da sesli olarak hazırlanmış kitapta grafik bilgilerinin yerine geçen en etkili ve kullanışlı metottur.

2.10.2. Mikro Kapsül (Kabarık Kağıt)

Mikro kapsül tekniği, görme engelli bireyler için yazıların, şekillerin ve grafiklerin kabartma şekillerini elde etmektir. Bu şekiller, özel makineler aracılığıyla mikro kâğıtlar ısıtılarak oluşturulur. Makinenin ısı değeri değiştirilerek şekillerin koyuluğu da ayarlanabilmektedir. Isıtılmış özel kapsül kâğıtlar kabartma grafik makinesi kullanılarak kabartma şekiller elde edilmektedir (Kabartma Yüksek Kalitede Resim Baskı, 2018). Ayrıca görme engelli bireylerin tekstil ürünlerini alırken hangi renk

ürün aldığını ya da ürünün üstündeki şekli anlamaları için bu teknikte çalışmalar yapılmıştır. Görme engellilerin için üretilen ürünlerin içerisine meyve kapsülleri yerleştirilmektedir. Ürünlerden çıkan bu kokular, o ürünün hangi renkte olduğunu anlamalarına ve ürünün üzerindeki Braille alfabesinin bulunduğu ürünlerde ise hangi renkte olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Tekstil ürünlerindeki ilk örnekler bornoz ve tişörtlerde gerçekleştirilmiştir. Örneğin, sarı renk limon kokusu, portakal renk için portakal kokusu, yeşil renk için elma kokusu, pembe renk için çilek kokusu ve beyaz renk için vanilya kokusu verilerek gerçekleştirilmiştir (Tekstil Kütüphane, 2018).

2.10.3. Vakum Form (Thermoform)

Grafik üretmek için birden çok metodun var olduğu bilinmektedir Görme engelli bireyler için en çok kullanılan vakum formu thermoformdur. Thermoform kullanmak için ayrıca thermoform kopyacıya da ihtiyaç vardır. Bu metot ile iki boyutlu resimler ve haritalar oluşturulabilmektedir. Isıtma ve emme yoluyla kâğıt üzerinde yer alan kabartma yazılar ya da şekiller plastik kâğıtlara kopya edilmektedir. Daha az sayıdaki materyaller okul veya derneklerin kullanımı için daha elverişli yöntemdir (Görme özürlüler için yararlı araç ve cihazlar, 2018).

2.10.4. Kabartma

Kabartma grafikler, Braille grafikler olarak da bilinmektedir. Hazırlanan iki boyutlu ya da üç boyutlu grafik tasarım ürününde görme duyusunun yanında dokunma duyusu da kullanılarak iletilmek istenen mesajın edimsel olarak zihinde kodlanması sağlanır (Hayta, 2017: 97).

Bu tür hazırlanmış materyaller, görme engelli bireylerin tasarımı okuyabilmelerine ve verilen mesajı tam olarak algılamalarına yardımcı olurken; gören bireylerde dokunma duyusunun yanında tasarımı okumaları sayesinde mesajların zihinde daha kalıcı olması sağlanır (Hayta, 2017: 95).

2.11. Büyük Puntolu Yazılar

Görme engelli kütüphane kullanıcıları arasında az görenler, büyük puntolu yazıları okuyabilen grupta yer alırlar. Gelişmiş olan bazı ülkelerde hem az gören hem de yaşlı nüfusa verilen hizmetler nitelik ve nicelik yönünden artmıştır. Büyütme

aygıtları ya da büyük baskı araçları, görme yetileri az olanların kendilerini geliştirmek için kullanmaları gereken aygıtlardır. Ayrıca görme engelliler, görme derecelerine uygun bir şekilde yazı karakteri ve yazı rengi tercih etmektedirler (Robbins, 2008). Az gören kişiler için önerilen en uygun yazı karakteri Verdana ve Arial yazı tipleridir. Bu grubun okuması için tasarlanan yazılarda genellikle canlı renkler tercih edilir.

2.11.1. Büyütme

Metinlerin büyütülebilmesi ya da büyük olarak tasarlanması az görenlerin daha rahat okumasına olanak tanır. Fotokopi makineleri metinlerin boyutunu artırmak için en uygun ve kolay yol olarak tercih edilebilir. Ancak fotokopi makinesi kullanılarak yüksek miktarda metin üretmek kolay bir yöntem değildir. Bu yöntemle bir kitabın tamamını az görenlerin kullanabileceği forma dönüştürmek oldukça yüksek maliyetlere neden olabilir (Robbins, 2008). Az görenlerin kullanımı için hazırlanması düşünülen materyalin matbaalarda daha profesyonel makine ve uzmanlar yardımı ile çoğaltılması daha mantıklı bir yöntemdir.

Az gören kullanıcılar için tasarlanmış ekran büyütücü yazılımlar, aynı zamanda büyük baskı programları olarak da bilinmektedir (Subaşıoğlu, 2000: 191). Bu tür tarayıcıların bir kısmı, aynı zamanda taranan metinleri sesli hale getirmek için de kullanılabilir. Bu cihazlar aracılığıyla hem az gören hem de total görme engelli kullanıcılar kütüphanelerde bulunan basılı materyalleri dinleyebilmektedir. Kapalı devre televizyon (CCTV - Closed-circuit television) aracılığıyla kullanılan basılı metinler ve büyük baskı yazılım programları olan ekran büyütücüler görme yetisini kaybetmemiş bireylerin kullanımına imkan vermektedir. Kapalı devre televizyon sistemlerinin büyütme oranları 2 ile 60 kata kadar büyütülebilecek standart bir televizyon setine benzemektedir. Bir video kamerası ile CCVT'de kitap ve diğer basılı kaynaklar taranabilmektedir (Lisiecki, 1999).

Resim 1.8: CCVT Kapalı Devre Televizyon

Kaynak: Az Görenlere Yardım, 2018

Bu şekilde kaynaklar, diğer üretim tekniklerine göre hem daha kolay hem de daha ucuz olarak üretilebilir.

Büyütücü yazılımlar ise kişisel bilgisayar kullanıcılarının ekranda yer alan metinlerin boyutunu artırmalarına imkan vermektedir. Bu cihaz üzerinde ekranda görüntülünen her karakter, ekranın tamamını ya da bir bölümünü kapsayacak şekilde büyütülebilir. Bu da her karakteri yaklaşık 2 ile 20 kata kadar büyütme anlamına gelir. Bu yazılım programları sayesinde az gören kullanıcılar tarafından ekranın istenen bölümünün büyütülüp küçültülmesi olanağı vardır; metnin kontrastı, renkleri ve karakterlerin boyutları üzerinde değişiklik yapılması mümkün olabilmektedir (Lazzaro, 2001).

2.11.2. Elektronik Metin

Dijital olan ya da dijital formata dönüştürülmüş metinlere elektronik metin denilmektedir. Klasik metinlerde alfabenin yanı sıra resimler, şekiller; ve grafikler kullanılmaktadır. Ancak dijital ortam ile uygun programlar kullanılarak geleneksel metinde yer alan içerik, resim, şekil ve grafiklere ilaveten ses, görüntü, sesli görüntü, animasyon ve imaj haritaları ile desteklenebilir (Altun, 2003; Başaran, 2014: 251). Dolayısıyla elektronik metin kavramı klasik metin tanımının dışına çıkarak, metinlerle birlikte sözlü, yazılı, görsel, işitsel ve dağınık (dispersed) bir bilgi kaynağı haline dönüşmektedir (Landow, 1992). Az görenler için büyük puntolu metinler elektronik metin dosyaları kullanılarak oluşturulabilir. Bu elektronik metinler istenilen yazı karakteri ve yazı büyüklüğüne göre oluşturulabilir. Klasik metinlerdeki okuma süreci monolog tanımlama gerektirirken, elektronik metinlerde durum

diyaloga dönüşmektedir. Bunun sonucu olarak, klasik metinlerin giriş ve sonuç bölümleri okuyucu tarafından algılanmaktayken; elektronik metinlerde bu durumu algılamak o kadar kolay olmamaktadır. Yani, elektronik metinler daha çok açık uçlu bir sistem yapısına sahiptir. Okuyucu için uç uca eklenmiş ve aynı uzamsal ortamda bulunan ancak bir merkezden yönlendirilmeyen belgeler bütünü olarak algılanmaktadır (Winkelmann, 1995).

Yukarıda bahsedilen büyük baskı programları olarak bilinen ekran büyütücüler daha çok az gören kullanıcılar için özel olarak tasarlanmıştır. Bu şekilde materyal oluşturmak kolay ve maliyeti oldukça azdır. Bu teknoloji ile oluşturulan yazı, karakteri 13.9 puntodan daha büyük göstermektedir. Yani büyük boyutlu baskı puntoları ve fontları normal punto ve fonttan daha büyük (18-24 punto) olmasını sağlamaktadır (Teymen ve Özdemir, 2015: 209). Bu teknoloji hem görme engelliler hem de herhangi bir rahatsızlık ya da yaşlılıkla birlikte görme oranları azalan kullanıcılar tarafından kullanılmaktadır. Bu tasarım ekrana çıkan her yazı karakterinin, bilgisayar ekranının tamamını ya da belli bölümünü seçerek büyütülmesine imkan sağlamaktadır (Subaşıoğlu, 2000:191).

Resim 1. 9: Bilgisayar okuma-ekran programı

Kaynak: Teknoloji engelleri ortadan kaldırıyor, 2017

Bu ürünler sayesinde,

- Şekiller, yazılar ve diğer resimler ekranda istenilen boyutlarda görüntülenebilir; ön ve arka plandaki renkler kontrast ve canlı renk olarak ihtiyaca göre seçilebilir;

- Az gören kullanıcılar başkalarının yardımına ihtiyaç duymadan sistemi rahatlıkla kullanabilir.

Kullanıcılar kendi ihtiyaç ve görme oranlarına göre bu programlar ile en uygun düzenlemeleri yapabilir.

3. BÖLÜM: GÖRME ENGELLİ BİREYLERİN EĞİTİMİ

3.1. Görme Engelli Eğitimi

Görme engelli bireylerin içinde bulunduğu durumun psikolojik, sosyal ve duygusal olarak birtakım sorunlara yol açmaması, var olan yetersizliklerin ise kendi içinde bunalım ve korkularla birlikte içe kapanık bir kişiliğe dönüşmemesi için eğitimleri oldukça önemlidir. Görme engelli bireylere yeterli düzeyde eğitim imkânı tanındığı zaman, toplum tarafından dışlanmalarının ve kendilerini eksik görmelerinin önüne geçilebilir. Geçmişten günümüze kadar görme engelli bireylerin karşılaştığı yetersizlikler ortaya kaldırılmaya çalışılsa da günümüzde bir takım yetersizlikler mevcudiyetini korumaktadır. Her geçen gün gelişen teknoloji ile birlikte görme engelli bireylerin kullanabileceği materyaller artsa da yine de gören bireyler için hazırlanmış yazılı kaynaklara mahkûm olmaları yetersizlik örneklerinin en başında yer almaktadır.

Görme engelli bireylerin eğitimi gören insanlara verilen eğitimden farklılıklar gösterir. Bu bireylerin eğitimi, okuma-yazma eğitimine ilaveten dinleme, uyum, hareket eğitimi ve günlük yaşam becerileri verilerek gerçekleştirilmektedir. Görme engelli bireylerin okuma-yazma becerilerinin öğreniminde ise az gören ve total görmeyenler için kullanılan materyaller değişmektedir. Az gören bireyler için yazı punto değerlerinin artırılması gerekirken, total görme engelli ya da elindeki yazılı metni okuyamayacak kadar görme engeli olan bireyler için Braille alfabesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Görme engelli bireylerin çevrelerini daha iyi algılamaları için dinleme becerilerinin gelişmesi gerekmektedir. Bu yüzden çevreye ait bilgilerin kazanımında dinleme becerilerinden faydalanılmaktadırlar. Görme engelli öğrencilerin öğrenme becerilerinin gelişmesi için son yıllarda daha çok sesli kitap ve kitaplardan yararlanılmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi görme engelli bireylerin eğitimi okuma-yazma ile sınırlı değildir; buna ek olarak, çevrelerini anlamaları, tanımaları ve diğer cisimlerle olan ilişkilerini kavrayabilmelerini ve güvenli bir şekilde başka birine bağımlı olmadan özgür bir şekilde hareket edebilmeleri için verilenler ise eğitimin diğer kısmını oluşturmaktadır. Bireylere verilen bu eğitimlerin amacı; sağlam kalan duyuları aracılığıyla çevrelerindeki ipuçlarını daha etkili ve daha güvenli bir şekilde kullanmalarına yardımcı olmaktır.

Görme engelliler için ilk uygulanan eğitim programı yaklaşık iki yüzyıl kadar önce yatılı okullarda başlamıştır. Görme engellilere yönelik ilk yatılı okul, 1784 yılında Valentin Hauy tarafından açılmıştır. Türkiye’de ise ilk görme engelli eğitimi 1889 yılında, Grati Efendi tarafından İstanbul’da Sultanahmet semtinde İstanbul Ticaret Mektebinde sağır okulu ek olarak görme engelliler için bölüm eklenmesi ile başlamıştır (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1997: 33).

Ülkemizde Adana, Ankara, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Niğde, Şanlıurfa ve Tokat olmak üzere görme engelli çocukların eğitim görebileceği on yedi ilköğretim ve on yedi ortaöğretim okulu bulunmaktadır. Bunların dışında görme engellilere temel ve mesleki eğitim veren iki tane Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi (Görme Engelli III. Kademe) vardır. Okul kademeleri Özel eğitim okullarının faaliyetleri ile belirlenmektedir. Buna göre özel eğitim okulları faaliyetlerini; özel eğitim anaokulu, özel görme engelliler, özel işitme engelliler, özel ortopedik engelliler, özel hafif düzeyde zihinsel engelliler ilkokulu ve özel eğitim uygulama merkezi ‘okulu’ I. Kademe; özel görme engelliler, özel işitme engelliler, özel ortopedik engelliler, özel hafif düzey zihinsel engelliler ortaokulu ve özel eğitim uygulama merkezi ‘okulu’ II. Kademe; özel eğitim mesleki eğitim merkezi ‘okulu’ ve özel eğitim iş uygulama merkezi ‘okulu’ ise III. Kademe olarak belirlenmiştir (MEB-Özel Eğitim Kurumları Genel Müdürlüğü 2012). Bu mesleki eğitim merkezlerinden biri Ankara’da, diğeri ise İstanbul’dadır. Bu merkezlerde, günlük yaşam için gerekli beceriler, okuma-yazma, beyaz baston kullanma ve bağımsız hareket etme, bilgisayar ve telefon kullanımı ve kişisel gelişim gibi eğitimler verilmekte ve görme engellilerin devlet veya özel sektörde bir işe yerleştirilerek veya kendi işlerini kurması fırsatı verilerek topluma yararlı bireyler olmalarına imkân sağlanmaktadır (Özel Eğitim, 2016).

Tablo 3.1: Görme engellilerin eğitim durumu, 2002

Eğitim Düzeyleri	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Okuryazar Değil	135632	32,9	34,9
Okuryazar Fakat Bir Okul Bitirmemiş	56371	13,7	14,5
İlkokul	130438	31,6	33,6
İlköğretim	6269	1,5	1,6
Ortaokul	22115	5,4	5,7
Orta ve Dengi Meslek	1116	0,3	0,3
Lise	23789	5,8	6,1
Lise ve Dengi Meslek	4323	1,0	1,1
Yüksekokul veya Fakülte	8278	2,0	2,1
Yüksek lisans, Doktora	204	0,09	0,1
Ara Toplam	388535	94,2	100,0
Yanıtı Alınamayanlar	23778	5,8	
Toplam	412312	100,0	

Kaynak: Tufan ve Arun, 2006

Tablodaki araştırma verilerine göre, görme engelli öğrencilerde ilkokul ve okul öncesi eğitim düzeyine sahip olanların oranı % 83 olarak belirlenmiştir. Bu veriler değerlendirildiğinde, görme engellilerin diğer engelli türlerinde olduğu gibi eğitim olanaklarından yeterince yararlanamadıkları ve hatta “engellendikleri” ortaya çıkmaktadır (Tufan ve Arun, 2006). Türkiye, coğrafi olarak bölgesel farklılıklara sahip olan bir ülkedir. Bütün dünyada olduğu gibi bölgesel farklılıklar da beraberinde birtakım olumsuzluklar getirmektedir. Örneğin Türkiye’de çoğu bölgede tüm eğitim kademesinde görme engellilere hizmet verecek okullar mevcut değildir. Yaşanılan bu olumsuzluklar nedeniyle görme engelli bireyler istedikleri eğitim düzeyinde eğitim alamamaktadırlar.

1997-1998 eğitim-öğretim yılında görme engelliler için hizmet veren okul sayısı sadece ondur (Özyürek, 1998: 136). Günümüzde ise görme engellilere hizmet veren on yedi tane ilköğretim, on yedi tane ortaöğretim ve iki tane de özel meslek eğitim merkezi olmak üzere toplam otuz altı okul hizmet vermektedir (Özel Eğitim, 2016). Ayrıca günümüzde Batı Avrupa ülkelerinde ve ABD’de, görme engelliler normal sınıflarda belirli düzenlemeler yapıldıktan sonra ve destek eğitimi alarak görme

engeli olmayan öğrencilerle birlikte eğitimlerini tamamlayabilmektedirler. Görme engeli olmayan öğrenciler için uygulanan eğitim ve öğretim programı, görme engelliler için de birebir uygulanabilmekte; ancak bazı durumlarda program ve öğretim sürecinde onlara özgü düzenlemeler de yapılabilmektedir (Özyürek, 1998: 136). Yapılan düzenlemelerle görme engelli bireylerin eksik kaldığı noktalarda açıklar kapatılmaya çalışılmaktadır.

3.2. Dünyada Görme Engelli Eğitimi

3.2.1. Geçmişten Günümüze Dünyada Gelişim

Görme engellilerin topluma kazandırılması ancak eğitim ile mümkün hale gelebilir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda görme engelli bireylerin eğitimi konusunda sosyal, ekonomik ve kültürel ayrışmalardan dolayı yapılan etkinliklerde farklılıklar görülebilmektedir. Dünyada görme engellilerin eğitimi konusunda yaşanan gelişmeleri irdelemek, çalışmanın tamamını bütüncül yapı içinde değerlendirmeye olanak sağlayacaktır.

Fransız Valentin Haüy 1784 yılında Paris’te görme engelliler için ilk “Kör Okulunu” kurmuştur. Haüy, bu okul sayesinde görme engelli eğitiminde yüksek başarı yakalayacaklarına inanmıştır (Keskinbora, 2008: 354). 1791 yılında İngiltere’de Edward Rushton Liverpool’da körler okulu açılmasına öncülük etmiştir. Bu okul çağdaşları arasında ilgi çekmiştir. Bu iki okulun açılmasının ardından Rusya’da 1802 yılında Petersburg’da Rus Körler Okulu açılmıştır. Görme engelli eğitime verilen önem diğer ülkelerde de benzer şekilde devam etmiştir. 1804 yılında Johann Wilhelm Klein tarafından Viyana Körler Okulu ve August Zeune tarafından 1806 yılında Berlin’de ilk körler okulu kurulmuştur (Sağlamtunç, 2010: 180). 18. yüzyıldan sonra görme engellilerin eğitiminin kapsamlı olması için yeni bir takım araştırmalar yapılarak özellikle Avrupa’da görme okullarında yaşanan sıkıntılardan dolayı yeni bir alfabeye gereksinim duyulmuştur. Görme engellilere yönelik eğitim için günümüze kadar yapılan en büyük katkı, bu olumsuzlukları kendisi de yaşayan görme engelli Fransız Louis Braille tarafından 1829 yılında kabartma “Braille” alfabesi geliştirilerek yapılmıştır. Dokunma duyusuna yönelik olarak kullanılan bu kabartma yazı, görme engellilerin parmakları ile dokunarak okumasını sağlayan ve altı noktayı temel alarak oluşturulan alfabe şeklinde geliştirilmiştir (Kanık, 1994).

Dr. Samuel Gridley Howe 1831 yılında Avrupa'daki gelişmelerden ilham alarak Boston'da ünlü Perkins Körler Kurumu'nu kurmuştur. Bu okul görme engellileri eğitmekte; eğitilenlerin ise dolaylı olarak diğer görme engellilere destek vermeleri sağlanmaktadır. Bu destekten fayda sağlayan engellilerden biri de, kör ve sağır olan Hellen Keller'dir. Amerikalı bir pedagog olan Hellen Keller, dokuz aylıkken geçirmiş olduğu ateşli bir rahatsız nedeni ile engelli olmuş; bu yönüyle Keller diğer pedagoğlardan farklıdır. Keller de eğitimciler gibi özellikle Anne Sullivan'ı örnek alarak hayatını kendisi gibi ışıktan ve sestен yoksun olanlara adamıştır. Keller'in çalışmaları saymakla bitmez. Çalışmaları arasında Amerikan Görme Engelliler Vakfı'nı kurmak da bulunmaktadır (İşte Örnek Bir Başarı: Hellen Keller, 2018). Helen Keller, kendine sunulan bu olanaklar sayesinde yüksek bir başarı gösterip, görme engellilerin eğitim sistemine adını önemli bir araştırmacı olarak yazdırmayı başarmıştır.

Belçika'da Şan Van Teriyest tarafından 1835 yılında ilk körler okulu açılmıştır. Görme engellilerin eğitime verilen önem arttıkça, bu ülkede daha sonraki yıllarda pek çok körler okulu açılmıştır (Keskinbora, 2008: 354). Paris'te ise görme engelliler için ilk modern enstitü 1884 yılında açılmıştır (Çentik, 2009: 6).

Yıllar geçtikçe görme engellilere hizmet edecek eğitim kurumları dünyanın dört bir yanına kurulmaya devam etmiştir. Bu kurumların açılmasında ve güçlenmesinde en büyük etken ise Braille yazısı olmuştur. Braille yazısı 19. yy. sonlarına kadar dünyanın dört bir yanına hızla yayılmıştır.

Almanya'da ilk körler derneği 1874 yılında Berlin'de hizmet vermeye başlamış ve ilk körler kütüphanesi ise 1894 yılında Leipzig'de kurulmuştur (Görme Engelli Öğrenci Platformu, 2016). Bu yıllardan sonra görme engellilere verilen eğitimin önemi git gide artmaya devam etmiştir. Almanya'da 1900 yılında görme engellilerin okula devam etmeleri zorunlu hale getirilmiştir (Sağlamtuñç, 2010: 182).

Tüm bu gelişmeler ile bazı ülkelerdeki kurum ve kuruluşlar engelli haklarına sahip çıkmak için bir takım çalışmalar yürütmüş ve bu çalışmaların günümüzde de sürdürüldüğü bilinmektedir. Örneğin görme engellilere ileri düzeyde hizmetler verilen ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. Kraliyet Ulusal Körler Enstitüsü (Royal National Institute of Blinds- RNIB) görme engellilere hizmet veren bir sivil

toplum kuruluğu olarak kurulmuştur. Bu yardım kuruluğu 1936 yılından beri görme engellilere hizmet vermektedir. RNIB, bütün görme engellilere hizmet verecek şekilde çalışmaktadır. RNIB bünyesinde kurulan kütüphane görme engellilerin yararlanabileceği Braille kitaplarla hizmet vermektedir. Aynı zamanda konuşan kitap dağıtımını ve üretimini bu kurum tarafından yapılmaktadır; ayrıca görme engellilerin günlük yaşamını kolaylaştıracak aşağıda listelenen hizmetleri yerine getirmektedir (Bakırcı, 2009a: 311). Bu sivil toplum kuruluşuna görme engelliler üye olabileceği gibi engellilerin aileleri de üye olabilmektedir.

RNIB, sadece İngiltere’de ve İngilizlere hizmet vermemekte; aynı zamanda talep eden diğer ülkelere ve vatandaşlara da hizmet vermektedir. Verilen hizmetler şu şekilde sıralanabilir (Bakırcı, 2009a, 310, aktarıldığı gibi)

1. *Tüm sanat dallarında yaratılan ürünler, teknolojik olanaklar kullanılarak görmeyenlere sunulmaktadır.*
2. *Bir araştırma kütüphanesi ile hizmet vermekte ve RNIB üyesi merkezdeki bütün kitaplardan yararlanma hakkına sahip olabilmektedir.*
3. *Görsel sunum merkezleri vardır.*
4. *Çocuk merkezinde çocuklara, ebeveynlere, profesyonellere destek ve kaynak verilmektedir.*
5. *Görme engelli kişilere birçok bedelsiz hizmetle birlikte engelli yaşam ücreti adı altında bir para ödenmektedir.*
6. *Görme engellilere bir takım vergi avantajları da bu kurum tarafından sağlanmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak görme engelliler haklarını öğrenebilsinler diye yaşam hakları servisine yönlendirilmektedir.*
7. *Görme engelinin günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmesi amacıyla evde eğitim ve bakım hizmetinin yanında yemek yapma, temizlik ve alışveriş ihtiyaçlarının karşılanması konusunda destek hizmeti verilmektedir.*
8. *Görme engellilerin yaşamlarından hoşnut kalması amacıyla hobi ve tatil konusunda gerekli destek hizmeti sağlanmakta, hayatla ilgili ustalıklarını artırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır.*
9. *1995’te çıkarılan bir kanunla engellilere yapılan her türlü ayrımcılık konusunda hukuki destek verilmektedir.*
10. *Görme engellilerin günlük yaşamlarında kullanabilecekleri 800 çeşit ürün bulunmakta ve RNIB mağazalarında satışa sunulmaktadır.*
11. *Konuşalım ve destek verelim hattı aracılığıyla görme engelliler hem telefonda arkadaş bulabilmekte, hem de merkezden yardım desteği almaktadır.*

12. *Günlük hayatta engelinden kaynaklanan sorunlar ve engeller hakkında bu merkezde çözüm üretilmekte ve yol gösterme çalışmaları yapılmaktadır.*
13. *Görme engelinin düzelme olanağı varsa bunun için Londra'daki göz sağlığı ekibiyle temas kurulmakta ya da mevcut görme kapasitesini iyi kullanma konusunda eğitim verilmektedir. Göz kliniklerinden ücretsiz yararlanma sağlanmaktadır.*
14. *Kendi başına yaşayamayan, emeklilik yaşını geçmiş kişilerin barındığı üç huzurevine sahiptir.*
15. *Görme engellilerin yapmak istediklerini başarma konusunda bir danışmanlık servisi bulunmaktadır.*
16. *Eğitimle ilgili olarak görme engelli öğrencilerin hangi okullara gidebileceği ve ebeveynlerinin onlara nasıl yardım edebileceği konusunda eğitim verilmektedir.*
17. *Hafta sonları ailelerle birlikte bir araya gelme, tatil planları yapma ve kariyer konusunda danışmanlık yapılmaktadır.*
18. *Ayrıca Londra'da görme engellilere hizmet veren bir iş ve işçi bulma kurumunu bünyesinde bulundurmaktadır.*
19. *RNIB, üç okul işletmektedir. Ayrıca ileri derecede eğitim ve kurs veren iki koleje de sahiptir.*

UNESCO ve WCWB (World Council for the Welfare of the Blind) gören insanlara tanınan haklar gibi engelli bireylerin de bu haklara sahip olacağına dikkat çekerek, görme engellilerin kendi alan ve yeteneklerine göre eşit eğitim ve öğretim olanaklarından faydalanacakları uluslararası imkânlar sunmaktadır (Kanık, 1994).

BM Engelli Hakları Sözleşmesi, engelli hakları ile ilgili 24. maddenin alt bentleri şu unsurları içermektedir:

1. Taraf devletler, engellilerin eğitim hakkını tanırlar. Taraf devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için, eğitim sisteminin her seviyede engellileri de içine almalı ve ömür boyu öğrenim imkânı sağlanmalıdır. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:

- a. İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi;
- b. Engellilerin kişiliklerini, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının ve zihinsel ve fiziksel becerilerinin en üst derecede gelişiminin sağlanması;
- c. Özgür bir toplumda, engellilerin topluma etkili bir şekilde katılımlarının sağlanması.

2. Bu hakkın hayata geçirilmesi için taraf devletler aşağıda belirtilenleri sağlamalıdır:

- a. Engelliler, engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminin dışında tutulmamalıdır ve engelli çocuklar, engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve orta öğretimin dışında tutulmamalıdır;
- b. Engelliler yaşadıkları çevrede, engelleriyle birlikte onları içine alan, kaliteli, parasız ilk ve orta öğretime diğerleriyle eşit bir şekilde erişebilmelidir;
- c. Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul uyumlaştırmanın yapılması;
- d. Engellilerin genel eğitimden etkili şekilde yararlanabilmeleri için, genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almaları;
- e. Engellilerin eğitime dâhil olması hedefine uygun olarak bireye özgüleşmiş, etkili, destekleyici tedbirlerin akademik ve sosyal gelişimi azamileştiren ortamlarda sağlanması.

3. Taraf devletler, engellilerin toplumun üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılmalarını kolaylaştırmak için yaşam ve sosyal gelişim becerilerini edinmelerini sağlamalıdır. Bu amaçla, taraf devletler aşağıda belirtilen uygun tedbirleri almalıdır:

- a. Braille ve diğer biçemlerdeki yazıların okunmasının öğrenilmesine, beden dilinin, iletişimin alternatif araçlarının ve biçimlerinin, yeni çevreye alışma ve bu çevrede hareket etme becerilerinin öğrenilmesine ve akran desteği ve rehberlik hizmeti verilmesine yardımcı olunması;
- b. İşaret dilinin öğrenilmesine ve sağırmanın dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olunması;
- c. Kör, sağır veya hem kör hem sağır olanların, özellikle çocukların eğitiminin en uygun dille, iletişim araç ve gereçleriyle, onların akademik ve sosyal gelişimini azamileştiren ortamlarda sunulmasını sağlamak.

4. Taraf devletler, bu hakkın hayata geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dahil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması sağlanmalı ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitilmesi için uygun tedbirler almalıdır. Söz konusu eğitim, engelliliğe ilişkin bilincin yükseltilmesini, uygun alternatif iletişim araç ve biçimlerinin, destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir.

5. Taraf devletler, engellilerin genel yüksekokul eğitimine, mesleki eğitime, erişkin eğitime ve ömür boyu süren eğitim ayrımcılığına uğramaksızın; diğerleriyle eşit bir

şekilde erişebilmelerine olanak sağlamalıdır. Bu nedenle, taraf devletler engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul uyumlaştırmanın yapılmasını sağlamalıdır.

Yaşam boyu öğrenme, tüm bireylerin her alanda kendilerini geliştirmesine imkân sunmaktadır. Yaşam boyu öğrenmenin amacı, engelli bireylerin hem sosyalleşmesini hem de özgüven kazanmalarını sağlamaktır (Tokat Valiliği, 2018). Görme engelli bireylerin yaşam boyu faydalanabileceği mesleki gelişmelerine faydalı olabilecek etkinlikleri içermektedir. Bu etkinliklerin dışında görme engelli bireylerin sosyal çevresi ile iyi ilişkiler kurabilmesi, öğrenmeyi öğrenmeleri, bilgiye ulaşmalarını, spor ile ilgili donanıma sahip olmalarını ve el becerileri kazanmalarını sağlamaktadır.

Yaşam boyu öğrenme, görme engelli bireylerin okul yaşantılarına fayda sağladığı gibi, daha sonra iş ve işletme fikirleri üretme ve girişimcilik gibi konularda da fayda sağlamaktadır. İşe uyum sağlamalarına, kendilerini geliştirme ve problem çözme gibi bilgi ve beceri kazandırmada da etkili olmaktadır (MEB, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2018).

“Yaşam boyu eğitim, mevcut sistemi yeniden yapılandırmayı ve formal eğitim sistemi dışında eğitimle ilgili tüm potansiyeli geliştirmeyi amaçlayan genel bir düzenlemedir; örgün ve yaygın her türlü eğitim faaliyetini kapsayan geniş bir kavramdır” (Güleç, Çelik ve Demirhan, 2012: 35). Bir başka tanıma göre “hayat boyu öğrenme kişisel, kamusal sosyal ve/veya istihdam perspektifi içinde bilgi, beceri ve yeterliliklerin geliştirilmesi amacıyla hayat boyunca dâhil olunan tüm öğrenme faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır” (Kavtelek, 2014: 56).

Uluslararası kuruluşlar engelli bireyler için her alanda fayda sağlamaktadır. Bunlar arasında görme engellilerin eğitimine verdikleri destek de yadsınamaz (Kanık, 1994).

3.3. Türkiye de Görme Engelli Eğitimi

Görme engelli bir bireyin herhangi bir eğitim kurumuna dâhil olmadan önce eğitsel olarak tanılanması gerekmektedir. Görme engeli belirlenen çocuğun bir eğitim sistemine yerleştirilene kadar geçen sürece eğitsel tanılama süreci denilmektedir. Bu süreçte çocuğun özel eğitime uygun olup olmadığı analiz edilir. Analiz çalışmasında çocuğa bir takım testler yapılmaktadır. Bu testler sonucunda elde edilen veriler

değerlendirilerek çocuğun yeterli olup olmadığı belirlenmektedir (Avcıoğlu, 2009: 2010). Görme engeli olan bir çocuğun engeli fark edildikten sonra bir eğitim kurumuna yerleştirilene kadar analiz sürecine ve bireyin eğitimine aileler aktif bir şekilde katılım göstermelidir. Aileler tanılama süreci aşamasında kararlara itiraz edebildiği gibi, değerlendirmenin tekrar yapılmasını talepte edebilmektedir. Bu süreçte ailelerinin yazılı onayının alınması zorunludur (Kılıçoğlu, 2006: 32). Çocuk okula kayıt yapıldıktan sonra en az üç aylık bir izleme süreci başlar ve izleme süreci sonunda Rehberlik ve Danışma Hizmeti Kurulu onayı ile çocuk için doğrudan özel eğitim kuruluna başvuru yapılabilir. Türkiye’de özel eğitim, engelli gruplarına göre değişmektedir.

Türkiye’de görme engelli eğitimi özel eğitim kapsamında verilmektedir. Özel eğitim, 1889 yılında İstanbul Ticaret Mektebi bünyesinde işitme engellilere hizmet veren bir okulun açılmasıyla örgün eğitim kapsamına dâhil edilmiştir. Bu özel eğitim okulları ilk başta işitme engellilere hizmet ederken, daha sonra bu okula görme engelliler de dâhil olmuştur. Bu okul otuz yıl sistemli bir şekilde devam edip daha sonra kapatılmıştır. 1921 yılında İzmir’de görme ve işitme engelliler için sağır ve körler okulu açılmıştır. Bu okul önce Sağlık ve Sosyal Bakanlığı’na bağlı iken daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. Bu değişim, özel eğitimin Türkiye’de önemin artmasına katkı sağlamıştır (Akçamete, 1998).

Türk Milli Eğitim sistemi özel gereksinime sahip olan bireylere eğitimde fırsat eşitliği sağlayarak topluma uyum sağlayabilecekleri birçok yasa, yönetmelik, tüzük ve genelge hazırlamıştır. İlk olarak 1983 yılında 2916 sayılı “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanun ile özel eğitim uygulama şekilleri belirlenmiştir. Tanım, ilke, özel eğitim kurumlarının görevleri ve özel eğitime gereksinim duyan çocukların tespit edilmesi, yerleştirilmesi, izleme ve buna benzer maddeler bu kanunda yer almaktadır. Bu kanundan yola çıkarak “Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği”, “Özel Okullar Yönetmeliği”, “Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu Yönetmeliği” gibi yönetmelikler yayımlanmıştır (Akçamete, 1998). Bu kanunla özel eğitim için ilkeler de belirlenmiştir:

- Her çocuğun eğitim hakkı vardır. Belirli bir yaşa gelmiş bütün çocuklar okula gönderilmelidir.

- Özel eğitim, örgün eğitimin bir parçasıdır. Örgün eğitim; belli bir yaş aralığındaki bireylerin, Milli Eğitim Bakanlığı'nın amaçlarına uygun olarak hazırlanmış eğitim programlarıyla birlikte okul çatısı altında sistemli ve düzenli olarak uygulanan eğitimidir.
- Özel eğitime gereksinim duyan her çocuk, engel türüne ve derecesine bakılmaksızın özel eğitim imkânından faydalandırılmalıdır.
- Özel eğitimde bireysellik esastır. Her çocuk özeldir. Verilen eğitim ve uygulamalar bireyin engel derecesine göre uygulanmalıdır.
- Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar şartlar ve özelliklere uygun olacak şekilde normal akranları arasında eğitilmesi esastır.
- Özel eğitimde erkenlik esastır.
- Özel eğitimde devamlılık esastır.
- Özel eğitimde tek elden planlama ve yürütme esastır.
- Özel eğitimde kurumlar arası birlik ve beraberlik esastır (Fidan, 2012: 5).

Türkiye’de ilköğretim eğitimi bölgesel ve normal okullarda özel sınıflar, yardımcı öğretmeni olan ya da yardımcı öğretmeni olmayan normal sınıflarda verilmektedir. Bölgesel görme engelliler ilköğretim okulları, yatılı eğitim vermelerine rağmen; bütün ülkenin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamaktadır. Normal ilköğretim okuluna devam eden görme engelli öğrenciler, kaynaştırılmış eğitim adı altında derslere diğer öğrencilerle devam edip, bazı dersleri ise özel eğitim öğretmenleri tarafından almaktadırlar. Görme engelli öğrenciler eğitimlerini normal ilköğretim ya da görme engelli ilköğretim okullarında aldıktan sonra; eğitim yaşantılarına kaynaştırılmış eğitim veren okullarda devam etmektedirler (MEB, 2010). Türkiye’de görme engellilere eğitim veren okul sayısının az olması, öğretmenlerin ve eğitim materyallerinin az olması da öğrencilerin sorunları olarak görülmektedir. Görme engelli öğrencilerden çok azı yükseköğrenimine devam edebilmektedir.

Dünyanın neresinde olunursa olunsun görme engelli çocukların eğitimi, görme engelinin ortaya çıktığı yaşa ve engel derecesine göre farklılık göstermektedir. Görme engelli bir bireyin eğitimi ne kadar erken verilirse, başarı da sonuçta o oranda yüksek olacaktır.

4. BÖLÜM: DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE GÖRME ENGELLİLERE YÖNELİK KÜTÜPHANE HİZMETLERİ

4.1. Görme Engellilere Verilen Kütüphane Hizmetleri ve Tarihçesi

Görme engelli kütüphaneleri ve kütüphanelerde görme engelli hizmetleri, metinleri göremeyenlerin yaşam boyu öğrenmeleri, eğitim almaları, aydınlanmaları ve rollerini gerektiği gibi yapabilmeleri için ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın ortalarında hem Avrupa hem de Amerika Birleşik Devletlerinde hayırseverler ve özellikle gönüllü kadınlar, engelli bireylerle ilgili faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Bu hayırsever ve gönüllüler kütüphanelerin kuruluşuna ve engellilere yönelik kütüphane hizmetlerinin verilmesine de katkıda bulunmuşlardır. Bu tür kütüphanelerin kurulmasına yardımcı olanlar, Avrupa’da görme engelli insanlara okuyabileceği ve erişebileceği İncilleri ulaştırmayı kendilerine görev edinmiştir (IFLA, 2005: 12).

19. yüzyılın ilk yarısında Amerika Birleşik Devletleri, görme engelli bireylerin eğitim ve öğretimine destek olma sorumluluğunu tam anlamıyla kabul etmiştir. Kongre Kütüphanesi raporlarına göre, Bağımsızlık Bildirgesi’nin imzalanmasının ardından elli üç yıl sonra, bu ülkenin ilk toplum çalışmaları görme engelli bireylerin eğitim ve öğretimi olmuştur. 1910-1930 yılları arasında Amerikan Kütüphaneler Birliği (ALA), ulusal bir kiralama kütüphanesi (dışarıya ödünç kitap veren kütüphane) hizmetinin kurulması için birçok kez çağrıda bulunmuştur. ALA avukatlık komitesi başkanı Laura M. Sawyer, 1925’ten ölümüne kadar kongrelerde sürekli olarak ihtiyaçları karşılayan bir destekçiydi. Amerikan Körler Vakfı ile Helen Keller, ALA’nın kampanyasına dâhil olmuştur. 1931 yılında Körler ve Bedensel Engelliler için Ulusal Kütüphane Hizmeti (National Library Service for the Blind and Physically Handicapped) biriminin kurulduğu Pratt-Smoot Yasası, Kongreden geçmiştir (The Origins of the Perkins Library, 2016).

Pratt- Smoot Yasası, 1930 yılında kongre temsilcileri olan Ruth Baker Pratt ve Reed Smoot tarafından kör yetişkinlere kitap üretmek için parasal fon talep eden bir yasa tasarısıdır. Bu projeyi Kongre Kütüphanesi yönetecektir. Amerikan Körler Federasyonu (AFB) bu tasarımı desteklemek için kulis yapmıştır. AFB tarafından istihdam edilen Helen Keller da 27 Mart 1930’da Washington Temsilciler

Meclisinde konuşma yapmıştır. Konuşmasında, kitapların körlerin gözü olduğu; ışık dolu dünyanın yüceliklerini körlere ifşa etmekte olduğunu dile getirmiştir. Kitapların insanların düşünce ve fikirlerini körlere paylaştığı; kitaplara dokunarak mutlu ve bağımsız hissetmelerini sağladığı şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir (Pratt-Smoot Act: That All May Read, 2018).

Tasarının kabulünden sonra Kongre Kütüphanesine bu faaliyetlerin yürütümü için yıllık yüz bin ABD doları tahsis edilmiştir (Pratt- Smoot Act, 2018). Bu amaçla derlenen koleksiyon çoğunlukla Braille ve bazıları da Moon tipi (Dr. William Moon tarafından görme engelliler için geliştirilen alfabe) ile yazılan eserlerden oluşmaktadır. Yirmi yedi bölgesel depo kütüphanesi ve kitapları bu coğrafi bölgedeki müşterilere devredilmiştir. New England'da 50 yıl boyunca kütüphane kitaplarını postalayan Perkins, bu bölgesel kütüphanelerden ilki olmuştur. New England'da dokunsal kitapların dolaşımı, Perkins'in NLS bölgesel kütüphanesinin işlettiği ilk yıl boyunca 11.000'den 22.000'e çıkmıştır (The Origins of the Perkins Library, 2016).

Günümüzde ise, Massachusetts Kütüphane Komisyon Kurulu tarafından finanse edilen Perkins Kütüphanesi kör, görme engelli ya da basılı materyalleri okuyamayan binlerce New England okuyucusuna hizmet vermektedir. Kütüphanesi, New England ve çevresinde yedi aylık bebeklik döneminden sonra her görme engelli bireye sesli kitaplar ve Braille materyalleri hizmete sunmaktadır. Bu kaynaklara ilaveten, Perkins Kütüphanesi okuyuculara alternatif formatta dergiler, büyük baskı materyaller, kütüphanenin dijital stüdyosuna kaydedilen bölgesel ilgi alanlarına ait kitaplar, sesli açıklamalara sahip videolar ve günlük gazetelere ses erişimi sağlayan kaynaklarla hizmet sunmaktadır (The Origins of the Perkins Library, 2016).

Dünyadaki birçok ülkede görme engelliler için oluşturulan kütüphaneler, ilk başta gönüllü daha sonra düzenli halk kütüphanesinin bir birimi olarak kurulmuştur (Kanık, 1994: 37). Görme engellilere yönelik halk kütüphaneleri çalışmaları 1886 yıllarına kadar gerilere gitmektedir. Değişik şekillerdeki Braille basımlı dermenin okuyuculara bazı zorluklar çıkarmasından dolayı, bu konuda eksiklikleri gidermek için çalışmalar başlatılmıştır (Kanık, 1994: 30-31). Yapılan çalışmalara ABD ve İngiltere öncülük etmiştir. Görme engellilere hizmet veren kütüphaneleri tek çatı altında toplama fikrini ortaya atmış ve bu konuda başarı sağlamışlardır. Ayrıca

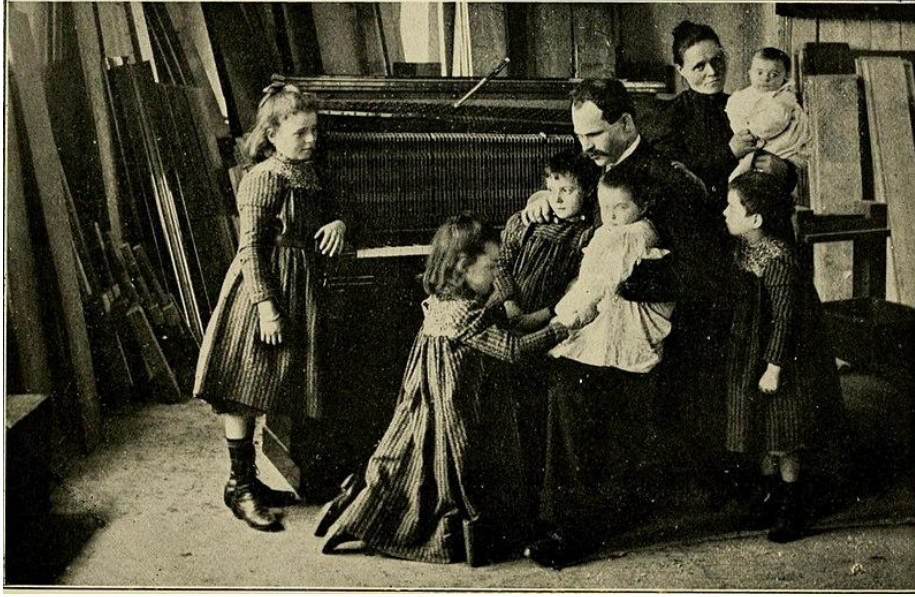
İngilizce konuşulan ülkelerde ortak bir Braille formatı kullanmak üzere karar alınmıştır (Kanık, 1994: 31).

Halk kütüphaneleri Nisan 1904 raporuna göre, Amerika'da faaliyet gösteren on sekiz tane halk kütüphanesi görme engelliler için hizmet veren birimler açmıştır. Amerikan Kütüphaneciler Derneği'nin körler ile ilgili komitesi 1906'da ilk raporunu yayımlamıştır. Amerika'da körler ve fiziksel engelliler ile ilgili olan yasa (Pratt-Smoot Yasası) ise 3 Mart 1931'de ve görme engellilerle ilgili organizasyonların ve kütüphanelerin işbirliği ile oluşturulmuştur. Bu girişimlerin sonucu olarak Amerikan Körler Vakfı kurulmuştur. Söz konusu gelişmelerle birlikte görme engellilerin hizmetlerinden adil ve adaletli olarak yararlanılması ihtiyacı fark edilmeye başlamış; eğitim ve öğretimleri ile ilgili ihtiyaçları gündeme gelmiştir (IFLA, 2005: 12).

Profesör olan Valentin Haüy 1784 yılında ilk körler okulunu açmıştır. İlk sağır okulunu açan Charles-Michel de l'Épée, Haüy'in esin kaynağı olmuştur (Körün Tarihi, 2018). Daha sonra Haüy görme engellilere yönelik dernek çalışmaları yapmıştır. Görme engellilere yönelik kütüphane hizmetleri arasında örnek olarak gösterilebilecek bu dernek ise Valentin Haüy Derneği'dir. Bu dernek kütüphanesinde Association Valentin Haüy adındaki Braille kitaplardan oluşan koleksiyonla hizmet verilmektedir (Yaman, 1956: 241). Ülkenin birçok bölgesinde Valentin Haüy Derneği Kütüphanesi müstakil binalarda engelli olan bireylere hizmet vermektedir. Bu kurumda çalışanların büyük çoğunluğu ise görme engelli bireylerden oluşmaktadır (Körün Tarihi, 2018).

Halk kütüphaneleri ile görme engelli kütüphanelerin hizmetleri arasında genel amaçlar yönüyle önemli bir benzerlik vardır. Halk kütüphaneleri yaşam boyu öğrenmeyi, kendi kararlarını kendileri almayı, kültürel ve kişisel gelişime destek sağlayan ve her yaşta bireye hizmet veren bilgi dünyasına açılan kapıdır (IFLA/Unesco Public Library Manifestosu 1994, 2016). Görme engelli kütüphaneler de tıpkı halk kütüphaneleri gibi görme engellilerin yaşam boyu öğrenme becerilerinin kazandırılması amacıyla hizmet üretirler.

Resim 1. 10: Valentin Haüy

Kaynak: Pour Les Aveugles, 2018

Dünya genelinde ilk olarak görme engellilere yönelik hizmetler halk kütüphanelerinde başlamasına rağmen, Türkiye’de görme engelliler için ilk kütüphane hizmeti Milli Kütüphane Başkanlığına bağlı olarak 1955’te Adnan Ötügen önderliğinde başlamıştır. İlk dönemlerinde görme engelliler için ders kitabı sağlamaya çalışılmıştır. Milli Kütüphanede roman, hikâye, öykü ve bilimsel kitapların Braille alfabesiyle hazırlanması bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Yazmanın uzun zaman alması ve personelin yeterli düzeyde olmaması gibi engeller bu kaynaklar ile görme engellilerin yeterince buluşamamışına neden olmaktadır. Bu sıkıntılardan dolayı Milli Kütüphane Başkanlığı 1982 yılında yeni binasına taşındıktan sonra gönüllülerden oluşan bir kadroyla 1986 yılında konuşan kitaplık bölümünü oluşturmuştur. Görme Engelliler Bölümünün dermesi az miktarda Braille yazı ile hazırlanmış materyalden ve konuşan kitaplardan oluşmaktadır (Bakırcı, 2009b).

Dünya Sağlık Örgütü 1981 yılını Dünya Sakatlar Yılı olarak ilan etmiş; Görme Engelliler Birimi oluşturulmuş; bu birim farklı kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenmiş ve bu birime Braille daktilolar sağlanmıştır (Kanık, 1994). 1983 yılında Milli Kütüphane Başkanlığı yeni binasına taşınmadan Gaziantep İl Halk Kütüphanesi Konuşan Kitaplık Birimi’nden sesli kitaplarla hizmet vermekte iken, yeni binaya taşınması ile birlikte 50 metrekarelik bir alanda kaset ve Braille kitaplardan oluşan

daha büyük bir birim içinde hizmetini sürdürmüştür. Bu gelişmenin ardından kitapların daha uygun bir ortamda kasete aktarılabilmesi için 1991 yılında Oran Lions Kulübü'nün desteği ile bir kayıt stüdyosu kurulmuştur. Stüdyo kurulmasına destek olan kulüp ayrıca o döneme göre oldukça gelişmiş bir ürün olan ve Türkçe kitap okuma sağlayan sesli bilgisayarı da bağışlamıştır. Bu birimdeki Braille alfabesi ile hazırlanmış koleksiyon ise hem Türkçe hem de yabancı dilde eserler, gazeteler, haritalar ve notlardan oluşmaktadır. Kimya, fizik ve biyoloji gibi fen bilimleri kitapları da Braille alfabesi ile yazılmış kaynaklar arasında yer almaktadır. Milli Kütüphane Dijital Arşiv projesiyle birlikte sayısal ortamda arşivlenen kayıtlara kütüphane ortamında ya da internet vasıtasıyla erişim yapılabilmektedir (Bakırcı, 2009b).

Kütüphaneler ve kütüphanelerin sunduğu hizmetler, toplumun bütün fertlerini ve her tür kullanıcı kesimini kapsayacak şekilde planlanır. Daha iyi hizmet vermek adına görme engelli kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bunun için bilgi merkezlerinin aktif bir şekilde çalışması gerekmektedir. Çünkü tüm kullanıcıların ihtiyaç ve beklentileri farklılık göstermektedir. Görme engelli kullanıcılar için kütüphanenin kolay erişilebilir olması, bilgi kaynaklarının engellilerin beklentilerini karşılayacak formatta olması, teknolojik aygıtlarla hizmet verilmesi, çalışan personelin yeterli bilgi ve donanıma sahip olması hizmetin başarısına doğrudan etki edebilecek önemli yeterlilikler arasındadır.

4.2. Görme Engellilere Hizmet Veren Kütüphane Türleri

Kütüphaneler kuruluş amaçlarına göre toplumun pek çok kesimine bilgi hizmeti üreten kuruluşlardır. Çocukluk döneminden yaşlılık dönemine kadar her yaş grubuna yönelik hizmetler vermesinin yanında; hastalar, mahkûmlar, göçmenler ve engelliler gibi dezavantajlı gruplara yönelik bilgi hizmeti verme gibi hedefleri de bulunmaktadır. Gürdal'a (1990: 75) göre kütüphane; *"bilgi taşıyıcılarının belli bir amaca yönelik olarak toplandığı, hiçbir kayba uğramaksızın korunduğu, arandığında en kolay bulunabilecek tarzda düzenlendiği ve optimum kullanımı ile bilgi akışının kesintisiz oluşumunun sağlandığı bir bilgi merkezi"*dir.

Halk Kütüphaneleri Yönetmeliğinde kütüphanelerin işlevleri 6. madde de şu şekilde belirtilmektedir: (Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği, 2012. Madde: 6)

- a. Halkın bilgi edinme gereksinimini sağlar.
- b. Bireysel ve yaşam boyu öğrenme çabalarını destekler.
- c. Başta çocuklar olmak üzere, bölge halkında okuma kültürü ve kütüphane kullanma alışkanlığı yaratır ve güçlendirir.
- d. Toplumun bilgi okur-yazarlığı becerisi kazanmasını ve geliştirmesini sağlar.
- e. Her düzeyde örgün ve yaygın eğitimi destekler.
- f. Çocuk ve gençlerin zihinsel yaratıcılıklarını geliştirmelerini destekler ve bu yönde fırsatlar sağlar.
- g. Öncelikle bulunduğu bölge olmak üzere, toplumun kültürel ve sosyo-ekonomik kalkınmasına destek sağlar.
- h. Toplumda kültürel mirasa, sanata ve bilime karşı duyarlılık oluşturur ve bu bilincin geliştirilmesini sağlar.
- i. Somut olmayan yerel kültür mirasının toplanması, düzenlenmesi, korunması, kullanılması ve geleceğe aktarılmasına katkı sağlar ve sözlü geleneği destekler.
- j. Kùltürler arası diyalogu geliştirmeye katkı sağlar.

Kütüphaneler görme engelli bireylerin bilgiye erişimlerini tam karşılayabilmek için görme engelli kültürüne uygun olan kaynak ve dokümanları sağlamalıdır. Görme engellilere hizmet veren kütüphaneler, görme engelli bireylerin gereksinimlerini karşılamak amacıyla özel materyaller sağlamalıdır. Görme engellilerin, toplumsal hayata katılım sürecini ve kütüphane-engelli ilişkisinin anlaşılması, görme engellilere hizmet verme potansiyeli yüksek olan kütüphane türleri ve bu kütüphanelerde verilmesi gereken hizmetlere açıklık getirmek için araştırmanın bu bölümünden sonra söz konusu kütüphane ve hizmetlerine yer verilmektedir.

4.2.1. Halk Kütüphaneleri

UNESCO Halk Kütüphanesi Bildirgesi'nde (UNESCO, 1995: 144) “bilgiye yerel geçiş kapısı olan halk kütüphanesi, yaşam boyu öğrenme, bağımsız karar verme bireyin ve toplumsal grupların gelişmesi için temel bir ortam sağlayan kurumlar” olarak tanımlanmaktadır.

Yılmaz (1999: 29), halk kütüphanelerinin, toplum üyeleri arasında hiçbir şekilde ayırım yapmaksızın demokratik ve toplumsal gelişme ile ilgili eğitim, kültür, bilgi ve boş zamanların değerlendirilmesi olgularına dayanarak ücretsiz hizmet veren kurumlar olduğuna dikkat çekerek; verdikleri hizmetler ve gerçekleştirdikleri etkinliklerle toplumsal değişme ve gelişmeye katkıda bulunan kurumlar olarak tanımlanmıştır.

IFLA'nın tanımına göre halk kütüphanesi; yerel, bölgesel, ulusal hükümet ya da başka tür bazı toplum kuruluşları tarafından kurulan, desteklenen ve finanse edilen kurumdur. Halk kütüphanesi, bilgi ve hayal gücü ürünü birçok çalışmaya çeşitli kaynaklar ve hizmetler aracılığıyla erişimi sağlar ve ırk, ulus, yaş, cinsiyet, din, dil, yetersizlik, ekonomik ve iş durumu ve eğitim farkı gözetmeksizin toplumun bütün üyelerine eşit olarak hizmet verir (IFLA, 2004).

Halk kütüphaneleri hiçbir şekilde ayırım yapmaksızın toplum üyeleri arasında demokratik bir ortam oluşturarak eğitim, kültür, bilgi ve boş zamanlarının değerlendirmelerine katkıda bulunacak ücretsiz kurumlardır (Ersoy ve Yılmaz, 2009: 809).

Görme engelli bireylerin kişisel gelişimlerine destek olmak, bilgi kaynaklarına erişim imkânı sağlayarak eğitim ve öğretimlerine katkı sağlamak amacıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından halk kütüphaneleri bünyesinde “Konuşan Kitaplık Bölümleri” kurulmuştur. 2016 yılına ait istatistikler incelendiğinde Genel Müdürlüğe bağlı 1.137 halk kütüphanesi bulunmaktadır. Bunların on üçünde Konuşan Kitaplık Bölümü bulunmaktadır (Tablo 4.1.). Ayrıca ihtiyaç duyulan diğer yerlerde de söz konusu bölümlerin açılması için çalışmalar yapılmaktadır (Kygm, 2017).

Tablo 4.1.:Konuşan kitaplık bölümü bulunan halk kütüphaneleri:

İl	Kütüphane Adı
Adana	Çağdaş Çocuk Kütüphanesi
Ankara	Oran Sevgi Yılı Halk Kütüphanesi
Antalya	Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi
Batman	İl Halk Kütüphanesi
Bursa	İl Halk Kütüphanesi
Çanakkale	Mehmet Akif Ersoy İl Halk Kütüphanesi

Erzurum	İl Halk Kütüphanesi
Eskişehir	İl Halk Kütüphanesi
Gaziantep	İl Halk Kütüphanesi
Gaziantep	Şehit Kamil Bilgi Yılı İlçe Halk Kütüphanesi
İçel	İl Halk Kütüphanesi
İstanbul	Bakırköy Rıfat Ilgaz İlçe Halk Kütüphanesi
İstanbul	Beyazıt Devlet Kütüphanesi
İzmir	Atatürk İl Halk Kütüphanesi
İzmir	Aliğa İlçe Halk Kütüphanesi
Kars	İl Halk Kütüphanesi
Manisa	Salihli İlçe Halk Kütüphanesi
Samsun	Gazi İl Halk Kütüphanesi
Tekirdağ	İl Halk Kütüphanesi
Uşak	İl Halk Kütüphanesi

Konuşan Kitaplık Bölümü dışında kullanıcıların istek, beklenti ve ihtiyaçlarına göre Braille alfabesi ile hazırlanmış kitaplar satın alınarak ve dergilere abone olunarak görme engelli kullanıcıların hizmetine sunmaktadır. Bunlara ilaveten görme engelli kullanıcılara yönelik bakanlığın web sayfasından* sesli kitap hizmeti verilmektedir (Kygm, 2017).

4.2.2. Milli Kütüphaneler

Kütüphaneler içerisinde önemli ve farklı bir yere sahip olan milli kütüphaneler, ülkelerin tarihi, politik ve sosyal yapılarına göre, kuruluş ve gelişme sürecinde bir takım farklılıkları bulunur. Genel olarak; üretilen tüm fikir ürünlerini yasal yolla ya da farklı düzenlemeler ile eksiksiz olarak toplamak, bibliyografik denetimi, kataloglamada standartlaşmayı, bilgiye erişimi, bilgi ağlarının kurulmasını sağlar ve bunları uluslararası düzeyde kullanıma sunmakla yükümlü kurumlardır (Şenalp, 2005: 219).

Milli kütüphaneler ülkedeki diğer kütüphanelere önderlik edip kütüphanecilik hizmetlerinde standartlaşmayı sağlamaya çalışır. Türkiye’de de Milli Kütüphane

---

* İlgili web adresi: <http://konusankitaplik.mkutup.gov.tr>

Başkanlığı gerçekleştirdiği çalışmalarla diğer kütüphanelere önderlik etmektedir. 1990 yılında başlayan otomasyon çalışmaları sırasında Milli Kütüphane, uluslararası kütüphanecilik uygulamalarını adapte ederek uygulamaya başlamıştır. Milli Kütüphane’de gerçekleştirilen projeler MARC (Makinaca Okunabilir Kataloglama) standartlarının ülke çapında yaygınlaşmasını sağlamıştır. Milli Kütüphane, kütüphanecilik camiası için adeta ikinci bir okul haline gelmiştir (Milli Kütüphane-Kuruluş Amacı ve Görevlerimiz, 2018). MARC 1966 yılında Kongre Kütüphanesi tarafından geliştirilen pilot bir uygulamadır. Bu uygulama bilgisayar ortamına aktarılmış verilerin uluslararası standartlaştırılmış formatını oluşturmaktadır. MARC formatı bibliyografik veri alışverişini basitleştirmektedir (BOUN, Kütüphane Sözlüğü, 2018).

Diğer ülkelerdeki kütüphane hizmetleri kıyaslanacak olursa, milli kütüphanelerin neredeyse tamamı referans ve araştırma kütüphaneleridir. Ancak sahip olduğu materyali ödünç vermemektedir. Ülkelerinde telif kapsamında yayınlanan her eseri derlemeyi görev edinen milli kütüphanelerin geniş bir raf sistemleri olmalıdır. Satın alma politikalarıyla ülkeden ülkeye değişim gösteren milli kütüphane sistemleri, bütün yeni kaynakları ve var olan kaynakları barındırmayı hedeflemeleri sebebiyle genellikle mekân konusunda sorun yaşamaktadırlar. Bundan dolayı bu kütüphanelerde en başta yapılacak mekânsal tasarım çok önemlidir (Edwards, 2009: 115). Modern bir kütüphane olabilmek için, dermeye, açık raf sistemine, iyi tasarlanmış oturma gruplarına ve yönlendirme işaretlerine gereksinim duyulmaktadır. Bu tasarımlardan en iyi şekilde yararlanabilmek için, düzgün tasarlanmış aydınlatma sistemine, mantıksal bir plana sahip kitap raflarına, amacına hizmet eden çalışma alanı ve koridorlara, ayrıca bütün bu alanların kullanım ve kontrol becerisine sahip olmak gereklidir (Edwards, 2009: 3)

Türkiye’de Milli Kütüphane’nin en önemli görevlerinden biri de mevcut olan bilgi deposunu kendi kuralları ölçüsünde hizmete sunmak; var olan fikir ve sanat eserlerini koruyarak gelecek nesillere aktarmaktır. Milli kütüphane bu hizmetleri dışında Konuşan Kitaplık Bölümü ile uygun koleksiyon, personel, hizmet, ortam, teknik ve teknolojik alt yapı ve bütçe ile görme engelli kullanıcılara hizmet etmektedir. Konuşan kitaplık koleksiyonunda Braille kabartma yazısı ile yazılmış eserler, dijital kayıt yöntemlerine ve CD’lere aktarılmış kitaplar elektronik ortamda dinlenebildiği

gibi kullanıcılar tarafından bilgisayarlarına indirilerek de sesli kitaplardan faydalanılmaktadır (Tezcan ve Tanrıkulu, 2011).

Milli Kütüphane bünyesinde 1955 yılında Görme Engelliler Bölümü kurulmuştur. Bu bölüm adı 1986 yılında Konuşan Kitaplık Bölümü olarak değiştirilmiştir (Bakırcı, 2009b: 101). Milli Kütüphane Kitap Dışı Materyaller Şube Müdürlüğü'ne bağlı olan konuşan kitaplık hizmeti, beş okuma stüdyosu ve bu stüdyolarda gönüllüler tarafından okunup kayıt altına alınan kitaplar internet üzerinden görme engellilerin hizmetine sunulmaktadır. Milli Kütüphane Konuşan Kitaplık Görme Engelli Merkezi'nde görme engelli üyeler için gönüllü okuyucuların kitap seslendirilmesi yapılmaktadır. Bu merkezde iki tane ses kayıt stüdyosu bulunmaktadır. Bu stüdyolar:

- Salih Tüzün Bozbeyoğlu Ses Kayıt Stüdyosu: 5 ses kayıt kabini
- Cemil Meriç Ses Kayıt Stüdyosu: 6 ses kayıt kabini

yer almaktadır. Milli Kütüphane'de kullanıcıların farklı amaçlarla yararlanabildiği yedi salon bulunmaktadır. Bu salonlara 6 Ekim 2010 tarihli ve 27721 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Milli Kütüphane Hizmetlerinden Yararlanılmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği'nin 5. maddesine göre üye olacak kişiler belirlenmiştir. 5. maddeye göre; akademisyenler, kamu çalışanları ve emeklileri, bir meslek odası veya baroya kayıtlı meslek sahipleri, yazılı ve görsel basın mensupları, üniversite ve yükseköğretim öğrencileri veya mezunları, öğrenim durumuna bakılmaksızın görme engelli kullanıcılar ve yabancı uyruklu araştırmacılar üye olabilirler. Üye olan kullanıcılar Milli Kütüphane'de bulunan yaklaşık 650 bin materyalden faydalanma fırsatını elde etmiş olmaktadır (Milli Kütüphane Okuyucu Hizmetleri, 2017).

Türkiye'de ilk defa CD çalar ve akıllı teyplerden oluşan 8 kullanıcıya bir sistem kurulup görme engelli kullanıcıların hizmetine sunulmuştur. Kütüphane kullanıcıları kitaplık panelinde yer alan CD ve kasetçalarda gerekli düğmeleri aramadan klavye vasıtasıyla işlemleri sesli olarak yürütebilmektedirler. Bu işlemler sesli program ile ses verilerek yapılmaktadır. Bu program ile klavye tuşuna ilk dokunulduğunda program sistemi tanır ve dinlenmek istenen CD ya da kaset hangisi ise klavye o tuşu kendi tanımlar. Klavyenin tuşuna ikinci defa dokunulduğunda işlem yapılmaya başlanır. Bu sistem sayesinde ayrı ayrı kitap dinlenebildiği gibi grup halinde de dinleme imkânı sağlamaktadır (Bakırcı, 2009b). Milli kütüphaneden sesli kitapları

okumak için üye olmak gerekmektedir. Üye olunduktan sonra kullanıcılar sesli kitaplara istedikleri yerden ulaşabilmektedir. Farklı illerde yaşayan görme engelli kullanıcılara sesli kitapların kopyası oluşturularak ücretsiz posta aracılığıyla gönderilmektedir. Bu işlemlere ilaveten görme engelli bireyler <http://www.mkutup.gov.tr/mkp/> adresinden de sesli kitapları çevrimiçi olarak dinleyebilmektedirler (Bakırcı, 2009b).

4.2.3. Okul Kütüphaneleri

24501 sayılı ve 2001 tarihli Okul Kütüphaneleri Yönetmeliğine göre Türkiye'deki okul kütüphanelerinin tanımını da içerecek şekilde amaçları şu şekilde ifade edilmektedir:

“Türk Milli Eğitiminin temel amaçları ve ilkeleri doğrultusunda öğrencilerin bilimsel düşünen, demokratik davranışlara sahip, okuma alışkanlığı kazanmış, öğrenmeye, araştırmaya ve yeni teknolojileri kullanmaya istekli; hak, görev ve sorumluluklarının bilincinde; çağın gereklerini yerine getirebilecek şekilde yetişmelerine ve yararlanmalarına yardımcı olmak için okul kütüphaneleri ile ilgili gerekli düzenlemeleri yapmaktadır“ (Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği, 2001).

Okul kütüphaneleri öğrenme becerilerinin kazandırılmasında okul yönetimi ve öğretmenlerin yaklaşımı etkili olduğu kadar önemli bir işlev taşımaktadır. Öğretmen ve öğrenci arasında bilgi okuryazarlığı aktarımında köprü görevi görmektedir (Çakmak ve Önal, 2013). Yaşam boyu devam eden eğitimin vazgeçilmez bir parçası olan okul kütüphaneleri örgün eğitim sürecinde kişinin ilk karşılaştığı kütüphanedir (Kanık, 1994: 23).

Son yıllarda eğitim bilimleri ile bilgi ve belge yönetimi arasında okul kütüphaneleri bir kesişim oluşturmaktadır. Okul kütüphaneleri ilk ve orta öğretim okullarında verilen eğitime destek amaçlı kurulmuş önemli merkezlerdir. Türkiye'de eğitim kalitesini arttırmak için çağdaş eğitimle birlikte, yüksek hacimli güncel dermeye, devamlı istekte bulunan kullanıcılara ve bu isteklere cevap vermek için interaktif olmayan ve her zaman kendini geliştiren okul kütüphanecilerine gereksinim vardır (Okul kütüphaneleri ve Okul Kütüphaneciliği, 2016). Bu amaca ulaşabilmek için uluslararası standartlara uygun olarak her okulda yeterli nitelik ve nicelik ölçütü içinde okul kütüphanesine gereksinim duyulmaktadır.

Ayrıca okul kütüphaneleri öğretmen, öğrenci ve kütüphane personeli arasında ilişkiyi sağlamaktadır. Eğitim ve öğretim programı kapsamında arşiv ve diğer materyallerin olduğu bir kaynak sağlayıcı olarak gösterilebilir (Okul kütüphaneleri Yönetmeliği değişiklik tasarısı, 2016).

Okul kütüphaneleri son yıllarda giderek artan bilgiye erişimde, eleştirel düşünmede, işlevsel başarı için temel bilgi ve düşünceleri sağlamaktadır. Okul kütüphaneleri, öğrencilere yaşam boyu öğrenme becerilerini kazandırarak aktif olmalarını sağlar. Toplumla duyarlı ve sorumlu bireyler kazandırarak hayatlarına devam etmelerini sağlar (Okul Kütüphanesi Rehberi, 2016). Bu bağlamda okul kütüphanelerinin rol ve sorumlulukları şu maddelerle özetlenebilir:

- Öğrencilere okuma ve kütüphaneyi aktif kullanma alışkanlığı kazandırmak
- Bilgiye erişim ve bilgiyi elde edip, eleştirel düşünme becerisini kazandırmak
- Öğrencileri bilgiyi araştıran ve bilgiyi üreten olarak yetiştirmek
- Öğretmen, öğrenci ve veliler arasında işbirliği sağlamak (Önal ve Şenyurt, 2013).

Okul kütüphanelerinin gerekli işlevleri yerine getirmesi için uyulması gereken bazı temel ölçütler bulunur. Örneğin okul yönetimi ile kütüphane personeli eşgüdümlü hareket etmelidir. Bir okul kütüphanesi binanın giriş katında olmalıdır. Tüm engelli kullanıcıların özellikleri dikkate alınarak oluşturulmalıdır.

Ülkemizdeki devlet okulları ve özel okullar incelendiğinde bu okulların yaklaşık yarısından fazlasında kütüphanenin var olmadığı görülmektedir (Yılmaz, 2015: 279). Okul kütüphanelerinin bir okul için ne anlama geldiği tam olarak anlaşılmadığından dolayı, okul kütüphaneleri eğitim politikası ve eğitim sistemi içerisinde beklentileri karşılayacak düzeye ulaşamamıştır. MEB Okul Kütüphaneleri Yönetmeliğine göre; her okulda bir kütüphanenin olması ve 3000 ciltlik koleksiyonsa sahip her kütüphanede bir kütüphane personelinin çalıştırılması gerekmektedir (Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği, 2001). Ancak Bakanlığın 2016 yılına ait veriler incelendiğinde devlet, özel okul ve özel kütüphaneleri kapsayan örgün ve yaygın eğitim kütüphaneleri ve kütüphanede yer alan kitap sayısında bir önceki yıla göre azalma olduğu gözlenmektedir. 2016 yılında kütüphane sayısı 2015 yılına göre %2

azalarak 27.280 olurken, kitap sayısı 2016 yılında 2015 yılına göre %15,2 azalarak yaklaşık 27 milyon olmuştur (Kütüphane istatistikleri 2016, 2018). Bu veriler incelendiğinde Türkiye’de okul kütüphanelerine gereken önemin verilmediği anlaşılmaktadır. Mevcut kaynakların ise belirtilen kütüphanelerin niteliğine, işlevine ve istihdam yapısına uygun olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca kaynakların güncelliğini yitirmiş ve çoğunlukla basılı kaynaklardan oluştuğu görülmekte; bu kaynakların engelli bireylerin için uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Kütüphanelerin ise kütüphanecilik eğitimi veren Bilgi ve Belge Yönetimi mezunu olmayan görevlilere teslim edildiği ve çağdaş kütüphanecilik hizmetleri vermekten uzak olduğu sonucuna varılmıştır (“Sonuç Bildirgesi: Bilgi Okuryazarlığından Yaşam Boyu Öğrenmeye”, 2009).

4.2.4. Özel Kütüphaneler

Ait olduğu mesleki, ekonomik, kültürel, endüstriyel, bilimsel, teknolojik ya da idari kuruluş çalışanlarının bilgi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla özel bir koleksiyon ve özel hizmet vermek amacıyla kurulmuş bilgi merkezleridir (Özel Kütüphaneler Tanım ve Özellikleri, 2016). Özel kütüphaneler devlet ve kamu kuruluşlarında örgütlendiği gibi özel dernekler ve işletmeler ve şirketler gibi kurumlarda da örgütlenebilmektedirler (Kanık, 1994: 26). Özel kütüphaneleri genelde aynı kişiler tercih etmektedir. Bu kütüphaneyi tercih eden kullanıcıların yaptıkları işlerde tam anlamıyla desteklenmesi gerekmektedir. Bu desteği sağlamakta özel kütüphanelerinin en saygın ve en önemli ödevidir. Az sayıda kullanıcıya sahip olduğu için kullanıcıların kütüphanecilik hizmetleri hakkında bilgilendirilerek yetiştirilmesine imkan sağlayacak yüksek bir ekonomik fayda sahasının hazırlanmasına imkan sağlar; bu sayede de kütüphaneyi kullanan her kullanıcı özel kütüphanenin yardımcı araç ve gereçlerini tek başına kullanmayı öğrenir (Alpay, 1993: 54).

Özel kütüphaneler, aile ve/veya bireylere mahsus olarak da kurulabilmektedir. Bireyler ilgi duydukları alanda kendilerine ait kütüphane oluşturabilmektedir. Bireyler genellikle evlerinde oluşturduğu özel koleksiyonlar bireysel gereksinimler, tercihler ve çabaları neticesinde meydana gelmiştir. Bazen bu koleksiyonlar farklı tür kütüphanelerin dermesini oluşturacak kadar zengin de olabilmektedir. Bu tür

hazırlanan koleksiyonlar bireyselden çıkıp aile kütüphanelerine dönüşmektedir. Bu şekilde hazırlanmış koleksiyonlar ne kadar özenle hazırlanmış olsa da özel kütüphanelerin başlangıcı gibi düşünülmemelidir. Çünkü özel kütüphanelerde bir kurumun taşınması gereken toplumsal sorumluluk ve kurumsal yapısı söz konusudur.

Özel kütüphanelerin bilgi verdikleri kuruluşlar için amaçları şu şekildedir.

1. Özel kütüphaneler hizmet verdiği kuruluşun bilgi merkezleridir.
2. Özel kütüphaneler parçası bulunduğu kuruluşun ilgilendiği konularda bilgi kaynağı sağlar, düzenler, hizmete hazır duruma getirir ve bunlardan yararlanmayı kolaylaştırıcı faaliyetlerde bulunur.
3. Özel kütüphane, hizmetlerine gereksinim duyan herkese hizmet verir (Çakın, 1991: 49-50).

Özel kütüphanelerin kullanıcıların isteklerini ne kadar hızlı yerine getirdiği önemlidir. Çünkü özel kütüphanelerin verimlilik ölçütü kullanıcı isteklerine hızlı cevap vermektir. Kullanıcılarına verilen önem kadar, kütüphane personeline de önem verilmektedir. Bu kütüphanelerde kütüphanecilik, güçlü bir takım çalışmasına bağlıdır. Başarılı olmak için iyi bir işletme ortamı oluşturmak önkoşuldur. Personelin olumlu, birbirlerine saygılı ve bağlı bir şekilde çalışmaya yöneltilmesi, ast-üst ilişkisi olmadan ve herkesin birbirini bilgilendirmesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Alpay, 1993: 54).

4.2.5. Üniversite Kütüphaneleri

Üniversite kütüphaneleri bünyesinde buldukları kurumların öğretim ve araştırmalarına uygun bir şekilde bilimsel yayınların seçilmesini, toplanmasını, kataloglanmasını ve bu yayınlardan kullanıcıların faydalanması görevini üstlenmiş kurumlardır (Üstün, 1977: 229).

Üniversiteler toplumun gereksinim duyduğu alanlarda nitelikli elemanlar yetiştirmekte ve toplumu teknik ve bilimsel olarak geliştirmektedir. Bireylerin sorgulayıcı, araştırmacı ve yaratıcı olarak yetişmesine ve ayrıca toplumun var olan kültürünü gelecek kuşaklara aktarmaya yardımcı olmaktadır. Üniversitelerin bu amaçları yerine getirebilmesini sağlayacak en etkili birim üniversite kütüphaneleridir (Alkan, 1997: 233).

Üniversite kütüphanelerinin de diğer kütüphanelerde olduğu gibi kullanıcıların ihtiyacını karşılaması gereken bir takım görevleri vardır. Üniversite kütüphaneleri öğrencilerin eğitim ve öğretimine katkı sağlayacak her türlü bilgi kaynağını sağlamak zorunda olduğu gibi; öğretim elemanı ve kurum dışından gelen bireylerinde bilgi gereksinimlerini karşılayacak şekilde planlamalıdır (Çukadar, Gürdal, Çelik ve Kahvecioğlu, 2011).

Eğitim hakkı anayasal bir hak olup bunu da devletin sağlaması gerekmektedir. Ancak engelli bireyler bu haklarını gerçek anlamda istenilen şekilde sağlayamamaktadır. Anayasal bir hak olan eğitim, engelli bireylerde yeterli düzeye ulaşamazken, kütüphanelerden faydalanma durumu düşünüldüğünde başka bir sorun ortaya çıkmaktadır. Engelli bireylerin kütüphaneye gitmeleri ya da gittikleri zaman kütüphaneden faydalanmaları kısmında tekrar sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ancak kütüphanelerin eğitimin ayrılmaz bir parçası ve eğitime destek olan bir kurum olduğu unutulmamalıdır. Engelli bireyler günlük yaşantılarında birçok sorunla baş etmek durumundadır; dolayısıyla hiç değilse kütüphaneler durumlarını iyileştirerek engeli kullanıcılara sorun oluşturmamalıdır.

Engellilerin eğitim ve öğretim faaliyetlerinden yararlanması, “Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme” (Resmi Gazete, 14 Temmuz 2009/27288), “T.C. Anayasası 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu” (Resmi Gazete, 21 Haziran 1973/14571) ve “5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun” (Resmi Gazete, 1 Temmuz 2005/25868) gibi ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile güvence altına alınmıştır. Engelli haklarını iyileştirme amaçlı yapılan bu çalışmalar sonucunda üniversitelerdeki eğitim-öğretim faaliyetlerinin destekleyicisi ve tamamlayıcısı olan üniversite kütüphanelerinin, engelli bireylere sağlanması gereken hizmetleri ve kaynakları aynı zamanda yasal bir zorunluluk olarak değerlendirmesi gerekmektedir.

Üniversite kütüphaneleri günümüze kadar sürekli kendini yenilemiştir. Bilgi teknolojisindeki ilerlemelerle birlikte tarihin en hızlı değişimini yaşamaktadır ve bu durumun sona ereceği de düşünülüyor (Odabaş, 2016: 802). Üniversite kütüphaneleri kullanıcılara daha fazla hitap etmek için birtakım düzenlemeler yapmalıdır:

- Daha çok fazla teknoloji kullanımı
- Daha ferah ve rahat ortamlar tasarlama
- Daha çok sosyal medya araçlarından faydalanma
- Ortak yayıncılığı tanıma, derleme ve hizmete sunma
- Dijital ortamları destekleyici bütünleşik kütüphane yazılım ve donanımları kullanma
- Daha fazla ve değişik etkinliklere yer vermelidir (Odabaş, 2016: 804).

Üniversite kütüphaneleri eğitim-öğretim ve araştırma için kullanılacak her türlü yayının uluslararası standartlara uygun olarak düzenlenip derlenip hizmete sunulduğu bir mekândır. Bu kaynaklardan faydalanacak sağlıklı ya da engelli kullanıcıların sosyal ve kültürel ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak bir mekân olarak planlanıp tasarlanmalıdır. Kütüphanelerin planlaması yapılırken engelli kullanıcılar da göz önünde bulundurularak inşa edilmelidir. Ancak Türkiye’de üniversite kütüphanelerinin hem mekânsal olarak hem de yayın olarak engelli kullanıcılara çok hitap ettiği söylenemez (2023’e doğru üniversite kütüphaneleri, 2018). Üniversite kütüphanelerinde mekân planlaması yapılırken engelli kullanıcıların göz ardı edildiği bilinmektedir.

Ülkemizde üniversite kütüphanelerinde verilen hizmetler incelendiğinde çok az üniversitenin web sayfasında engelli kullanıcılara yönelik hizmetlerin verildiği görülmektedir. Verilen hizmetlerin de tüm engel gruplarına yönelik olmadığı, sadece görme engellilere yönelik olduğu; ancak görme engelliler için de yeterli düzeyde olmadığı gözlenmektedir. Ülkemizde engellilere yönelik çalışmalar yaklaşık yirmi beş yıldır devam etmesine rağmen, uzun yıllardır aynı tür çalışmaların yapıldığı ve sıkıntıları giderme konusunda herhangi bir ilerleme gözlenemediği söylenebilir (Zencir vd., 2017: 735).

Türkiye’de illerin tamamında devlet üniversitesi; bazılarında ise vakıf üniversiteleri ile hizmet verilmektedir. Bu üniversitelerin kendi bünyesinde kütüphaneleri mevcuttur. Mevcut kütüphaneler arasından bazıları engelli bireyler için kütüphane hizmeti verirken ve bazılarında her türlü engellilik göz önünde bulundurulurken; bazılarında sorunlar gözlemlenmektedir. Tablo 4.2.’de Türkiye’de üniversite kütüphanelerinin engelli hizmetlerine ilişkin durumu görülmektedir.

Tablo 4. 2: Engel türlerine göre engelli bireylere hizmet sunan üniversiteler

ÜNİVERSİTELER	GÖRME ENGELLİLER	FİZİKSEL ENGELLİLER	İŞİTME ENGELLİLER	ENGELLİ BİRİMİ	BİLGİ YOK
Abant İzzet Baysal	X			X	
Adıyaman Üniversitesi				X	
Ağrı İbrahim Çeçen*					X
Ahi Evran**	X	X		X	
Akdeniz	X			X	
Aksaray Üniversitesi				X	
Amasya	X				
Anadolu Üniversitesi				X	
Ankara Üniversitesi				X	
Artvin Çoruh Üniversitesi				X	
Atılım Üniversitesi				X	
Balıkesir***	X				
Bartın**	X			X	
Başkent	X			X	
Bilecik				X	
ÜNİVERSİTELER	GÖRME ENGELLİLER	FİZİKSEL ENGELLİLER	İŞİTME ENGELLİLER	ENGELLİ BİRİMİ	BİLGİ YOK
Bilkent	X			X	
Boğaziçi	X	X		X	
Bozok				X	
Celal Bayar				X	
Cumhuriyet				X	
Çankaya				X	
Çukurova				X	
Dokuz Eylül	X			X	
Ege**	X			X	
Erciyes	X				
Fatih				X	
Gazi	X			X	
Gaziantep				X	
Gaziosmanpaşa	X	X			
Giresun				X	
Gümüşhane				X	
Hacettepe	X	X		X	
Haliç				X	
Harran				X	
Hasan Kalyoncu	X	X			

* Engel türlerine göre hangi hizmetlerin verildiği konusunda bilgi verilmemektedir. Sayfada rehberlik hizmetlerini sağlayacak personele ilişkin iletişim bilgisi yer almamaktadır.

*** Görme engellilere yönelik olarak sadece katalogundaki sesli ve/veya Braille kitaplara bağlantı verilmektedir.

** Görme engellilere yönelik olarak, sadece bir ya da birkaç platforma (GEKOP,GETEM, Milli Kütüphane, İBB Sesli Kütüphane vb.) bağlantı (link) verilmektedir.

Hitit	X			X	
Işık				X	
İstanbul Kemerburgaz	X				
İstanbul	X	X		X	
İstanbul Arel				X	
İstanbul Teknik				X	
İzmir Ekonomi				X	
İzmir Katip Çelebi**	X				
Kadir Has				X	
Karabük				X	
Kastamonu**	X				
Kırıkkale**	X				
Kilis 7 Aralık				X	
Kocaeli	X			X	
Karamanoğlu Mehmetbey**	X			X	
Koç	X	X		X	
Manisa Celal Bayar	X				
Mardin Artuklu				X	
Marmara Üniversitesi	X			X	
Mehmet Akif Ersoy****	X			X	
Mersin				X	
ÜNİVERSİTELER	GÖRME ENGELLİLER	FİZİKSEL ENGELLİLER	İŞİTME ENGELLİLER	ENGELLİ BİRİMİ	BİLGİ YOK
Mimar Sinan Güzel Sanatlar	X				
Mustafa Kemal				X	
Nevşehir				X	
Ondokuz Mayıs	X		X		
Onsekiz Mart				X	
Orta Doğu Teknik	X	X		X	
Ordu**	X				
Osmaniye Korkut Ata				X	
Özyeğin	X	X			
Pamukkale				X	
Sabancı	X	X		X	
Sakarya	X			X	
Sütçü İmam				X	
Süleyman Demirel				X	
TOBB Ekonomi ve Teknoloji				X	
Türk Eğitim Derneği (TED)		X			
Trakya		X		X	
Ufuk				X	

**** “Hizmetler” başlıklı web sayfası içerisinde fiziksel engellilere yönelik hizmet verildiği belirtilmektedir.

Uludağ	X			X	
Uşak				X	
Yaşar**	X			X	
Yeditepe				X	
Yıldız				X	
Yüzüncü Yıl				X	

Kaynak: Zencir vd, 2017: 732.

Türkiye’ de 113 devlet ve 70 vakıf üniversitesi bulunmaktadır (Yükseköğretim Kurulu-Üniversitelerimiz, 2018). Bu üniversitelerden yükseköğretimdeki engelli bireylere yönelik erişebilirlik çalışmalarının başlatıldığı ilk üniversite Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ)’dir. ODTÜ, 1998 yılında engelli öğrencilere yönelik kampüs içinde erişebilirliği artırmak amacıyla Engelsiz ODTÜ Projesi’ne yönelik çalışma grubuyla faaliyete başlamıştır. 2004 yılında Engelsiz ODTÜ Birimi ve 1991 yılında ise Engelsiz ODTÜ Öğrenci Topluluğu engelli bireyler için çalışmalar yapan en önemli organizasyonlardır (ODTÜ Engelsiz ODTÜ Topluluğu-Hakkımızda/Tarihçe, 2018).

ODTÜ Kütüphanesi hizmetlerini tüm kullanıcı gruplarını planlayarak yapmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda ODTÜ Kütüphanesinde bedensel, işitsel ve görme engelli kullanıcılar için çeşitli hizmetler verilmektedir. Örneğin, kütüphane personeli engelli kullanıcılara istedikleri kaynaklara erişim konusunda yardımcı olup yönlendirmelerde bulunmaktadır. İşitme engelli kullanıcılar, kütüphane kapanacağı zaman özel olarak bilgilendirilme yapılması için Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı’na şahsen başvurmaları gerekmektedir (ODTÜ Kütüphanesi-Engelli Kullanıcılar için, 2017).

ODTÜ Kütüphanesinin engelli kullanıcılara yönelik çalışmaları şu şekildedir:

- Fiziksel erişim: Kütüphaneye giriş iki döner kapı ile yapılmaktadır. Bu iki döner kapı arasında engellilerin daha rahat giriş yapabileceği akıllı kartla açılan kapı mevcuttur. Ayrıca engelli kullanıcılara asansör hizmeti verilmektedir. Ortopedik engelli ziyaretçilerin ise Kütüphane’nin giriş katındaki tuvaletleri kullanmalarına imkân verilmiştir.
- Kat planları: Zemin, birinci, ikinci ve üçüncü kat olarak kütüphane katları krokilendirilmiştir. Bu şekilde engellilerin kütüphanenin bölümlerini daha rahat kullanmalarına imkân sağlanmıştır.

- Görme engelliler için hizmetler: Kütüphane girişinde engelli kullanıcıların faydalanacağı JAWS ekran okuyucu programının yüklü olduğu bir katalog terminali ile kulaklık bulunmaktadır. Kütüphanenin ana binasının zemin katında yer alan Kısa Süreli Ödünç Verme (Rezerv) bölümünde ise görme engelliler için kabartma yazı monitörü yer almaktadır. Bu kabartma yazı monitörü, bilgisayara küçültülmüş ve elle dokunabilir bir arayüz sağlamaktadır. Bu monitörler JAWS gibi ekran erişimine izin veren yazılımlarla kullanılmaktadır. Kaynaklar ise bir hafta ödünç alınabilmektedir. Monitöre ilaveten basılı ve kabartma yazılı kullanım kılavuzları da bulunmaktadır. Kılavuza ayrıca elektronik ortamlardan da erişilebilir. Kütüphanenin web sayfasında JAWS ekran okuyucu programla okunma imkânı olan metinlerin de sürümleri yer almaktadır. JAWS programları sadece İngilizce olarak kullanılmaktadır. Görme engellilere sağlanan bu olanaklar dışında fotokopi merkezleri de yer almaktadır. Bu merkezlerde zemin katta yer almaktadır. Bu merkezlerde ayrıca tarama hizmeti de verilmektedir. Kullanıcıların ders notları ya da koleksiyonda mevcut olan diğer basılı bilgi kaynaklarının istenen bölümleri telif haklarına uygun olarak taratılabilmektedir (ODTÜ Kütüphanesi-Engelli Kullanıcılar için, 2017).

Engellilere yönelik proje geliştiren bir diğer üniversite ise Boğaziçi Üniversitesi'dir. Boğaziçi Üniversitesi de engellilerin yaşam kalitesini artırmak için proje geliştiren ve bu çalışmalarını tüm engellilere sunan öncü üniversiteler arasında yer almaktadır. Boğaziçi Üniversitesi hem üniversite kütüphanesi olarak hem de Görme Engelli Teknoloji Eğitim Merkezi (GETEM) vasıtasıyla engelli bireylere yönelik birtakım çalışmalar yapmaktadır. Tüm engelli bireyler göz önüne alınıp ve engelli bireylerin engel türlerine de dikkat edilerek çalışmalar ve düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Doğrudan ve dolaylı olarak kütüphaneleri de kapsayan hizmetler şu şekilde sıralanabilir:

- Engelli bireylerin programlara ve hizmetlere erişimde eşit muamele etme,
- Engelliler Komisyonu, Birimi ve Rektörlük vasıtasıyla engelli bireylere en uygun öğrenme yöntemlerinin sağlanması,
- Kütüphane ve GETEM aracılığıyla kütüphane ve laboratuvar desteği sağlama,

- Görme engelli bireylerin ders çalışabilmeleri için okuma odaları sağlama,
- GETEM ve kütüphane aracılığıyla internet kaynaklı materyallere ilaveten görme engelli bireylerin okuma yapmaları için alternatif materyaller sağlama (e-metinler, Braille alfabesi, teyp vb.),
- Abdullah Kuran Kütüphanesinde Braille okuma odaları
- GETEM'in oluşturduğu elektronik kütüphane 2006 yılından günümüze kadar engellilerin bilgi kaynaklarına erişim konusunda önemli adımlar atmıştır. GETEM koleksiyonunda edebi tür olarak hikâye, roman, şiir gibi eserlerin yanı sıra, her eğitim kademesine yönelik ders kaynak ve materyalleri, konferans kayıtları ve bilimsel yayınlar bulunmaktadır. Ayrıca yaklaşık 11.577 sesli kitap ve 843 sesli betimleme yöntemi ile hazırlanmış film mevcuttur (GETEM E-Kütüphane-Sesli Kitap Listesi ve Sesli Betimleme, 2018).
- Kütüphane mimarisi hazırlanırken engelli bireylere uygun olarak yapı ve inşaat alanlarında da buna uygun düzenlemelerin yapılması.

4.3. Görme Engelliler için Sesli Kütüphaneler ve Uygulamaları

21. yüzyılda çoğu ülkede vakıf ve devlet kütüphanelerinin ilgili bölümlerinde total görme engelli ve az görenler için sesli kitap uygulaması yapılmaktadır. Kütüphaneler sesli kitapları görme engelliler için tahsis edilen bölümlerde bilgisayar, CD çalar vb. cihaz ve kaydediciler ile görme engellilerin kullanımına sunmaktadır. Ayrıca bazı kütüphanelerin web sitelerinde çevrimiçi sesli kitaplara ulaşılabilmektedir.

4.3.1. Sesli Kitap ve Kütüphane

Görme engelliler için Braille kabartma alfabesi ile yazı sistemi oluşturulmuş ve bu alfabe görme engellilerin hayatında çok büyük kolaylıklar sağlamıştır (Kazak, 2008). Yazılı materyali okuyamayacak kadar görme engeli olan bireyler kabartmalar sayesinde dokunarak okumalarını gerçekleştirirler. Ancak kabartma alfabe ile hazırlanmış kitaplar genellikle pahalı ve güncelliği olmayan bilgiler içermekte ve çeşitlilik itibari ile sınırlı olmaktadır. Böyle olunca görme engelliler istedikleri bilgiye sınırlı şekilde ulaşmakta ya da hiç ulaşamamaktadır.

Yaşadığımız yüzyılda bilgisayar teknolojisinin her geçen gün ilerlemesi ile kitaplar ve basılı materyaller seslendirilmeye başlanmış ve görme engellilerin hizmetine sunulmuştur. Kitapların seslendirilerek sayısal ortamlara aktarılıp belli merkezden veya özel web sitelerinden görme engellilerin çevrimiçi olarak hizmetine sunulması ile birlikte sesli kitap ve kütüphane ortaya çıkmıştır.

4.3.1.1.Sesli Kitap

Öğrenme öğretim yöntemleri, bilgi teknolojisinde sürekli ilerleyen yenilikçi yaklaşım ile her geçen gün yaşantımızı kolaylaştırmaktadır. Sesli kitap da bu yenilikçi buluşlar arasında yer almaktadır. Sesli kitap, okuma alışkanlığında farklı ve etkili bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bu kitaplar basılı kitapların yerini tam olarak tutmasa bile, sağlamış olduğu imkânlar sayesinde, istenilen yerde MP3 çalar özelliği olan herhangi bir elektronik cihazla sesli olarak dinlenmesini sağlamaktadır (Friesen, 2008: 12).

Görme engelliler için herhangi bir kitabın sesli okunarak ses kaydına alınmasıyla oluşturulan kitaplara sesli kitap veya konuşan kitap adı verilmektedir. Sesli kitapları görme engelliler kullanabileceği gibi; görme engeli olmayan bireyler de kullanabilir. Örneğin kitap okumayı hayatın bir parçası haline getirenler, araba kullanırken özellikle bu tarz sesli kitapları tercih etmektedirler. Ülkemizde de son yıllarda bazı kitapların eş zamanlı olarak sesli kopyaları da görme engelli okuyucular için satışa sunulmaktadır (Sesli Kitap, 2016).

Braille Alfabesi ile basılmış kabartma kitaplar, görme engelliler için basılmış özel kitaplardır. Fakat kabartma baskı ile basılmış kitaplar hem pahalı hem de hazırlanması zahmetli olduğu için, tüm kitapların bu yöntemle basılması tercih edilmemektedir.

Sesli kitaplar, bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için yeni bir yöntem olarak geliştirilmiştir. Görme engelliler için üretilen sesli kitapların çoğu gönüllü okuyucuların destekleri ile oluşturulmuştur.

Görme engelliler için sesli kitap üretimi yaşadığımız yüzyılın başlarında başlamıştır ve önceleri kayıtlar ağır plaklara yapılmakta iken zamanla bant ve kasetlere aktarılmıştır. Son yıllarda bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerle birlikte Braille ve

sesli kitapların yapısında da değişiklik yapılmış ve temel sorunlar, ses dosyalarının dijital ortamlarına kaydedilmesiyle çözülmeye çalışılmıştır (Sesli Kitap Nedir, 2016).

Devlet ve il/ilçe Halk Kütüphaneleri ve üniversite kütüphanelerinde görme engelliler için ayrılmış özel bölümler; bu bölümlerde ses kayıt odaları bulunmaktadır. Sesli kayıt odalarında görme engelliler için sesli kitaplar özel olarak hazırlanmaktadır. Bu odalarda ses ve gürültü izolasyonu sağlanmaktadır ve bu sayede kayıt yapılacak odalarda eş zamanlı kayıtlar yapılabilir. Ayrıca kayıt odalarında bilgisayarlar arası aę bağlantıları da yapılmaktadır (Sesli Kitap, 2016).

Sesli kitaplar ve geleneksel kitap okuma yöntemi arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel yöntemle kitap okumada dış etkenler okuyucuyu rahatsız edebileceği için okuyucu sessiz ve sakin bir yerde kitap okumayı tercih etmek zorunda kalabilir. İkinci sorun, okuyucunun bulunduğu yer ve zaman kısıtlılığıdır. Günlük yaşantımızda bir yerden başka bir yere ulaşım halinde iken, özellikle araç kullanırken; geleneksel yöntemlerle kitap okumak imkânsızdır. Fakat sesli kitap okumada yer ve zaman sınırlaması ortadan kalkar; kayıt her yerde dinlenebilir. Ayrıca basılı kitap okumada gözler sürekli kitaba bakmak zorundadır; fakat sesli kitap okumada yapılması gereken tek şey dinlemektir (Rubery, 2008: 58-79).

Bilgisayar teknolojisindeki bu gelişmeler sayesinde görme engellilere destek olmak isteyen gönüllü okuyucular amatör bir şekilde; kendi evlerinde sessiz bir ortam yaratarak bilgisayar ve mikrofon yardımı ile istedikleri kitapların sesli kaydını yapabilmektedir (Bakırcı, 2009b).

Geliřen sesli kitap teknolojisi ve taşınabilir dinleme cihazları sayesinde bir kiři istediği her yerde bir kitabı sesli olarak dinleyebilme imkânı bulabilmektedir. Sesli kitapların dinlenmesine imkân veren ve her gečen gün daha gelişen bu cihazlar genellikle akıllı telefonlar, tabletler, CD ve MP3 çalarlar, kasetler, bilgisayarlar, walkman gibi cihazlardır. Günlük yaşantımızda artık neredeyse herkes bu cihazlardan en az birini kullanmaktadır. Söz konusu cihazlar kitapların daha kullanışlı ve işlevsel olarak okunabilmesine imkân sağlamaktadır (Moyer, 2011).

4.3.1.2. Sesli Kütüphane

Sesli kütüphane görme engelliler için birçok kitabın sesli kopyalarından oluşturulmuş kitap ve yazılardır. Sesli kütüphaneler sadece görme engelli bireyler için değil aynı zamanda okuma yazma bilmeyen bireyler de düşünülerek oluşturulmuştur. Bu tür içerisinde sesli kitaplar fiziki ve sanal ortamlar vasıtası ile ihtiyaç sahiplerinin sunulur. Sesli kitaplar, kitap okuma engeli olanların veya okuma yazma bilmeyenlerin toplumdan kopmalarını engellemektedir. Buna ilaveten okuma yazma bilmeyen bireyleri daha fazla topluma katmak ve toplumun bir parçası olduklarını hissettirmek için de yararlıdır (Sesli Kütüphane, 2016).

Yaşadığımız yüzyılda birçok devlet kütüphaneleri ve özel kütüphaneler görme engelliler için sesli kitap bölümleri oluşturmuştur. Görme engelliler bu bölümlerde bilgisayar ve kasetçalar gibi cihazlar ile sesli kitapları dinleyebilmektedir. Bazı görme engellilerin kütüphanelere ulaşma imkânı olmadığı için bu kütüphaneler kullanıcılarına sesli kitaplarını internet arayüzü ile kütüphane dışında da erişime açık hale getirmiştir (Bakırcı, 2009b).

Diğer basılı ve yazılı kaynaklarda olduğu gibi sesli kitaplarda da telif hakları nedeni ile faydalanmak isteyen görme engellilerin 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun Ek 11. maddesinin hükümlerine uymaları zorunludur:

“Ders kitapları dahil, alenilemiş veya yayınlanmış yazılı ilim ve edebiyat eserlerinin engelliler için üretilmiş bir nüshası yoksa hiçbir ticari amaç güdülmeksizin bir engellinin kullanımı için kendisi veya üçüncü bir kişi tek nüsha olarak ya da engellilere yönelik hizmet veren eğitim kurumu, vakıf veya dernek gibi kuruluşlar tarafından ihtiyaç kadar kaset, CD, Braille alfabesi ve benzeri formatlarda çoğaltılması veya ödünç verilmesi bu Kanunda öngörülen izinler alınmadan gerçekleştirilebilir. Bu nüshalar hiçbir şekilde satılamaz, ticarete konu edilemez ve amacı dışında kullanılamaz ve kullandırılmaz. Ayrıca bu nüshalar üzerinde hak sahipleri ile ilgili bilgilerin bulundurulması ve çoğaltım amacının belirtilmesi zorunludur”(Fikir ve Sanat Eserler Kanunu, 2016).

Bu kanun doğrultusunda görme engelli bireyler, görme engeli olduğunu belirten bir kimlik ya da raporlarını kütüphane görevlilerine sunmaları gerekmektedir.

4.3.2. Görme Engelliler için Sesli Kütüphane Uygulamaları

Görme engelliler için hem ülkemizde hem de dünyada sesli kitap hizmeti veren özel ve devlet kuruluşlardan ve verdikleri hizmetlerden bilgi verilmektedir. Aşağıda görme engellilere hizmet veren bazı sesli kütüphanelere yer verilmiştir. Bunlar;

4.3.2.1. Beyazıt Devlet Kütüphanesi Görme Engelliler Bölümü

Görme engelliler için açılmış bölüm, kütüphanenin ikinci katında olup 1992 yılından beri görme engellilere hizmet vermektedir. Bu kütüphanede gönüllü okuyucular tarafından kitaplar CD'lere aktarılıp görme engelli bireylere dağıtılmaktadır ve ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığının web sitesi aracılığıyla dinlenilmektedir.

Görme engelliler bölümü ilk yıllarında kayıtlar teyp ve mikrofon gibi analog cihazlar yardımı ile yapılırken, bugün bilişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte altı adet özel yalıtımlı ses kayıt odaları bulunmakta olup, kayıtlar doğrudan dijital ortama aktarılmaktadır. Görme engelliler için ayrılmış bu bölüm arşivinde sesli kayıt edilmiş kitap sayısı yaklaşık altı bindir (Beyazıt Kütüphanesi, 2016).

4.3.2.2. Türkiye Görme Özürlüler Derneği Kitaplığı (TURGOK)

Türkiye görme özürlüler kitaplığı, hem ülkemizde hem de yurt dışında yaşayan görme engelli vatandaşların kaynaklara erişimini sağlamak amacıyla 2004 yılında İzmir'de kurulmuştur. Görme engellilerin eğitimleri için kültürel gelişimlerine katkı sağlayıp ücretsiz hizmet veren ilk görme engelli kitaplığıdır. Türkiye Görme Özürlüler Derneği Kitaplığı, Türkiye'nin yetmişden fazla ilinde ve bu illere bağlı köy, kasaba ve ayrıca ABD, Almanya, İngiltere, Hollanda, KKTC, İran ve Azerbaycan'da yaşayan yaklaşık üç bin üç yüz görme engelli bireye hizmet vermektedir. Bu kurum tarafından kütüphaneye üye olan kullanıcılar arasından isteyenlere ayda üç adet sesli kitap gönderilmektedir. Verilen tüm hizmetler ücretsizdir. Bu kuruluşun uygulamalarından faydalanmak için kuruluşun kendi web sitesine üye olmak gerekmektedir. Gönüllü olmak isteyenler web sitesine üye olduktan sonra kendi istedikleri günlerde belirlenen kitapları okuyarak sesleri kaydedebilmektedir. Ayrıca web sitesinde bulunan sesli kitaplara çevrimiçi olarak ulaşmak mümkün değildir (TURGOK-Türkiye Görme Özürlüler Derneği Kitaplığı "Biz Kimiz", 2016).

4.3.2.3.Milli Kütüphane

Milli Kütüphane’de Kitap Dışı Materyal Şube Müdürlüğü’ne bağlı hizmet veren Konuşan Kitaplık Görme Engelliler Merkezi’nde görme engellilerin talepleri ile belirlenen kitaplar gönüllü okuyucular tarafından seslendirilmektedir. Milli kütüphane 1955 yılında Braille alfabesi ile basılmış kitaplarla hizmete başlayarak günümüze kadar profesyonel on bir değişik formattan oluşmuş ses kayıt stüdyolarında hizmetine devam etmektedir.

Milli Kütüphane’nin Konuşan Kitaplık bölümüne üye olmak isteyen görme engelliler, en az yüzde kırk görme engelli olduğunu rapor eden belgeyi ilgili mercilere ulaştırdıktan sonra ve web sayfasından ilgili formu doldurduktan sonra üyelik süreçlerini tamamlamış olurlar. Üye olan kullanıcılar katalogta bulunan kitapları bilgisayarlarına indirebilecekleri gibi çevrimiçi olarak da sesli kitapları dinleyebilirler.

Görme engellilerin yararlanacağı sesli kitapları oluşturmak isteyen kullanıcılar, kütüphanenin belli saatlerinde profesyonel bir şekilde gerçekleştirilmiş özel kayıt stüdyolarında kitapları seslendirebilirler (Milli Kütüphane Kuruluş amacı ve görevlerimiz, 2016).

4.3.2.4.Altınokta Körler Derneği Kütüphanesi

Görme engelliler için oluşturulan kütüphane, 1996 yılında Altınokta Körlere Hizmet Vakfı tarafından Altınokta Körler Eğitim ve Kültür Merkezinde hizmete başlamıştır. Altınokta Körler Derneği Kütüphanesinin kabartma ve sesli kitaplardan oluşan arşivi neredeyse tüm görme engellilere hizmet etmektedir. Dermede güncel romanlar, eğitim, şiir gibi her türlü alanda sesli ve Braille basılı kitaplar mevcuttur.

Altınokta Körler Derneği Kütüphanesine üye olmak için kütüphanenin birkaç mevzuatının yerine getirilmesi ve belli bir miktar giriş ücreti yatırılması gerekmektedir.

Altınokta Körler Derneği Kütüphanesinden bir üye bir ay içerisinde en fazla üç cilt Braille kitabı ödünç alabilir; ancak kullanıcılar bir defalık belirtilen miktarda güvence parasını yatırdıktan sonra bu hizmetten yararlanabilirler.

Kullanıcılar sesli kitap almak isterse listede yer alan kitaplardan iki ay içerisinde sadece bir DVD'yi ödünç alabilir. Şayet daha fazla eseri ödünç almak isterlerse her DVD için belli bir miktar katkı payı ödeyerek istedikleri DVD'yi alabilirler (Altınokta Körler Derneği, 2018).

4.3.2.5.Boğaziçi Üniversitesi Sesli Kitap Gönüllüleri Web Sitesi

Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Teknoloji Merkezi (GETEM) tarafından 1996 yılında tasarlanmış ve Boğaziçi üniversitesi bünyesinde hizmet veren e-kütüphanedir. Bu kütüphanede binlerce sesli ve elektronik kitap, radyo tiyatrosu ve sesli betimlemeler bulunmaktadır. GETEM tarafından oluşturulan bir web sitesi aracılığıyla görme engelliler için sesli kitap kaydı yapacak gönüllü üyeler, web sitesinden temin edebilecekleri bir ses kayıt programı sayesinde evlerinde kitapları okuyarak kayıt sürecine katkı vermektedirler ve oluşan ses kaydını bir kayıt ortamında e-posta ile verilen adrese iletebilmektedirler. Gönüllüler tarafından oluşturulan ses kayıtları, ilgili yetkililer tarafından dinlendikten sonra uygun görülen ses kayıtları web sitesinde yayınlanarak görme engellilerin hizmetine sunulmaktadır. GETEM'den faydalanmak isteyen kullanıcıların siteye üye olmaları gerekmektedir. GETEM'de tüm basılı kaynaklar ve görsel materyaller görme engellilerin hizmetine sunulmaktadır (Boğaziçi Üniversitesi Sesli Kitap Gönüllüleri Web Sitesi "GETEM", 2016).

Kütüphaneler görme engelli bireyler tarafından kullanılan yazılım ya da donanımların sayısını artırmak için dijital koleksiyonlarını oluşturmaktadır. Bu koleksiyonlarını etkin kullanmak için çalışmalar yapılmaktadır. Çalışmaları sırasında sıklıkla ekran okuma programları, ekran büyütme programları ya da Braille yazıcılardan yararlanmaktadır.

4.3.2.6. DAISY (Digital Accessible Information System) Konsorsiyumu

DAISY Konsorsiyumu, TPB İsveç Halk Kütüphanesinin öncülüğünde ortak bir proje kapsamında 1988 yılından günümüze kadar geliştirilmiş bir sistemdir. TPB (şimdi MTM) halk kütüphanelerine ve engelli üniversite öğrencilerine baskı yapan bir devlet kütüphanesidir (DAISY- Tarihçe, 2016). Konsorsiyumum bugün dünya çapında İsveç, Finlandiya, Fransa, Japonya, Kanada, Almanya, İsviçre, İspanya, Avustralya, Yeni Zelanda, Norveç de dahil olmak üzere, görme engelli ya da engelli

olan kişilere esnek hizmetler sunmaktadır. Birleşik Krallık, Hollanda, Danimarka ve Amerika Birleşik Devletleri gibi devletler üyedir (DAISY-Hakkımızda, 2016).

4.4. Görme Engelliler Personel Eğitimi ve Doğru İstihdam

Görme engellilere hizmet veren kütüphanecilerin, kullanıcıyla daha iyi ve sağlıklı bir iletişim kurması için bazı özelliklere sahip olmaları gerekir (Brazier, 2007). Görme engellilere hizmet veren kütüphaneler, liderlik özelliği olan, motivasyonu yüksek ve hizmetin nitelik ve nicelik yönünden gelişmekte olan teknolojiyi yakından takip eden ve bu gelişmelere paralel hareket eden yöneticilere ve personellere ihtiyaç duyarlar.

Kütüphanecilik mesleğinde kendini geliştirmiş bilgi teknolojileri ve sistemleri hakkında donanımlı olup; bu bilgilerini deneyimleriyle bağdaştırıp aktaran bireyler görme engellilerin gereksinimlerini daha iyi karşılayabilirler. Görme engellilere hizmet veren kütüphanelerin insan kaynakları bölümü de etkin bir şekilde hizmetlerini yerine getirmelidir.

Kendilerini bu alanda yetiştiren ya da profesyonel olarak eğitim alan kütüphanecilerin aşağıdaki şartları sağlamaları gerekmektedir (Johnson, 2000).

- Kütüphanenin diğer personeline ve kullanıcılara liderlik etmeli ve motivasyon sağlamalı.
- Kamu kurum ve kuruluşlarıyla ve özel kurumlarla verimli ilişkiler geliştirmeleri gerekmektedir.
- Engelli politikasını planlama, geliştirme ve yürürlüğe sokma işlemlerini yerine getirip; buna uygun düzenlemeler yapmalıdır.
- Diğer organizasyonlarla ortak bir veri ağı kurarak ve devamını sağlayarak kullanıcıların hizmetine sunmalıdır.
- Finansal sorunların üstesinden gelmelidir.
- Kütüphanenin hem kaynaklarını hem de çalışan personeli doğru yönetmelidir.
- Kütüphane sistemini en uygun şekilde planlayıp geliştirmelidir.
- Kütüphane kullanıcı ara yüzünü geliştirip kullanıcı hizmetine sunduktan sonra, bu gelişmeleri yakından takip etmelidir.
- Lobi ve tanıtım faaliyetlerini, pazarlama stratejilerini planlamak.

- Teknik konularda bilgi sahibi olmalı; yeri geldiği zaman bu bilgilerini kullanmalıdır.
- Elektronik yayıncılık ve sesli üretim konusunda donanımlı olmalıdır (Johnson, 2000).

Görme engellilere yönelik hizmet veren kütüphaneler, uluslararası gelişmeleri takip etmelidir. Kütüphanelerdeki kaynak ve koleksiyonların daha fazla tanıtılması ve daha yoğun biçimde hizmete sunulabilmesi için, personelin bu konuda eğitime tabi tutulması gerekir. Kütüphanelerin görme engellilere yönelik öncelikli amacı, kullanıcılara bilgi kaynaklarının en iyi şekilde sunulmasını sağlamaktır. Kütüphane personeli, kaynak seçiminde ve kullanıcılar tarafından yardım istendiğinde her an yardıma hazır olmalıdır (Vitzansky, 1994).

4.5. Görme Engellilerin Sorunları

Engellilik bireyin bozukluk ya da vücutlarındaki bir takım engellerden dolayı yaşadığı eksikliklerin sonucudur. Engellilik bir bireyin yaşına, cinsiyetine ve içinde yaşadığı toplumun sosyal ya da kültürel faktörlerine bağlı olarak değişmektedir. Engelliler kendi bedenlerinde var olan engellerin dışında bir de içinde yaşadığı toplumda birtakım engellerle karşılaşmaktadır. Engelli bireylerinde engeli olmayan bireyler gibi aile, iş ve toplumsal yaşamları vardır. Ancak engelli bireyler aile, iş ve toplum hayatında karşılaştıkları en büyük engel hiç kuşkusuz önyargılardır. Albert Einstein'ın "*Bir insanda önyargıyı parçalamak atomu parçalamaktan daha zordur*" sözü en büyük engele işaret etmektedir (Uğurlu ve Ar, 2014: 14).

Ulusal ve uluslararası engelli politikaları; sağlık, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda engellileri iyileştirmeye büyük katkılar sağlamış ve hala sağlamaya devam etmektedir. Sanayi ve teknolojik gelişmeler, sosyal hayatın hareketliliği ve toplumsal değişimler sonucunda evlerine kapanan engellilerin toplumla bütünleşme talepleri toplumun diğer kesimleri tarafından görünür hale gelmiştir (Genç ve Çat, 2013: 364). Günümüzde engelli bireylerin sosyal hayata katılmaları için daha fazla çalışmalar yapılmaktadır. Televizyondan ya da diğer sosyal medya platformlarından engelli farkındalığı yaratmak adına kampanyalar düzenlenmekte, faaliyetler yürütülmektedir. Bu çalışmalar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından

desteklemekte ve ayrıca engellilerin kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri için çalışmalar yapmaktadır.

Türkiye’de görme engellilere yönelik kütüphane hizmetleri, devlet ve bazı dernek ya da özel kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır. Verilmekte olan hizmetin belli bir standardı bulunmamaktadır ve ülke geneline yayılan bir hizmete dönüşmemiştir. Engellilere hizmet üreten kütüphanelerin koleksiyonundaki bilgi kaynaklarına kullanıcıların rahat erişim sağlamaları adına hedefler geliştirilmelidir. Aynı zamanda ülkede görme engellilere yönelik kütüphanelerse bilgi kaynakları bakımından da yetersiz oldukları anlaşılmaktadır.

Günümüzde devlet ya da derneklere bağlı kütüphanelerin görme engelliler için verdiği hizmetlerde geçen yıllara kıyasla gelişmeler olduğu bilinmektedir. Fakat verilen hizmetin kalitesi, niteliği ve görme engelliler tarafından rahatça ulaşılabilirliğinde halen tam verim alınmamaktadır. Her kütüphanenin kendine ait bir çalışma prensibi bulunmakta ve kütüphaneler arasında bir iş birliği geliştirilememektedir. Devlet tarafından desteklenen on dört halk kütüphanesinde sesli kitaplık bölümü mevcuttur. Aralarında teknoloji, personel ve derme değişimi gibi konularda işbirliği programları geliştirilememiştir. Sonuç olarak kurumlar kaynakları sağlamak için daha fazla emek ve para harcamak zorunda kalmaktadır (Kazak, 2008).

Geçmişten günümüze engellilerin yaşadığı temel sorunları ortadan kaldırmak için bazı kurum ve kuruluşlar tarafından çalışmalar yapılmaktadır. Ancak yapılan çalışmalar bu sorunları kaldırmaya yetecek düzeyde değildir. Tarih boyunca hem bizim toplumumuzda hem de başka toplumlarda engelli bireyler etiketlemeye maruz kalmıştır. Bu etiketlemelerle engellilerin kendilerini “tehdit edici”, “yük” ve “aciz” olarak görmelerine neden olmuştur (Burcu, 2011: 40). Engelli bireylere genelde her toplumda koruma ve acıma duygusuyla yaklaşılmaktadır. Gerçekte engellilik, diğer insanların görüşleri sonucunda oluşturulmuş, hatalı bir ifadedir. Normalin dışındaki engelli birey toplum tarafından ya da engelli bireyin çevresi tarafından bazı yaklaşımlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu şekilde sosyal yaklaşımlarla ve tavırlarla engelliler damgalanıp etiketlenmektedir. Bundan dolayı engellilik toplumun yarattığı

bir durumdur. Engellilik, sosyal kısıtlamalar sonucunda meydana gelmiştir (Burcu, 2011: 40).

Ülkemizde engelli bireylerin toplumla bir bütün oluşturmasında bir takım sorunlar yaşandığı bilinen bir durumdur. Engelli bireyler diğer insanlarla ortak olarak kullanmak zorunda olduğu toplumsal alanların (istihdam, eğitim, ulaşım, rehabilitasyon) çoğunda birtakım sorunlar yaşamaktadır. Engelli bireyler, sürekli sorunlar yaşamaları ve sorunlara çözüm üretememeleri sonucunda mutsuzluk yaşamaktadırlar. Yaşadıkları mutsuzluk beraberinde engellilerin kendilerini gerçekleştirmelerine de engel olmaktadır. Kendini gerçekleştirme bir insan hakkı iken, engelliler yaşadığı sorunlar neticesinde bu insanlık hakkını yerine getirememektedir. Ayrıca engelli bireylerin yaşam kalitesini de düşürmektedir (Karataş, 2002).

Görme engelliler için bir şey yapılacaksa; bu da, bu bireylere kendilerini diğer normal insanlar gibi hissetmelerini sağlayacak uygulamaları hayata geçirmektir. Fakat çoğu insan bu davranışı nasıl gerçekleştireceğini tam anlamıyla bilmemekte; görme engellilere yardım edeyim düşüncesi ile yaklaşırken; onların kendilerini daha kötü hissetmesine neden olmaktadır. Örneğin bir bireyin yolda karşıdan karşıya geçerken görme engelli bir bireye yardım etme girişimi, çoğu zaman görme engellilerin yanlış anlamasına neden olmaktadır. Bu tür durumlar büyük ölçüde görme engelli bireylerin daha önce yaşamış olduğu kötü tecrübeler (cinsel istismar ya da hırsızlık) sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu sebepten görme engelliler insanlar tarafından kendilerine yapılan yardım talebini ters bir şekilde geri çevirmekte ve ayrıca yardım etmek isteyen insanın kendini kötü hissetmesine neden olmaktadır. Ayrıca görme engelli bireyin de kendini acınacak biri olarak görmesine neden olmaktadır. Karşılıklı yanlış anlaşılmalara sebep olan bu durumu ortadan kaldırmak için empati kurmak gerekmektedir. Engelli bireylere yardım edilmek istendiğinde engelli bireyin ne düşündüğü, ne hissettiği anlamak gerekmektedir. Bunlara ilaveten kendilerini nasıl daha iyi hissedeceklerine odaklanmak gerekir. Engellilere karşı doğru yaklaşım tarzını bilmek, hem engelli insanların hem de engelli bireylere karşı hatalı davranışlar sergileyen bireylerin yaşamını çok daha kolaylaştıracaktır.

5. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR

Görme engelli bireylerin kütüphane kullanımı, bilgiye erişim, bilgi kaynakları, sesli kütüphaneler ve kütüphanelerde karşılaştıkları sorunlar ve beklentilerini saptamak amacıyla görme engelli bireyler üzerinde anket tekniğinden yararlanmak suretiyle bir alan araştırması yapılmış, elde edilen veriler bu bölümde irdelenmiştir. Araştırmaya yön veren anket soruları, alinyazından sağlanan değerlendirmeler ve bulgular ışığında hazırlanmıştır. Anket formu, evren içinde belirlenen örnek gruba uygulanmadan önce beş kişi üzerinde ön uygulama yapılarak test edilmiş, soruların anlaşılır olup olmadığı ve anket sorularında noksanlık olup olmadığı kontrol edilmiştir. Geri bildirimler yoluyla anket formuna biçimsel ve içeriksel anlamda son şekli verilmiştir.

Anket uygulaması çoğunlukla yüz yüze ve telefon aracılığıyla görüşerek tamamlanmıştır. Uygulama, çeşitli kütüphanelerde ve engelliler için hizmet veren sivil toplum kuruluşlarında toplam 157 kişiden veri elde edilerek tamamlanmıştır. Anket formunda öncelikle araştırmaya katılanların cinsiyetine, yaşına, öğrenim durumuna, engellilik nedenine ve derecesine yönelik sorulara yer verilmiştir. Ayrıca formda kütüphane kullanım düzeylerini, sesli kütüphaneler hakkında düşüncelerini, yaşadıkları sıkıntıları ve beklentilerini saptamaya yönelik sorulara da yer verilmiştir.

Anket formu, demografik veriler, kütüphane kullanımı, sesli kütüphaneler, katılımcıların yaşadıkları sıkıntılar ve beklentileri olarak beş bölümden oluşmaktadır. Demografik veriler beş, kütüphane kullanımı yedi, sesli kütüphaneler on bir, yaşanan sıkıntılar üç ve beklentiler bir sorudan oluşmaktadır. Anketin sonunda katılımcılarla yapılan telefon görüşmelerinde veya anket uygulamasında konu ile ilgili olarak herhangi bir konuyu serbestçe ifade edebilmeleri için bir de açık uçlu soru bulunmaktadır. Bu soru ile görme engellilerin sesli kütüphanelere karşı tutumları ve bilgiye erişim konusu ile ilgili olarak düşüncelerini açığa çıkarma amaçlanmaktadır.

5.1. Kişisel Bilgiler

Bu bölümde araştırmaya katılan görme engelli bireylerin cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, engel nedeni ve görme engeli derecelerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Görme dereceleri olarak az gören ve total görme engelli belirlenip, verilen bilgiler ışığında kütüphane kullanımı, sesli kütüphane ve yaşadığı sıkıntılar belirlenmiştir.

Tablo 5.1: Katılımcı özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kadın	70	44,6
	Erkek	87	55,4
Yaş	20 ve altı	23	14,6
	21 ve 25	31	19,7
	26 ve 30	26	16,6
	31 ve 35	35	22,3
	36 ve 40	21	13,4
	41 ve üstü	21	13,4
Öğrenim Durumu	Diplomasız	3	1,9
	İlkokul	13	8,3
	Ortaokul	15	9,6
	Lise	39	24,8
	Ön lisans	20	12,7
	Lisans	50	31,8
	Lisansüstü	17	10,8
Neden	Bilmiyorum	25	15,9
	Kalıtımsal	34	21,7
	Hastalık	40	25,5
	Akraba evliliği	32	20,4
	Kazalar	15	9,6
	Diğer	11	7,0
Derece	Az gören	81	51,6
	Total görmeyen	76	48,4
TOPLAM		157	100,0

Araştırmaya katılan toplam 157 görme engelli bireyin %44,6'sı (70 kişi) kadın iken, geriye kalan %55,4'ü (87 kişi) erkektir. Görme engelli bireylerin çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların % 14,6'sı 20 ve altı yaş arası, %19,7'si 21-25 yaş arası, %16,6'sı 26-30 yaş arası, %22,3'ü 31-35 yaş arası, %26,8'ini ise 36-40 ile 41 ve üstü yaş aralığını eşit olarak paylaşmaktadır. Katılımcıların %1,9'u herhangi bir öğrenim diplomasına sahip değilken, %8,3'ü ilkokul, %9,6'sı ortaokul, %24,8'i lise, %12,7'si ön lisans, %31,8'i lisans ve %10,8'i lisansüstü öğrenime düzeyine sahiptir.

Araştırmaya katılanların %15,9'u engelli olma nedenini bilmemektedir. Bu kişiler grubun %15,9'luk dilimini oluşturmaktadır. %21,7'si kalıtsal nedenlere bağlı olarak görme yetisini total ya da kısmen kaybetmiş kişilerdir. En büyük orana sahip olan grup ise %25,5'lik dilim ile hastalığa sahip olan gruptur. Bu gruptaki bireyler görme yetilerini kaybetme nedeni olarak ya yüksek ateşle ya da yüksek tansiyon gibi hastalıklara bağlı olarak meydana geldiğini belirtmiştir. Bunu takip eden grup ise %9,6'lık dilimi ile kazalar nedeni ile görme engelli bireylerden oluşturmaktadır. Ancak katılanların %7'si ise görme engelini nedeni erken doğum, doğum esnasında beyne oksijen gitmemesi ya da ameliyat sırasında doktor hatası gibi komplikasyonlara bağlı olarak oluştuğunu ifade etmiştir. %7'lik oranı oluşturanların vermiş olduğu bilgilerden en fazla doktor hatasına bağlı olarak görme yetilerini kaybettiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca katılımcıların %51,6'lık dilimi (81 kişi) az gören, %48,4'lük dilimi (76 kişi) total görmeyen bireylere aittir.

5.2. Kütüphane Kullanımı

Kütüphanelerin kendi içerisinde farklı amaçları ve bu amaçları doğrultusunda da farklı kullanıcıları vardır. Örneğin halk kütüphaneleri, herkese açık genel konulu kaynaklar sunarken, üniversite kütüphaneleri genellikle eğitim ve araştırma amacına hizmet eden kaynaklarla bilgi erişimi sağlamaktadır. Milli Kütüphaneler ise genellikle araştırma yapacak nitelikte olup herkese hitap eden bilimsel, tarihi ve edebi bilgi kaynaklarından oluşan bir dermeye sahip olan kütüphanelerdir. Toplumda herkesin eğitim hakkına sahip olduğu gerçeği evrensel bir değer olarak kabul görüyorsa, her koşulda insanın her tür kütüphaneyi kullanma hakkı vardır. Fakat Türkiye'de kütüphanelerin "herkes için ulaşılabilirlik" sürecine uygun olduğu

değerlendirmesi yapabilmek zordur. Bazı kütüphaneler diğer kütüphaneler için öncü durumundadır. Bütün dünyada olduğu gibi bu görevi en iyi şekilde icra etmesi gereken kurum Milli Kütüphane'dir. Çünkü milli kütüphaneler, ülkenin kültürel miras ve hazinesinin yapıtaşını oluşturmakta ve diğer kütüphanelere önder olma gibi bir görevi bulunmaktadır.

Bir kütüphanenin kullanıcılarına daha iyi hizmet etmesi, iç ve dış tasarım özellikleriyle hizmetin doğasına uygun olarak tasarlanmalarına bağlıdır. Kütüphanelerde kullanıcılara sessiz ortam sağlanması, kullanıcıların kolay bir şekilde her yere ulaşabilmesi, kütüphane ortamının güvenlik, ısı, ışık özellikleriyle uygun olması, kaynakların sunulma şekli ve bunlara ek birçok değişik faktör, bu mekânların üzerinde planlama yapılmasını gerekli kılan önemli hususlardır. Bu nedenle kütüphaneler iç ve dış tasarımları yönüyle iyi planlanmalıdır. Kütüphanelerde tasarım, engellilerin de buralardan yararlanacak olmaları nedeniyle daha karmaşık ve zor hale gelmektedir.

Kütüphaneler günümüze gelene kadar farklı süreçlerden geçmiştir. Kütüphaneler yazılı kayıtların tutulduğu dönemden bu yana yaşamını sürdüren toplumun en eski kurumları arasında yer almaktadır. Kütüphaneler, sosyal ve ekonomik alanlarda değişimlerin yaşanması, eğitim alanında değişimler, sanayi devrimi ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte kendini sürekli yenilemek zorunda kalmıştır. Ayrıca çağımızın bilgi çağı olarak anılması gibi faktörler de, toplumda kütüphanelere olan ihtiyacın artmasına neden olmuştur. Kütüphanelerde zaman içerisinde çağımızın gerektirdiği koşullara ayak uydurarak kendi içinde dönüşüme uğramıştır.

Teknolojideki gelişmelere bağlı olarak çevrimiçi kütüphaneler daha çok tercih edilmektedir. Bu sayede görme engelli kullanıcılar kaynaklara daha kolay erişmeleri ve kendilerine uygun formatta kaynak bulmaları mümkün olabilmektedir. Ancak insanların sosyal bir varlık olduğunu unutmamak gerekir. Kütüphanelerin bir bireye diğer insanlarla iletişime geçme, toplum içinde bulunma gibi insanların sosyal hayatı üzerindeki etkisinin önemi görmezden gelinmemelidir. Bu yüzden eğitim, bilgiye erişim, araştırma ve birçok başka alanda kütüphane, insanlar için önemli ve gerekli bir yerdir.

Bu bağlamda görme engelli bireylere okumanın, okuma alışkanlığının ve kütüphane kullanımının önemini kavramaları için, kütüphane kullanımıyla birlikte bu becerileri kazanacak ortamların sağlanması için eğitim verilmesi gerekebilir.

Bu bölümde araştırmaya katılan görme engelli bireylerin kütüphane kullanım durumuna ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Kütüphane kullanıp kullanmadıkları sorulmuş; şayet kullanmıyorlarsa nedeni belirlenmeye çalışılmıştır. Buna bağlı olarak aşağıdaki tablolarda katılımcıların engel derecesine ve cinsiyet türüne göre kütüphane kullanım etkilerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Görme engelli bireylere cinsiyetleri dikkate alınarak kütüphane kullanımı konusunda eğitim alıp almadıklarını saptayabilmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılardan “kütüphane kullanım konusunda eğitim aldınız mı” sorusunu yanıtlamaları istenmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.2’de özetlenmiştir.

Tablo 5. 2: Kütüphane kullanımı ile ilgili eğitim

	Cinsiyet				Toplam	
	Kadın		Erkek			
	N	%	N	%	N	%
Evet	5	7,1	9	10,3	14	8,9
Hayır	65	92,9	76	87,4	141	89,8
Kayıp Veri	-	-	2	2,3	2	1,3
Toplam	70	100,0	87	100,0	157	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %92,9’u ile erkeklerin %87,4’ü kütüphane kullanımı konusunda eğitim almamıştır. Kütüphane kullanımı konusunda eğitim alanların oransal dağılımı ise kadınlarda %7,1, erkeklerde ise %10,3’dür. Bu bireylerin eğitimlerini rehabilitasyon merkezleri, görme engelliler ilköğretim okulları ve kütüphanelerden aldıkları saptanmıştır. Katılımcıların çoğunluğu kütüphane kullanımı konusunda eğitim almamıştır. Eğitim alan bireylerin aldıkları kütüphaneyi daha etkin kullandıkları varsayılabilir.

Görme engelli bireylerin kütüphane kullanım durumlarını saptayabilmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılardan “kütüphaneleri kullanıyor musunuz”

sorusunu yanıtlamaları istenmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.3'te yansıtılmaktadır.

Tablo 5. 3: Cinsiyet değişkenine göre kütüphane kullanımı

	Cinsiyet				Toplam	
	Kadın		Erkek			
	N	%	N	%	N	%
Evet	55	78,6	68	78,2	123	78,3
Hayır	14	20	16	18,6	30	19,1
Kayıp Veri	1	1,4	3	3,4	4	2,5
Toplam	70	100,0	87	100,0	157	100,0

Tabloda görüldüğü gibi katılımcılardan kadınların %78,6'sı ile erkeklerin %78,2'si kütüphaneleri kullandıklarını ifade etmektedirler. Kadın katılımcıların %20'lik dilimi ile erkeklerin %18,6'lık dilimi kütüphaneleri kullanmamaktadır. Sonuçlar, toplam katılımcıların %78,3'ünün kütüphaneleri kullandıklarını ortaya koymaktadır.

Kütüphaneleri kullanmayanlar buldukları ortamlarda kütüphane olmadığı için ya da görme engellerinin yanında fizyolojik ya da zihinsel engelleri de olduğu için kütüphaneleri kullanamadıklarını ifade etmişlerdir.

Eğitim düzeyi kullanıcıların kütüphaneden yararlanma oranını etkileyen önemli faktörlerden biridir. Eğitim düzeyinin, görme engelli kullanıcıları da benzer şekilde etkileyip etkilemediğini görebilmek için katılımcıların eğitim düzeyi ile kütüphane kullanımı sıklığı arasında karşılaştırma yapma yoluna gidilmiştir.

Görme engelli bireylerin öğrenim durumlarını dikkate alarak kütüphane kullanım durumlarını saptayabilmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılardan "kütüphaneleri kullanıyor musunuz" sorusunu yanıtlamaları istenmiştir. Tablo 5.4'te konuya ilişkin elde edilen veriler listelenmektedir.

Tablo 5. 4: Öğrenim durumlarına göre kütüphane kullanımı

	Öğrenim Durumu															
	Diplomasız		İlkokul		Ortaokul		Lise		Ön Lisans		Lisans		Lisansüstü		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	1	33,3	3	23,1	10	66,7	32	82,1	17	85,0	43	86,0	17	100,0	123	78,3
Hayır	2	66,7	9	69,2	5	33,3	6	15,4	2	10,0	6	12,0	-	-	30	19,1
Kayıp Veri	-	-	1	7,7	-	-	1	2,6	1	5,0	1	2,0	-	-	4	2,5
Toplam	3	100,0	13	100,0	15	100,0	39	100,0	20	100,0	50	100,0	17	100,0	157	100,0

Buna göre, öğrenim düzeylerinin kendi kademeleri içerisinde yüzdeler dilimleri incelediğinde lisansüstü düzeyde %100'lük kütüphane kullanımı oranının olduğu, ilkokul düzeyinde ise %23,1'lik oranla kütüphanelerin en az seviyede kullanıldığı görülmektedir. Lisans düzeyinde %86'lık bir oran gözlemlenirken, ön lisans düzeyinde bu oran %85'tir.

Tabloya genel olarak bakıldığında kütüphane kullanımı ile eğitim düzeyi arasında pozitif eksen doğrultusunda bir paralelliğin olduğu görülmektedir. Kişilerin öğrenim düzeyleri arttıkça kütüphane kullanım oranları da artmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde lisede yatılı okullarda ve lisans/lisansüstü öğrenim düzeyinde ise daha çok yurt ortamlarında kaldıklarından kütüphane kullanımları da buna bağlı olarak arttığı görülmektedir. Bununla birlikte istihdam edildikleri ortamlarda internet erişimi daha kolay olduğu için kütüphaneleri daha etkin kullandıkları sonucuna varılmıştır.

Görme engelli bireylerin öncelikle tercih ettikleri kütüphaneleri saptayabilmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara “en çok hangi kütüphane türünü tercih ediyorsunuz” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.5'te özetlenmiştir.

Tablo 5.5^{1*} : En çok tercih edilen kütüphaneler

		Görme Engeli Dereceniz				TOPLAM	
		Az Gören		Total Görmeyen			
		N	%	N	%	N	%
KADIN	Halk Kütüphaneleri	11	15,9	6	7,2	17	11,2
	Okul Kütüphaneleri	4	5,8	5	6,0	9	5,9
	Üniversite Kütüphaneleri	12	17,4	12	14,5	24	15,8
	Dernek/Vakıf Kütüphaneleri	11	15,9	20	24,1	31	20,4
	Milli Kütüphane	12	17,4	15	18,1	27	17,8
	İnternet Kütüphaneleri	14	20,3	13	15,7	27	17,8
	Telefon Kütüphaneleri	5	7,2	9	10,8	14	9,2
	Diğer	-	-	3	3,6	3	2,0
TOPLAM		69	100,0	83	100,0	152	100,0
		N	%	N	%	N	%
ERKEK	Halk Kütüphaneleri	15	13,3	7	10,3	22	12,2
	Okul Kütüphaneleri	12	10,6	2	2,9	14	7,7
	Üniversite Kütüphaneleri	19	16,8	14	20,6	33	18,2
	Dernek/Vakıf Kütüphaneleri	18	15,9	15	22,1	33	18,2
	Milli Kütüphane	15	13,3	9	13,2	24	13,3
	İnternet Kütüphaneleri	22	19,5	9	13,2	31	17,1
	Telefon Kütüphaneleri	10	8,8	7	10,3	17	9,4
	Diğer	2	1,8	5	7,4	7	3,9
TOPLAM		113	100,0	68	100,0	181	100,0

Tabloda 5.5’te katılımcılar kadın ve erkek, az gören/total görmeyen olarak kütüphane kullanımlarına bakıldığında hem kadınlarda hem de erkeklerde en fazla tercih edilen kütüphane dernek/vakıf kütüphaneleri olduğu görülmektedir. Daha sonra üniversite kütüphaneleri tercih edilmektedir. Görme engellilere daha çok hitap eden basılı, yazılı ve sesli kitaplar konusunda daha aktif olan milli kütüphaneler de çok tercih edilirken, görme engelli bireylerin iletişim ağındaki gelişmelerle birlikte tercih ettiği

* Tablo 5.5’te araştırmaya katılanların tamamına bakıldığında, katılımcıların 181 erkek ile 152 kadından oluştuğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların toplam sayısı 157 iken; söz konusu tabloda kadınları 152, erkekleri ise 181 kişi temsil etmektedir. Katılımcı sayısının artması kadın ve erkek katılımcıların birden fazla kütüphane türünü tercih etmesinden kaynaklanmaktadır.

kütüphaneler arasına artık telefon ve internet kütüphaneciliğini de ekledikleri görülmektedir. Halk kütüphaneleri ve okul kütüphanelerinden faydalananların sayısı yukarıda belirtilen kütüphane türleri kadar çok değildir. Halk kütüphanelerini tercih eden az gören kadınların oranı %15,9 erkeklerin ise %13,3 iken; total görmeyen kadınlarda oran %7,2, erkeklerde %10,3 şeklindedir.

Görme engelliler için, eski/klasik kütüphaneleri ziyaret etme ve araştırma yapma beraberinde bir takım sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Günümüzde artık engelli kullanıcılar evlerinde veya internet erişiminin sağlandığı herhangi bir ortamda sanal kütüphanecilik hizmetlerinden yararlanmayı tercih etmektedirler. Örneğin, katılımcılar Boğaziçi Üniversitesine bağlı GETEM körler kütüphanesini ya da bazı derneklerdeki konuşan kitaplık bölümüne internet/telefon kütüphaneciliğini yoğun şekilde kullandıklarını ifade etmektedirler.

Görme engelli bireylerin öncelikle tercih ettikleri kütüphaneleri hangi özelliği ya da amacından dolayı seçtiklerini saptayabilmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara “tercih ettiğiniz kütüphaneyi hangi amaçtan dolayı tercih ediyorsunuz” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.6’da özetlenmiştir.

Tablo 5.6* : Kütüphaneleri tercih etme nedenleri

	Görme Engeli Dereceniz					
	Az Gören		Total Görmeyen		TOPLAM	
	N	%	N	%	N	%
Fiziksel olarak ulaşımı kolay	34	20,1	22	11,5	56	15,5
Bina içerisinde görme engelliler için özel yönlendirmeler mevcut	5	3,0	4	2,1	9	2,5
Raflarda görme engelliler için yönlendirmeler mevcut	-	-	5	2,6	5	1,4
Görme engelliler ile ilgilenen özel bir personel mevcut	12	7,1	10	5,2	22	6,1
Web sitesi görme engellilere özel olarak tasarlanmış	26	15,4	38	19,8	64	17,7
Katalogu görme engellilere uygun olarak tasarlanmış	15	8,9	20	10,4	35	9,7
Kütüphanede görme engelliler için özel bir birim mevcut	14	8,3	16	8,3	30	8,3
Çalışma ortamı elverişli	19	11,2	15	7,8	34	9,4

* Tablo 5.6’da araştırmaya katılanların tamamına bakıldığında, 157 kişilik katılımcının tabloda sunulan çoktan seçmeli maddeler arasında 361 kişinin seçeneği tercih ettiği görülmektedir. Katılımcı sayısının artması katılımcıların birden fazla özelliği tercih etmesinden kaynaklanmaktadır.

Mevcut olmayan kaynaklar diğer kütüphanelerden temin edilebiliyor	3	1,8	7	3,6	10	2,7
Dermede istediğim tür kaynaklar mevcut	7	4,1	18	9,4	25	6,9
Dermede görme engellilere uygun formatta kaynaklar mevcut	12	7,1	22	11,5	34	9,4
Kütüphane personeli/yöneticilerden destek alabiliyorum	22	13,0	13	6,8	35	9,7
Diğer	-	-	2	1,0	2	0,6
TOPLAM	169	100,0	192	100,0	361	100,0

Tablo'ya bakıldığında katılımcıların tercih ettiği kütüphanenin tercih etme nedenlerine verdikleri cevaplara göre en yüksek oran “*web sitesi görme engellilere özel olarak tasarlanmış*” önermesidir. Günümüzde bireyler kütüphanelere gitmek yerine evlerinde ya da internetin olduğu her ortamda kütüphanelerden istedikleri eserlere erişmeye çalışmaktadır. Web sitelerinde sekmelerde karışıklık olmadığı sürece katılımcılar istedikleri eserlere rahat bir şekilde ulaşmaktadır. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre en düşük oran ise total görmeyenlerde %2,6’lık oran ile “*Raflarda görme engelliler için yönlendirmeler mevcut*” maddesidir. Katılımcılar çoğu kütüphanelerde görme engellileri ilgili bölümlere ya da raflara doğru yönelten yönlendirmelerin olmadığını belirtmektedir. Tercih edilen kütüphanelerin “*Fiziksel olarak ulaşımı kolay*” maddesi ise az görenlerde %20,1’lik oran ile total görmeyen %11,5’lik oranda tercih edilmektedir. Elde edilen verilere göre, katılımcıların tercihleri arasında “*katalog görme engellilere uygun tasarlanmış*” maddesini %8,9’luk oran az gören ile %10,4’lük oran total görmeyen tarafından tercih edilmektedir. “*Kütüphane personeli/yöneticilerden destek alabiliyorum*” önermesine katılımın her iki grup arasında farklı çıktığı görülmektedir. Zira önermeye az gören 13,0’lük oranla destek verirken, total görmeyenlerin %6,8’lik oranla sınırlı kaldıkları görülmüştür. 157 kişilik katılımcının tabloda sunulan çoktan seçmeli maddeler arasında 361 kişinin seçeneği tercih ettiği görülmektedir.

Çıkan sonuçlar, kütüphanelerin kullanıcı özelliklerine göre hizmet geliştirmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Günümüzde teknoloji alanında gelişmelerle birlikte farklı kütüphanelerde farklı tasarımlar yapılabilir. Kütüphaneler, yaşamı herkes için daha rahat, sağlıklı ve kullanışlı yapmayı hedefleyen evrensel tasarım felsefesini benimsemelidir. Kütüphaneler aynı sistem içinde farklı kullanıcıların olduğunu unutmamalıdır. Evrensel tasarım ile farklı tasarım ve herkese uygun olarak ayarlanabilirlik ilkesi temel alınarak, tasarımda farklılık ve esneklik oluşturulmalıdır.

Bu tasarımda özellikle engelli bireylerin ihtiyaç ve beklentileri esas alınmalıdır. Tüm kullanıcıların eşit haklardan yararlanabilmesi için, diğer insanlara göre dezavantajlı durumda olan engellilere, haklardan yararlanabilmeleri için pozitif ayrımcılık uygulanmalıdır.

Görme engelli bireylerin görme derecelerine göre kütüphane kullanma sıklığını saptayabilmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara “kütüphaneyi hangi sıklıkta kullanıyorsunuz” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.7’de özetlenmiştir.

Tablo 5.7: Kütüphane kullanma sıklığı

	Görme Engeli Dereceniz				TOPLAM	
	Az Gören		Total Görmeyen		N	%
	N	%	N	%		
Kayıp Veri	8	9,9	14	18,4	22	14,0
Her Gün	7	8,6	9	11,8	16	10,2
Haftada Bir Kez	11	13,6	16	21,1	27	17,2
Ayda Bir ya da İki Kez	27	33,3	23	30,3	50	31,8
Yılda Birkaç Kez	28	34,6	14	18,4	42	26,8
TOPLAM	81	100,0	76	100,0	157	100,0

Katılımcıların kütüphaneyi kullanma sıklığını görme derecelerine göre incelediğimizde en fazla tercihin ‘ayda bir ya da iki kez’ seçeneğinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kütüphaneyi her gün ya da haftada bir kez kullanan az gören ve total görme engelli çok fazla olmadığı ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu kütüphaneleri ayda bir ya da iki kez kullanmaktadır. Araştırmaya katılanların kütüphaneleri kullanma sıklıkları incelendiğinde, katılımcıların daha çok ayda bir ya da iki kez ile yılda birkaç kez kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Yapılan görüşmelerde katılımcılar kütüphanelerden çok fazla yararlanamadıklarını, istedikleri sesli ve kabartma dokümanları bulamadıklarını ayrıca kendileri ile ilgilenen personel olmadığını ifade etmişlerdir; bu nedenle kütüphanelere gitmek yerine telefon ve internet kütüphanelerini kullandıkları ortaya çıkmıştır.

Görme engelli bireylerin görme engeli derecelerine göre okuma yaparken hangi program/yazılımı kullandıklarını saptayabilmek amacıyla katılımcılara “okuma yaparken hangi program/yazılımı kullanıyorsunuz” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.8’de özetlenmiştir.

Tablo 5.8: Okuma yaparken program/yazılım kullanımı

	Görme Engeli Dereceniz				TOPLAM	
	Az gören		Total görmeyen		N	%
	N	%	N	%		
Fikrim yok	1	1,0	3	3,8	4	2,3
Program kullanmıyorum	16	16,3	6	7,7	22	12,5
Ekran Büyütme Programı	33	33,7	9	11,5	42	23,9
Ekran Okuyucu Programları	47	48,0	57	73,1	104	59,1
Diğer	1	1,0	3	3,8	4	2,3
TOPLAM	98	100,0	78	100,0	176	100,0

Katılımcıların okuma yaparken hangi program/yazılımı kullandıkları görme engeli derecelerine göre incelenmiştir. Ekran büyütme programını tercih eden az görenlerin %33,7; total görmeyenlerin ise %11,5 ile temsil edildiği görülmektedir. Az görenlerin %48,0’ı ile total görmeyenlerin %73,1’i ise ekran okuyucu programlarından yararlandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca görüşünü açıklamayan ve diğer programları kullananların oranı ise % 4,6 şeklinde çıkmıştır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu %59,1 ile ekran okuyucu programını kullanmaktadır. Ekran okuma programının hem az görenler, hem de hiç görmeyen katılımcılar tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar ile yapılan görüşmede ekran okuyucu ile yazılar arasında senkronizasyonun olmaması; aynı yeri birkaç defa tekrarlaması; bu programların bilgisayarları yavaşlatması; konuşma programının net anlaşılmaması ya da sayfalarda resimlerin bu programlarda algılanmaması gibi sorunların var olduğu dile getirilmiştir.

Ekran büyüteçleri olarak bilinen büyütme programları genellikle az görebilen kullanıcılara yönelik olarak geliştirilen yazılımlardır ve aynı zamanda “büyük baskı” programları olarak da bilinmektedir. Görme yeteneği düşük olan ya da okumada güçlük çeken kişiler tarafından yaygın olarak kullanılırken; ekran okuyucu

programlar ise total görmeyenler için tasarlanmış yazılımlardır. Ekranda kullanıcının seçtiği bir yerin sesli olarak okunmasını sağlayan yazılımlardır.

Total görme engellilerin kendileri, okuma yapamadıkları için kendilerine yardımcı olacak ekran okuma programlarını tercih etmekte. Az görenlerde görme derecelerine göre ekran okuyucu program ve ekran büyütme program kullanım oranı arasında değişkenlik görülmektedir.

Görme engelli bireylerin kullandıkları kütüphane hizmetlerini değerlendirmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara “tercih ettiğiniz kütüphane hizmetlerini değerlendirecek olursanız, nasıl değerlendirirsiniz” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.9’da özetlenmiştir.

Tablo 5.9: Kütüphane hizmetlerine karşı tutum

	Sıklık	%
Hiç memnun değilim	10	6,4
Memnun değilim	13	8,3
Kararsızım	39	24,8
Memnunum	53	33,8
Çok memnunum	26	16,6
Toplam	141	88,8

Katılımcılar önermeye %33,8 oranında memnun olduklarını bildirir şekilde yanıt vermişlerdir. Katılımcıların %16,6’sı çok memnun olduğunu dile getirirken, geriye kalan %24,8’inin ise kararsızlık yaşadığı anlaşılmaktadır. 16 katılımcı ise görüş beyan etmemiştir.

Sonuçlara bakıldığında katılımcıların yaklaşık %36’sı tercih ettikleri kütüphane hizmetlerine karşı memnun olup olmama konusunda ya kararsız ya da memnun olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu grup, kütüphanelerde kendileri için gerekli donanım ve yazılımın olmadığını, elektronik kaynakların yetersiz olduğunu ve ayrıca kendileri için uygun formatta kaynakların yetersiz olduğunu ya da hiç olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca kütüphanelerin kendilerine uygun tasarlanmadığını ve sesli kitap hizmeti bulunmadığını dile getirmişlerdir.

5.3. Sesli Kütüphaneler

Kütüphanelerin bilgi toplumunun en önemli gereksinimlerinden biri olan doğru bilgiye, doğru kapsamda, doğru zamanda erişirme gibi bir hedefi vardır. Kullanıcı grubu farklılık gösterse bile her bilgi merkezinin temel amacı “bilgiye erişim” sağlamaktır.

Hangi ülkede olursa olsun, o ülkede gözlemlenen kitap okuma oranı, aynı zamanda o ülkenin gelişmişlik düzeyini gösterir. Eğer bir ülke gelişmişse, kitap okuma oranının yüksek olması gerekmektedir. Günümüzde gelişmiş ülkeler kitap okuma oranını yükseltmek adına değişik çalışmalar yapmaktadır. Yapılan bu çalışmalarda, engelliler kesinlikle göz ardı edilmemektedir. Gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda engelli bireylerin de kitap okuma seviyesini en yüksek düzeye çıkarmak için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların başında sesli kitap ve sesli kütüphaneleri yaygınlaştırmak gelmektedir.

Bir kitabın yüksek sesle okunarak ses kaydının alınmasıyla oluşan kitaplara sesli ya da konuşan kitap denilmektedir. Sesli kitaplar görme engellilerin yararlanması için oluşturulur. Ayrıca görebildiği halde okuyamayanların, yani okuma bilmeyenlere de fayda sağlamaktadır. Gözleri uzun okumaları kaldırmayacak kadar zayıflamış olanlar, yaşlı olmalarına rağmen okumayı seven yaşlılar da kullanmaktadır. Doğuştan görme yüzdesi düşük olanlar, herhangi bir nedenden dolayı belli bir süre ya da tamamen yatağa mahkûm olmuş engelliler de sesli kitapları tercih etmektedir. Bu kişilere ilaveten okumayı seven, ancak zaman sıkıntısı yaşayan gören okuyucular tarafından da kullanılabilir. Ancak sesli kitaplar, görme engelliler tarafından daha yoğun şekilde tercih edilmektedir. Görme engelli bireylerin yıllardır kullandığı kitap türü kabartma harfli Braille kitaplardır. Fakat kabartma baskının yüksek maliyetli ve oldukça emek gerektiren bir ürün olması nedeniyle tüm kitapların kabartma yöntemle basılması pratik açıdan olası değildir. Ülkemizde Braille alfabesini bilen ya da kullanan görme engelli sayısı çok fazla değildir. Bilenler de istedikleri kaynakları kabartma baskıyla bulmakta zorluk yaşamaktadır. Bu sorunların çözümü olarak sesli kitaplar üretilmeye başlanmıştır.

Görmeyenler için sesli kitap oluşturulması, çoğunlukla gönüllü okuyucular sayesinde seslerin kayda alınmasıyla gerçekleşmektedir. Bu görevi üstlenen özel bir personel

mevcut değildir. Bu durum görme engelli kullanıcılar ve kütüphaneler için bir eksiklik olarak görülebilir. Görme engelliler, gören gönüllü okuyucular sayesinde hayat bulabilmektedir. Çünkü bu okuyucular olmadan görme engelliler için kitaplara ses veren, görme engellilerin “bilgiye erişim” hakkını somutlaştıracak bir profesyonel okuyucu bulunmamaktadır. Bundan dolayı gönüllü okuyucular kütüphaneler için önemli bir yere sahiptir. Görme engelliler için gönüllü okuyucuların ses ahengi çok önemlidir.

Bu bölümde görme engellilerin sesli kütüphanelere karşı tutumlarını değerlendirmek için katılımcılara sesli kütüphane, gönüllü okuyucu, sesli kitaplar hakkında sorulan sorulara cevap vermesi beklenmiş; cevaplar doğrultusunda görme engellilerin sorun ve beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Görme engelli bireylerin kendileri için oluşturulmuş olan özel bölümler hakkında bilgileri olup olmadığını değerlendirmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara “bazı kütüphanelerde görme engelliler için özel bölümler oluşturulduğundan ve hizmetler verildiğinden haberiniz var mı” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.10’da özetlenmiştir.

Tablo 5.10: Görme engelliler için özel bölümler

	Cinsiyetiniz				TOPLAM	
	Kadın		Erkek		N	%
	N	%	N	%		
Kayıp Veri	-	-	1	1,1	1	0,6
Evet	40	57,1	64	73,6	104	66,2
Hayır	30	42,9	22	25,3	52	33,1
TOPLAM	70	100,0	87	100,0	157	100,0

Tabloya göre, bazı kütüphanelerde görme engelliler için oluşturulmuş özel bölümlerden kadınların yaklaşık %42,9’luk dilimi ile erkeklerin %25,3’lük diliminin bilgi sahibi olmadığı anlaşılmaktadır. Geriye kalan katılımcılara bakıldığında kadınların %57,1 ve erkeklerin %73,6’lık bölümünün kütüphanelerin görme engellilere hizmet verdiği bu bölümlerden haberdar oldukları anlaşılmaktadır.

Katılımcıların bir kısmının görme engelli kütüphane faaliyetlerinden haberi dahi olmadığı anlaşılmaktadır. Bilgiye sahip olmamaları, şehir merkezine uzak yerlerde;

örneğin köylerde yaşıyor olmalarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Görme engelli bireyler kendileri için oluşturulan bölümlerin yeterince tanıtımının yapılmadığını, yapılanların da ‘*adet yerini bulsun diye*’ çok sınırlı bir çevreyi kapsadığını ve ayrıca hangi kütüphane ya da dernekte kendilerine ait özel bölümlerde faaliyetler yapıldığını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Büyük şehirler dışında yaşayan katılımcılar, kendi illerinde özellikle halk kütüphanelerinde görme engelliler için tasarlanan bölümlerin olmadığından şikâyetçi olmakta; bu konuda tatmin edici hiçbir çalışma yapılmadığını dile getirmektedirler.

Görme engelli bireylerin kendileri için oluşturulmuş olan özel bölümlerde kaynak ve dokümanlara erişim düzeylerini değerlendirmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara “sizin için oluşturulan bu özel bölümlerdeki kaynaklara ve dokümanlara herhangi birinin yardımı olmadan rahatça ulaşabiliyor musunuz” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.11’de özetlenmiştir.

Tablo 5.11: Özel bölümlerdeki kaynak ve dokümanlara ulaşım

	Görme Engeli Derecesi				TOPLAM	
	Az Gören		Total Görmeyen		N	%
	N	%	N	%	N	%
Kayıp Veri	27	33,3	21	27,6	48	30,6
Evet	32	39,5	27	35,5	59	37,6
Hayır	22	27,2	28	36,8	50	31,8
TOPLAM	81	100,0	76	100,0	157	100,0

Tablo 5.11’de katılımcılardan az görenlerin %27’2 si, total görmeyenlerin ise %36’sı birilerinin yardımı olmadan kaynak ve dokümanlara ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların yaklaşık %37’si ise yardıma gerek görmediklerini ifade etmiştir.

Tablo verilerine ek olarak yapılan görüşmelerde görme engellilerin genel olarak kütüphanelerde kendilerine uygun ortamların ve düzeneklerin yetersizliğinden şikâyetçi oldukları saptanmıştır. Örneğin kütüphanelerin kendilerine uygun şekilde tasarlanmadığını belirttikleri ve bazı kütüphanelerde görme engelliler için yürüme yüzeylerinde ve kaldırım kenarlarında yön belirleyicilerin ve sarı yolların bulunmamasından şikâyetçi olmaktadır. Aynı zamanda rampalarda ve

basamaklarda yön değişimi için dokunarak algılanabilen işaretlerin olmamasından da rahatsızlık duymaktadırlar. Asansörlerde sesli işaret ya da kabartma düğmelerinin olmaması da görme engellilerin sorun yaşamasına neden olmaktadır. Az gören bireylerin yaşadığı sıkıntılar ise tabelaların yeterince belirgin ve büyük olmamasıdır. Ayrıca görme engellilerin kullandığı özel bölümlerin çoğunlukla girişin bir kat altında ya da üstünde olması da kendileri açısından sorun oluşturmaktadır. Bu bölümlere inebilmek ya da çıkabilmek için birçok basamağın kullanılması olumsuz bir durum teşkil etmektedir. Genel olarak, kütüphanelerde görme engelliler için zeminde hissedilebilir yüzey çalışmasının yapılmamış olması, tabelalarda kabartma işaretlerin bulunmaması görme engelli bireylerin tek başlarına bu bölüme ulaşmalarını zorlaştırmaktadır. Çoğu kütüphanede engellilerin ulaşımını kolaylaştıracak bir takım çalışmalar yapılmış olsa da, bütün gereksinimlerini karşılayabilmek için kendilerine refakat edecek bir kişiye ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır.

Görme engelli bireylerin sesli kitap uygulamasına yönelik düşüncelerini saptamak amacıyla katılımcılara “sesli kütüphanelerde yer alan sesli kitap uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.12’de özetlenmiştir.

Tablo 5.12: Sesli kitaplara karşı tutum

	Sıklık	%
Hiç memnun değilim	16	10,2
Memnun değilim	18	11,5
Kararsızım	34	21,7
Memnunum	45	29,9
Çok memnunum	35	22,3
Kayıp veri	7	4,5
TOPLAM	157	100

Tabloda görüldüğü gibi katılımcıların %29,9’unun memnun, %22,3’ünün çok memnun, %21,7’sinin kararsız olduğu; %11,5’inin memnun olmadığı ve %10,2’sinin ise hiç memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların %4,5’i ise hiç yanıt vermemiştir. Toplam olarak katılımcıların sesli kitap hizmetlerinden yaklaşık % 42

oranında memnun oldukları anlaşılmaktadır. Bireysel görüşmeler sırasında katılımcıların özellikle güncel kitaplarda ve eğitimlerine yardımcı olacak kitapların sesli dokümanlarına ulaşmakta sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Görme engelli bireylerin kendileri için oluşturulmuş bu özel bölümlerde yer alan sesli kitap/CD'lerin yeterli olup olmadığını öğrenmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara "bu kütüphanelerde mevcut olan sesli kitap/CD'lerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz sorusu yöneltilmiştir (Tablo 5.13).

Tablo 5.13: Sesli kütüphanelerdeki sesli kitap/CD'lerin yeterliliği

	Sıklık	%
Fikrim yok	23	14,6
Yetersiz	60	38,2
Kısmen yeterli	58	36,9
Yeterli	13	8,3
Kayıp veri	3	1,9
TOPLAM	157	100,0

Tabloda görüldüğü gibi sesli kütüphanelerin sahip olduğu sesli kitap/CD'ler için katılımcılardan %38,2'si yetersiz, %36,9'u kısmen yeterli, %8,3'ü yeterli ve %14,6'sı ise yeterli olup olmadığı hakkında fikirleri olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %1,9'u ise bu soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Sonuç olarak görme engelliler için oluşturulmuş olan sesli kütüphaneler, sesli kaynaklar açısından görme engellileri memnun edecek düzeyde değildir. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi bazı büyük şehirlerde kamu kurum ve kuruluşları görme engellilere konuşan kitaplık adı altında sesli kütüphaneler oluşturmuştur. Bu kütüphanelerin web sayfalarından faydalanmak isteyen kullanıcıların üye olmaları gerekmektedir. Bu uygulamaların çoğuna internet ile erişim sağlanmaktadır. Buna karşın ülkemizin doğu kesiminde yaşayan katılımcılar, kendilerine ait bilgisayarlarının olmadığı ifade etmiştir. Bilgisayara sahip olanların ise internet bağlantıları olmadığı için bu kaynaklardan yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Bunlara ilaveten yaşadıkları şehirlerde var olan kütüphanelerde ise yetersiz kaynak olduğundan şikâyet etmektedirler.

Görme engelli bireylere kütüphanelerde bilgilere erişim düzeylerini değerlendirmek amacıyla anket uygulaması sırasında “kullandığımız kütüphanelerde gereksinim duyduğunuz bilgilere erişim düzeyinizin durumu nedir” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.14’te özetlenmiştir.

Tablo 5.14: Kütüphanelerden bilgiye erişim durumu

	Sıklık	%
Hiç memnun değilim	17	10,8
Memnun değilim	28	17,8
Kararsızım	36	22,9
Memnunum	54	34,4
Çok memnunum	15	9,6
Kayıp veri	7	4,5
TOPLAM	157	100,0

Tabloda görüldüğü gibi, katılımcılardan %34,4 memnunum, %22,9 kararsızım, %17,8 memnun değilim, %10,8 hiç memnun değilim, %9,6 çok memnunum yanıtı vermiştir. Katılımcıların %4,5’i ise bu soruyu yanıtsız bırakmış; %50’si konu üzerinde kararsız ve memnun olmadığını belirtmiştir.

Sonuç olarak görme engelliler de diğer insanlarda gibi kütüphanelerden yararlanmaktadır. Katılımcılar hem günlük yaşamlarında hem de eğitimleri sırasında kütüphane kullanımına ihtiyaç duymaktadır. Kütüphaneler görme engelli kullanıcıların gereksinim ve ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurup, buna cevap verecek yaklaşımlar için çalışmalar yapmalıdır.

Görme engelli bireylere kütüphanelerde kullanıcı gereksinimine özel personel olup olmadığını değerlendirmek amacıyla “gitmiş olduğunuz kütüphanelerde sizinle ilgilenen özel bir personel mevcut mu” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.15’te özetlenmiştir.

Tablo 5.15: Kütüphanelerde yer alan özel personel

	Sıklık	%
Bilmiyorum	57	36,3
Evet	59	37,6
Hayır	34	21,7

Kayıp veri	7	4,5
TOPLAM	157	100,0

Tabloda görüldüğü gibi katılımcıların %37,6'sı soruya olumlu yanıt verirken; %21,7'si olumsuz şekilde cevaplamıştır. Katılımcılardan %36,3'ü kütüphanelerde kendileri ile ilgilenen bir personelin varlığı hakkında bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir.

Yüz yüze yapılan görüşmelerde katılımcıların personelin kendilerini ilgisi konusunda oldukça farklı değerlendirmeler yaptığı görülmüştür. Katılımcıların bir kısmı, bazı kütüphanelerde kendileri ile ilgilenen personelin kendilerine karşı çok iyimser ve bir şey talep edildiğinde hemen yardımcı olduklarını ifade etmişlerdir. Buna ilaveten kendilerine refakatçi olduklarını, özel bölümlere kadar götürdüklerinden, talep ettikleri kaynakların temininde yardımcı olmalarından, deneyim sahibi olmalarından ve en önemlisi görme engellileri de birey olarak görmelerinden dolayı çalışanların tutumlarını olumlu olarak değerlendirmekteler. Ancak gittikleri bazı kütüphanelerde personelin aynı tutumu sergilemediğinden şikâyet de etmektedirler. Kütüphane personelinin görme engelli bireyleri dışladığını ve insanca muamele yapmadığını dile getirenler bulunmaktadır. Yardımcı olmak yerine ya bahaneler uydurularak ya da diğer personele yönlendirilerek karşılık alamadıklarını belirtmektedirler. Bu durumda kendilerini ayak bağı olarak hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bunlara ek olarak çalışanların yeterince eğitilmiş ve deneyimli olmamalarına dair değerlendirmeler de yapılmıştır.

Görme engelli bireylerin ihtiyaç duydukları bilgi erişimlerini hangi formda sağladıklarını değerlendirmek amacıyla “günlük yaşantınız ya da eğitim yaşantınız da ihtiyaç duyduğunuz bilgileri hangi formatta tercih ediyorsunuz” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.16'da özetlenmiştir.

Tablo 5.16* : Tercih edilen bilgi formatı

		Görme Engeli Dereceniz				TOPLAM	
		Az Gören		Total Görmeyen			
		N	%	N	%	N	%
KADIN	Braille	5	5,7	17	13,5	22	10,3
	Büyüteç Aracılığıyla	10	11,5	1	0,8	11	5,2
	Taratma Yoluyla	9	10,3	10	7,9	19	8,9
	Canlı Okuyucu	14	16,1	22	17,5	36	16,9
	Büyük Puntolu	11	12,6	-	-	11	5,2
	Sesli Doküman (CD/Kaset)	12	13,8	25	19,8	37	17,4
	Elektronik Sesli Kitap	15	17,2	25	19,8	40	18,8
	Elektronik Kaynak	11	12,6	25	19,8	36	16,9
	Diğer	-	-	1	0,5	1	0,5
	TOPLAM	87	100,0	126	100,0	213	100,0
ERKEK	Braille	12	6,8	13	11,1	25	8,5
	Büyüteç Aracılığıyla	18	10,2	1	0,9	19	6,5
	Taratma Yoluyla	14	8,0	14	12,0	28	9,6
	Canlı Okuyucu	22	12,5	16	13,7	38	13,0
	Büyük Puntolu	15	8,5	1	0,9	16	5,5
	Sesli Doküman (CD/Kaset)	37	21,0	28	23,9	65	22,2
	Elektronik Sesli Kitap	30	17,0	24	20,5	54	18,4
	Elektronik Kaynak	28	15,9	20	17,1	48	16,4
	Diğer	-	-	-	-	-	-
	TOPLAM	176	100,0	117	100,0	293	100,0

* Tablo 5.16'da araştırmaya katılanların tamamına bakıldığında, katılımcıların kadınların 87 az gören ile 126 total görmeyen ve erkeklerin 176 az gören ile 117 total görmeyenden oluştuğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların toplam sayısı 157 iken; söz konusu tabloda kadınları 213, erkekleri ise 293 kişi temsil etmektedir. Katılımcı sayısının artması kadın ve erkek katılımcıların birden fazla bilgi formatını tercih etmesinden kaynaklanmaktadır

Tabloda görüldüğü gibi kadın ve erkek toplamına bakıldığında elektronik sesli kitap ve elektronik kaynaklara olan eğilimleri oldukça üst düzeydedir. Katılımcıların ilk iki tercihlerinde hem kadın hem de erkeklerde elektronik sesli kitap ve elektronik kaynakların yer alması, bu durumu doğrulamaktadır. Yine sesli doküman türü içinde değerlendirebilecek CD/Kasetlerin elektronik sesli kitap ve kaynaklardan sonra tercih edilen bilgi erişim aracı olması da yapılan tercihi önemli kılmaktadır.

Sonuç olarak teknoloji ve internet dünyasında görme engelli bireyler açısından yeni oluşumlar yaşanmaya başlanmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak bilgisayarlar ve bilgiye erişim şekilleri görme engelli bireylere yönelik olarak farklı olanaklarla değişmektedir. Bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler sayesinde görme engelli, Braille görüntülere erişebilmekte, konuşma sentezi aracılığıyla bilgisayar ekranlarını okutabilmektedir. Dijital hizmetlerin her durum için yeterli olmadığını ifade edenler bulunmaktadır. Örneğin, katılımcıların bir bölümü ders ve sınav dönemlerinde canlı okuyucuların desteğine ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedir. Sınavlara hazırlık döneminde hocanın derste anlattıklarını ya da arkadaşlarının tuttuğu notları ancak canlı okuyucu yoluyla pekiştirebileceklerini düşünmektedirler.

Görme engelli bireylerin kendileri için geliştirilen uygulamaların yeterince duyurulup duyurulmadığını değerlendirmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara “görme engelliler için hizmet veren kütüphaneler ve bu kütüphanelerin görme engelliler için sunmuş olduğu hizmetler konusunda yeterli düzeyde tanıtım yapıldığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir (Tablo 5.17).

Tablo 5.17: Kütüphanelerin yaptığı hizmetler ve tanıtım

	Sıklık	%
Fikrim yok	19	12,1
Yetersiz	82	52,2
Kısmen yeterli	35	22,3
Yeterli	18	11,5
Kayıp veri	3	1,9
TOPLAM	157	100,0

Tabloda görüldüğü gibi katılımcılardan %52,2’si yetersiz, %22,3 kısmen yeterli, %11,5’i yeterli ve %12,1’inin ise fikrim yok yanıtını vermiştir. Ayrıca

katılımcılardan %1,9'unun ise bu soruyu yanıtsız bıraktığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar kütüphanelerin görme engelliler için sunmuş olduğu hizmetleri yeterince kendilerine duyurmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğu kütüphanede kendileri için geliştirilmiş teknolojik yeniliklerden haberleri olmadığını ve bazı kütüphaneler de yer alan konuşan kitaplık bölümünü hiç duymadıklarını dile getirmişlerdir.

Sonuç olarak, hem kütüphaneden hem de dernek yetkililerinden görme engelli üyeler için kütüphanelere eklenen teknolojik yenilikler hakkında bilgi paylaşımı yapılması talep edilmektedir. Görme engelli bireylere hizmet veren kütüphanelerin görme engellilerle iletişime geçip; yapılan yenilikleri duyurması ve ayrıca medya aracılığı ile daha fazla tanıtım yapılması yönünde görüş bildirdikleri anlaşılmaktadır.

Görme engelli bireylerin kendileri fayda sağlamak adına gönüllü olarak kitaplara ses verenlerin, ses renklerini değerlendirmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara “sesli kitaplara hayat verenlerin ses rengi sizleri memnun ediyor mu” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.18’de özetlenmiştir.

Tablo 5.18: Gönüllü okuyucuların ses rengine karşı tutum

	Sıklık	%
Hiç memnun değilim	14	8,9
Memnun değilim	12	7,6
Kararsızım	44	28,0
Memnunum	71	45,2
Çok memnunum	11	7,0
Kayıp veri	5	3,2
TOPLAM	157	100,0

Tabloya bakıldığında katılımcıların %45,2 memnunum, %28 kararsızım, %8,9 hiç memnun değilim, %7,6 memnun değilim ve %7 çok memnunum yanıtını verdiği görülmektedir. Tablonun bütününe bakıldığında katılımcıların yaklaşık %50'sinin gönüllü okuyucuların ses renginden memnun olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuca göre, görme engelli bireyler için ses çok önemlidir. Örneğin normal görenler için kitap sayfalarının sağlam olması, tasarımın şık olması ve düzgün yazılıp yazılmaması ne kadar önemli ise görme engelliler için de ses rengi o kadar

önemlidir. Bunun için gönüllü okuyucuların Türkçeyi doğru telaffuz etmesi, diksiyonunun düzgün olması, ses rengi ve aralığının kulağa hoş gelmesi gerekmektedir. Okumadaki akıcılık, vurgu ve ses tonu anlaşılabilirliği önemli etkenlerdir.

Görme engellilerin gönüllü okuyucuların seslendirmelerinden rahatsız olduğu durumlar da mevcuttur. Çok ağır, kelimeleri uzata uzata okumaları ya da bülten sunar gibi okumaları görme engellileri rahatsız etmektedir. Görme engelli bireyler gönüllü okuyucuların azlığından da şikâyetçidirler. Çoğunlukla az sayıda insan tarafından yapılan kayıtları dinlemek zorunda kaldıklarını dile getirmektedirler. Örneğin bir katılımcı ‘bir gün gittiği bir mekânda otururken yan masadan gelen konuşma sesinden bu kişinin kendilerine kitap seslendiren gönüllü okuyuculardan biri olduğunu hemen ayırt edebildiğini’ ifade ederek, bu işe gönüllü olan çok az sayıda kişinin olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Görme engelli bireylerin kütüphane hizmetlerini katılım konusunda düşüncelerini saptamak amacıyla “görme engellilere hizmet veren kütüphaneler, sizlerin beklentilerine daha iyi cevap vermek adına toplantılar yapsa bu toplantılara katılır mısınız?” sorusu yöneltilmiş ve derlenen veriler Tablo 5.19’da özetlenmiştir.

Tablo 5.19: Kütüphanelerde görme engelliler için toplantı

	Sıklık	%
Evet	120	76,4
Hayır	9	5,7
Kararsızım	25	15,9
Kayıp veri	3	1,9
TOPLAM	157	100,0

Tabloda görüldüğü gibi görme engellilere hizmet veren kütüphaneler bu bireylerin beklentileri öğrenmek ve buna bağlı düzenlemeler yapmak adına toplantı düzenlemesi halinde; katılımcıların %76,4’ünün etkinliğe katılmak istediği görülmektedir. Katılımcıların %15,9’unun kararsız olduğu, kalan %1,9’unun ise bu soruyu yanıtızsız bıraktığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların çok büyük bir bölümünün kütüphanelerin yapmış olduğu yeniliklerden haberdar olmak adına bu tür toplantılara katılmak istediği

anlaşılmaktadır. Katılımcıların taleplerini yetkililere ilk ağızdan anlatma fırsatı yakalamaları bu tür toplantılara katılma isteğinin nedenini oluşturmaktadır.

Gönüllü okuyucuların kendilerine yardımcı olup olmadıklarını değerlendirmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara “sesli kitaplara hayat veren gönüllü okuyucuların bir şekilde sizlere yardımcı olmasından memnun musunuz” sorusu yöneltilmiştir (Tablo 5.20).

Tablo 5.20: Gönüllü okuyuculara karşı tutum

	Sıklık	%
Hiç memnun değilim	2	1,3
Memnun değilim	4	2,5
Kararsızım	25	15,9
Memnunum	81	51,6
Çok memnunum	40	25,5
Kayıp veri	5	3,2
TOPLAM	157	100,0

Tabloda görüldüğü gibi katılımcıların %51,6’sı memnunum, %25,5’i çok memnunum, %15,9’u ise kararsızım yanıtını vermiştir. Katılımcıların kalan %7’sinin bir kısmı gönüllü okuyucuların kendilerine yardımcı olmasından memnun olmadıklarını beyan etmiştir ve diğer kısmı ise bu soruyu yanıt vermemiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu gönüllü okuyucuların kendilerine yardım etmesinden memnun olduğunu ifade etmekte; bununla birlikte gönüllü okuyucuların kitaplara hayat verirken doğal olmalarını beklemektedir. Katılımcılar gönüllü okuyucuların sesleri ile görme engellilere ışık olduğunu ifade etmişlerdir.

5.4. Görme Engellilerin Yaşadıkları Sıkıntılar

İnsanların yaşam hakkı temel bir haktır ve sağlıklı olmak da bunun ön koşuludur. Sağlık her birey için temel bir hak ve aynı zamanda bir ihtiyaçtır; fakat doğuştan ya da sonradan çeşitli nedenlerden dolayı bazı bireyler görme yetilerini kaybetmektedir. Görme engellilerin hayatlarında yaşadıkları sıkıntılar ve toplumsal hayatta karşı karşıya kaldıkları sorunlar oldukça fazladır. Örneğin eğitim sürecinde yaşadıkları sıkıntılar bunlardan bazılarıdır.

Görme engellilere eğitim veren okullar gün geçtikçe artmaktadır. Ancak görme engelliler için ne kadar eğitim çalışması yapılsa da okullarda uygulanan eğitim programları günümüzün ihtiyaçlarının gerisinde kalmaktadır. Bu okullarda görme engellerin eğitimiyle ilgili birçok konuda standart bir uygulama birliği bulunmamaktadır. Görme engelli okullarındaki öğretmenlerin Braille alfabesinin uygulanması üzerine yeterli donanıma sahip olmaması görme engelli bireylere tam anlamıyla faydalı olmalarını engellemektedir. Ayrıca görme engelli okulların çoğunda okul kütüphanesinin bulunmaması ve kütüphanesi olan okullar da Braille kitaplar, CD'ler, sesli kaynaklar, büyük punto baskılara cevap vermekten çok uzaktırlar.

Görme engelliler, özellikle bazı eğitim alanlarında kaynak bulmakta daha çok sıkıntı yaşamaktadır. Örneğin müzik bölümünü okuyan görme engelliler kendilerine faydalı olacak notaların yer aldığı Braille kaynakları bulmakta çok büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Diğer bir bölüm ise din eğitimi alanıdır. Din eğitiminde, Kuran-ı Kerim'i tek başına okumak yeterli değildir; bunun yanında tefsir, hadis ve meal kitaplar da eğitim sırasında yararlanılması gereken materyal içinde yer alır. Din eğitimi alanında kendini geliştirmek isteyen görme engellilerin din alanında daha donanımlı hale gelmeleri için bu eserlere ihtiyaçları vardır. Görme engelliler ayrıca mevcut kaynakların pahalı olmasından muzdariptir. Görme engelliler web sitelerine erişebilirlikte de büyük sorunlar yaşamaktadır. Web sitelerinde var olan resimlerin tam anlaşılır olmayışı, ekran okuyucuların farklı teknoloji cihazlar kullanılarak hazırlanmış nesnelere algılayamaması, renklerin yanlış algılanması ya da şifreleme sorunları bunlardan bazılarıdır.

Görme engelli bireylerin kaynaklara erişimde yaşadıkları sıkıntıları değerlendirmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara "hangi tür kaynakları bulmakta zorluk yaşıyorsunuz" sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.21'de özetlenmiştir.

Tablo 5.21* : Katılımcıların kaynak sıkıntısı

	Görme Engeli Dereceniz				TOPLAM	
	Az Gören		Total Görmeyen		N	%
	N	%	N	%		
Braille	29	20,42	47	35,07	76	27,50
Büyük punto baskı	30	21,12	4	3,00	34	12,30
Sesli dokümanlar (Kaset/CD)	44	31,00	45	33,60	89	32,20
Elektronik	38	26,76	35	26,10	73	26,50
Diğer	1	0,70	3	2,23	4	1,50
TOPLAM	142	100,0	134	100,0	276	100,0

Katılımcılar en fazla sesli dokümanların temininde sıkıntı yaşamaktadır. Daha sonra Braille ve elektronik kaynaklar sıkıntı yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Az gören kullanıcılar engel derecelerine göre büyük puntolu kaynakları okuyabilirler. Sonuçlara bakıldığında az gören kullanıcılar en fazla büyük puntolu kaynaklarda sıkıntı yaşamaktadır. Genel olarak bakıldığında bu grup içerisinde bireyler en fazla sesli doküman, elektronik ve Braille kaynakları temin etmekte sıkıntı yaşamaktadır.

Katılımcılar, en fazla elektronik ve sesli kaynaklardan yararlanıyor olmalarına karşın; yine en çok bu kaynakları bulmakta zorlandıklarını ifade etmektedirler. Braille kaynaklar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ders kitapları olarak dağıtılsa da; katılımcılar bu kaynakların maliyetinin yüksekliğinden dolayı bulmakta sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Görme engelli bireylerin kaynak temininde yaşadıkları sıkıntıları değerlendirmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara “eğitiminizle ilgili hangi kaynak türlerini bulmakta zorlanıyorsunuz” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler Tablo 5.22’de özetlenmiştir.

* Tablo 5.21’de araştırmaya katılanların tamamına bakıldığında katılımcıların toplam sayısı 157 iken; söz konusu tabloda 157 kişiden daha fazla katılımcı görülmektedir. Katılımcıların birden fazla kaynak türünde sıkıntı yaşadığını göstermektedir.

Tablo 5.22* : Kaynak temininde yaşanan sıkıntılar

	Diplomasız Okur-Yazar		İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön Lisans	Lisans	Lisansüstü	TOPLAM							
Soru Bankaları	-	-	3	20,0	10	25,6	24	20,9	11	15,7	36	16,7	5	6,7	89	16,8
Yardımcı D.K	-	-	4	26,7	13	33,3	22	19,1	19	27,1	33	15,3	6	8,0	97	18,3
Sınavlara Hazırlık K.A.K	-	-	3	20,0	11	28,2	25	21,7	11	28,2	31	14,4	7	9,3	88	16,6
Danışman Kaynaklar	-	-	-	-	-	-	8	7,0	6	8,6	22	10,2	13	17,3	49	9,2
Tezler	-	-	1	6,7	1	2,6	10	8,7	10	14,3	26	12,1	15	20,0	63	11,9
Dergi Makaleleri	-	-	1	6,7	-	-	11	9,6	6	8,6	30	14,0	13	17,3	61	11,5
Konferans Bildirileri	-	-	2	13,3	-	-	5	4,3	2	2,9	17	7,9	10	13,3	36	6,8
Web Siteleri	1	100,0	1	6,7	4	10,3	10	8,7	5	7,1	17	7,9	4	5,3	42	7,9
Diğer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1,4	2	2,7	5	0,9
TOPLAM	1	100,0	15	100,0	39	100,0	115	100,0	70	100,0	215	100,0	75	100,0	530	100,0

* Tablo 5.22’de araştırmaya katılanların tamamına bakıldığında katılımcıların toplam sayısı 157 iken; söz konusu tabloda 530 kişi görülmektedir. Katılımcı sayısının artması eğitim düzeylerine göre katılımcıların kaynak temin ederken birden fazla sorunla karşılaşmalarından kaynaklanmaktadır.

Tabloda görüldüğü gibi eğitim düzeyine göre talep edilen kaynak türünde değişikliklerin yaşandığı gözlemlenebilmektedir. İlkokul ve ortaokul düzeylerinde soru bankası, yardımcı ders kitabı ve sınavlara hazırlık kitapları ağırlıklı olarak talep görürken; eğitim seviyesi yükseldikçe talebin daha farklı kaynaklara doğru yayıldığı görülmektedir. Örneğin lisansüstü düzeyinde engellilerin en fazla tezler olmak üzere akademik yayınlara yönelik taleplerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından dağıtılan ders kitaplarının dışında soru bankaları, yardımcı ders kitapları ve sınavlara hazırlık gibi çeşitli içeriğin talep edildiği; bu türlerin de Braille baskılarına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Bazı kaynakları, istedikleri formatta bulamadıkları için sorun yaşadıkları anlaşılmaktadır. Örneğin katılımcılar, tezleri istedikleri formatta bulamadıklarını ve kütüphanelerde bu kaynakların dışarı çıkarılmasına izin vermediği için yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcıların ise dini kaynakların Braille baskılarını bulmakta birtakım sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmiştir. Ayrıca dergi makalelerine (e-dergi ve veri tabanları) erişimde yaşadıkları sorunlar nedeniyle bu kaynaklardan yararlanamadıklarını da belirtmektedirler.

5.5. Görme Engellilerin Beklentileri

Sağlık her birey için temel bir hak ve ihtiyaç olmasına rağmen, bazı bireyler doğuştan ya da sonradan bir takım nedenlerden dolayı engelli olarak tanımlanmaktadır.

Engellilik, zihinsel engelli, görme engelli, işitme ve konuşma engelli, ortopedik engelli ve süreğen engelli olmak üzere gruplara ayrılmaktadır. Her engelli bireyin içinde yaşadığı toplumdan birtakım beklentileri vardır. Engelli bireylerin toplumdan beklentileri belirlenerek bu beklentilerine ışık tutmak, kendilerine nasıl davranılması gerektiğini konusunda bilgi sahibi olmaya çalışmak, yaşadıkları sorunlara çözüm getirilerek beklentileri karşılanmaya çalışılmalıdır. Beklentilerine ne kadar iyi cevap verilirse, bu bireyler toplumsal hayatta kendilerine ait bir yer edinebilirler. Sosyal kopukluk yaşamaları engellenmiş olunur. İhtiyaç ve beklentileri yeterince karşılanamayan engelliler, kendilerini toplumun bir parçası olarak görmez; yalnızlaşma eğilimine girer.

Görme engelli bireylerin kütüphanelerden beklentileri değerlendirmek amacıyla anket uygulaması sırasında katılımcılara “kütüphanelerden sizin ve diğer görme engelli bireyler adına genel anlamda beklentileriniz nelerdir? (*Beklentinizi bina/yapı, derme/koleksiyon, personel, teknolojik olanaklar gibi pek çok başlığı kapsayacak şekilde ayrıntılı olarak açıklayabilirsiniz*)” sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen veriler aşağıda özetlenmiştir. Bu soruya katılımcıların yalnızca bir kısmı cevap vermiştir.

Elde edilen veriler şu şekildedir;

- Kütüphanelerin görme engellilerin beklentilerini karşılayabilmesi için haftada ya da ayda bir veya birkaç defa görme engelli bireylerle toplantı yapmaları talep edilmektedir. Bu toplantılar sayesinde görme engellilerin istek ve beklentileri gözden geçirilebilir; kütüphanenin eksiklikleri saptanabilir ve tespite uygun düzenlemeler yapılabilir.
- Kütüphanelerde görme engellilere özel bir personel aracılığıyla kütüphane kullanımı eğitimin verilmesi sağlanmalıdır.
- Sesli kütüphanelerin sayıca artırılıp, daha fazla görme engelli bireyin ulaşmasına imkân sağlanmalıdır.
- Görme engellilere uygun formatta derslere yardımcı kitapların artırılması sağlanmalıdır.
- Ekran okuyucu ve büyütme programlarının güncel versiyonları temin edilmelidir.
- Kütüphane personelinin yazılım ve teknoloji açısından donanımlı olması sağlanmalıdır.
- Kütüphanelerde kaynak çeşitliliği genişletilmelidir.
- Sesli kitapların ve Braille basılı kitapların hem tür olarak hem de sayı olarak artırılması sağlanmalıdır.
- Web sitelerinin daha sade ve kullanışlı olması sağlanmalıdır.
- Her türlü kütüphanenin içinde görme engelliler için birimlerin oluşturulmalıdır.
- Kütüphane binalarının görme engellilere uygun düzende olması ve ulaşımın olanaklarının iyileştirilmesi, personelin görme engelli bireye yardımcı olacak eğitim ve donanıma sahip olması sağlanmalıdır.

- Kütüphane personelinin yardımsever, sevecen ve güler yüzlü olması teşvik edilmelidir.
- Her türlü kütüphanenin görme engellilere hizmet verecek teknolojik yeniliklerle donatılması sağlanmalıdır.
- Sesli kitaplar görme engelli bireylerin istekleri doğrultusunda seslendirilmelidir.
- Görme engellilere hizmet verecek kütüphane sayısı artırılmalı ve sadece bazı büyük şehirlerle sınırlı kalmamalıdır.
- Görme engellilere yönelik açık öğretime ait konu anlatımı, özet konu anlatımı ve soru bankası kitapları hizmete sunulmalıdır.
- Kütüphanelerde yapılan yenilikler hakkında görme engelli bireyler bilgilendirilmelidir.
- Görme engelliler için müzik eğitime ait kitap, nota ve diğer dokümanlar artırılmalıdır.
- Daha fazla taratma imkânı sağlanmalıdır.
- Bilimsel ve akademik yayınların güncel ve sesli kopyaları artırılmalıdır.
- Kütüphanelerde görme engellilere yardımcı olacak yazıcı, tarayıcı gibi araçlar bulunmalı ve bu araçların aktif kullanımı sağlanmalıdır.
- Ev telefonlarından sesli kütüphane hizmeti artırılmalı ve güncellenmelidir.
- Bazı büyükşehir belediyelerinin görme engelliler için sunmuş olduğu sesli kütüphane hizmetlerini, diğer belediyelerin de yaşama geçirilmesi sağlanmalıdır.
- Kütüphane sistemine eklenen her kaynağın elektronik versiyona çevrilmiş kopyası oluşturulmalıdır.
- Kütüphanelerin kendi arasında ortak bir platform sağlayarak görme engellilere hizmet vermesi sağlanmalıdır.
- Kütüphanelerde yer alan sesli kitapların içerik olarak daha kaliteli olması; ayrıca kitapları seslendirenlerin ses renginin ve seslendirme ortamının nitelikli olması sağlanmalıdır.
- Özellikle üniversite kütüphanelerinde görme engellilere ait özel bölüm ve personel olmalıdır.
- Güncel yayınların elektronik formatında yaşanan sıkıntılar giderilmelidir.

- Kütüphanelerde yönlendirmelerin daha kaliteli ve düzenli olması sağlanmalıdır.

Sonuç olarak görme engelli bireylerin, kütüphanelerin toplumun bütün bireylerini kapsayacak şekilde hizmet sunması yönünde talepleri olduğu anlaşılmaktadır. Talep edilenlere bütün olarak bakıldığında kütüphanelerin, engelli özelliklerine göre bina, derme, web sayfası, personel ve teknolojik olarak düzenlemeler yapması gerektiği anlaşılmaktadır.

6. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Görme engelli bireylere hizmet sunan kütüphanelerin amacı, görme engellerine rağmen bilgiye olan gereksinimlerini karşılamak, bilgi erişim süreçlerini kolaylaştırmak, dokümantasyon ihtiyacını gidermek ve diğer insanların bilgi merkezlerinden hizmet olarak aldığı payı onlara da vermektir. Ülkemizde görme engelli bireylerin bilgi gereksinimlerini karşılamak amacıyla hizmet sunan bazı kütüphaneler mevcuttur. Bu kütüphaneler, görme engellilere yönelik geleneksel rollerini yerine getirmenin yanı sıra; bazı özel hizmetlere de ev sahipliği yapmaktadırlar. Özellikle görme engellilerin talebini karşılamak üzere seslendirilmiş kitapların hizmete sunulması bunların başında gelmektedir.

Gelişen toplumlarda okuma, bilgi edinme ve çağdaşlaşma insanlığın temel gereksinimleri arasında görülür ve kamu yaşamı bu eksen etrafında şekillenir. Görme engelli bireyler de diğer insanlar gibi, aynı kitapları, dergileri ve gazeteleri okuma hakkına sahiptir. Görme engelli bireylerin bu haklarını yeterince kullanabilmeleri için görme engellilere yönelik kütüphanecilik ve yayıncılık hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Bu kapsamda araştırmada görme engellilere hizmet veren kütüphanelerin verdiği hizmetler irdelenmiş ve engellilerin bu hususta talep ettikleri gereksinimlere yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu kurumların sahip olduğu bilgi kaynakları ve bu bilgi kaynaklarının görme engelli bireyler için yeterli olup olmadığı araştırılmıştır. Aynı zamanda araştırmada Türkiye’de sesli kütüphane hizmetleri ve görme engellilerin sesli kütüphane hizmetlerine karşı tutumları ve sorunları belirlenmeye çalışılmıştır. Mevcut sorunları ortadan kaldırmak adına alternatif çözümler sunulmaya çalışılmıştır.

Araştırmada kapsamında bazı dernek ve platformlara üye olan görme engellilerin katılımı ile bir anket uygulaması yapılmış; söz konusu katılımcılarla yapılan görüşmeler ve anketlerden elde edilen veriler ışığında görme engellilerin kütüphane hizmetlerine ve sesli kütüphane hizmetlerine karşı tutumları belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın hipotezi “Türkiye’de sesli kütüphanelerin teknolojik olanakların gelişimi ile uyumlu olmadığı, bu alanda hizmet veren kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon bulunmadığı, kütüphanelerin engelli kullanıcıların özelliklerine uygun formatta kaynaklarla hizmet veremediği ve engellilerin kütüphanelerde gereksinimlerinin tam olarak karşılanamadığı” şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu hipoteze ayrıntılı olarak bakıldığında sonuç şu şekilde değerlendirilebilir:

- ‘Türkiye’de sesli kütüphanelerin teknolojik olanakların gelişimi ile uyumlu olmadığı’ hipotezinin doğru olduğu ortaya çıkmıştır.
- ‘Bu alanda hizmet veren kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon bulunmadığı’ hipotezinin doğrulandığı görülmüştür.
- ‘Kütüphanelerin engelli kullanıcıların özelliklerine uygun formatta kaynaklarla hizmet veremediği’ hipotezinin ise doğru olduğu anlaşılmıştır.
- ‘Engellilerin kütüphanelerde gereksinimlerinin tam olarak karşılanamadığı’ hipotezinin doğru olduğu görülmüştür.

Araştırma bulgularına bütün olarak bakıldığında hipotez bileşenlerinin genel olarak doğru çıktığı görülmektedir. Zira Türkiye’de çoğunluğu halk kütüphanesi niteliğinde sadece birkaç kütüphanede sesli kütüphane hizmeti geliştirilmiştir. Aynı zamanda katılımcıların konu hakkında verdiği bilgiler kütüphanelerin gerek kullanıcılar ile gerekse kendi aralarında iletişim sorunları yaşadığını gösterir mahiyette veriler içermektedir.

Kimi kütüphanelerin ise ilgili teknolojik gelişmelere ayak uyduramadığı ve buna bağlı olarak kullanıcılarına gerektiği şekilde hizmet veremediği ortaya çıkmaktadır. Görme engellilere yönelik sunulan hizmetlerde ve kütüphane personelinin donanımında ciddi eksiklikler olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Araştırmaya katılan katılımcıların yarısından fazlasının kütüphaneden yararlandığı; kütüphaneden yararlanan kadın ve erkek oranlarının da birbirine yakın olduğu sonucuna varılmıştır. Katılımcıların öğrenim

seviyeleri arttıkça kütüphane kullanım oranlarında da artış gözlenmektedir. Hem kadın hem de erkek katılımcıların çoğu telefon ve internet kütüphaneciliğini tercih etmektedir. Katılımcıların fiziksel olarak kütüphanelere gitmek yerine teknolojidaki gelişmelere bağlı olarak artık kütüphaneleri internet ya da telefon kütüphaneciliği olarak tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu yolun tercih edilmesi ise erişimlerinin kolay olmasına ve dermede sesli kaynaklarla hizmet almalarına bağlanmaktadır. İnternet dışında katılımcılar sırasıyla en çok dernek/vakıf kütüphanelerini, milli kütüphaneyi ve üniversite kütüphanelerini ziyaret ettiklerini ifade etmiştir. Kadın ve erkekler arasında en az tercih edilen kütüphane türünün ise okul kütüphaneleri olduğu görülmektedir. Okul kütüphaneleri ve halk kütüphanelerinin daha az tercih edilmesinin başlıca nedeni, görme engellilere uygun formatta ve yeterli sayıda kaynak olmamasıdır.

- Katılımcıların bir kısmı yaşadığı çevrede ya kütüphane olmadığı ya da yaşadıkları yerin kütüphaneye çok uzak olduğunu belirtmiştir. Bu nedenlerden dolayı kütüphaneye gidemediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca bazı katılımcılarda görme engellerinin yanında hem zihinsel hem de fiziksel engellere sahip oldukları için kütüphaneye gidemedikleri sonucu elde edilmiştir. Kimi katılımcı ise yaşadıkları bölgede kütüphane olduğu halde, istediği formatta kaynak bulunmadığı için kütüphaneleri kullanmadığını belirtmiştir.
- Araştırmaya katılan katılımcıların bir kısmının bazı kütüphanelerde görme engellilere ait özel bölümlerin varlığından haberdar olmadığı gözlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, görme engelli bireylerin kenar mahallelerde ve köylerde ikamet etmesi bu sorunun nedeni olarak düşünülebilir. İstanbul, İzmir, Ankara ve birkaç diğer büyük şehir dışında yaşayan katılımcılar ikamet ettikleri şehirlerde özellikle halk kütüphanelerinde görme engelliler için özel bölümlerin olmadığını belirtmiş; olanlarda da tatmin edici çalışmaların yapılmadığı ifade edilmiştir.
- Katılımcıların daha çok görme engellilere ait özel birimleri olan kütüphaneleri tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak katılımcıların dermede istedikleri kaynakları bulamama, görme engellilere ait dokümanların yeterli

olmaması, istedikleri kaynakları taratma imkânı bulamamaları durumunda kütüphaneleri daha az kullandıkları anlaşılmıştır.

- Bazı kütüphanelerin mekânsal tasarımı görme engellilerin gereksinimlerine uygun olmadığından, katılımcılar ihtiyaçlarını bağımsız şekilde karşılayamama sorunu yaşamaktadırlar. Bu mekanlarda total görmeyenler, kendileri ile ilgilenecek kütüphane personelinin yardımına ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir. Özellikle raflarda kaynak bulma, dokümanları taratma, katalogdan kaynak bulma, yön bulma gibi konularda personel ya da yöneticilere ihtiyaç duyulduğu görülmüştür.
- Kütüphanelerde yeterli yönlendirme araçlarına yer verilmediği anlaşılmaktadır. Bu durum katılımcıların işaret ettiği sıkıntılar arasında yer almaktadır. Total görmeyenlerden yalnızca birkaçı yararlandığı kütüphanelerde yönlendirme tabelası olduğunu belirtmiştir. Kütüphane binalarında özel yönlendirmelerin olmaması, görme engellilerin istedikleri bölümlere rahatça gidememelerine neden olmaktadır. Katılımcılar bu sorunların ortadan kalkması için sesli ya da kabartma yazılarıyla bina içerisinde yönlendirmelerin yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Aslında kütüphanelerin tamamında görme engellilerin gereksinimlerini karşılayacak yönlendirme tabelalarının yerleştirilmesi gerekmektedir.
- Az görenler ile total görmeyenlerin yalnızca çok az bir kısmı kütüphanelerde kendilerine özel bir bölüm olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde katılımcıların çok büyük bir kısmı kütüphanelerin kendi çalışmalarını sürdürmek için uygun olmadığını ifade etmektedir. Görme engelliler kütüphanelerde çalışma ortamı olmadığından sıkıntı yaşadıklarını, kendilerinin kaynak ve dokümanları sesli olarak kullanmak istediklerinde özel odaların olmamasından rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kütüphanelerin büyük çoğunluğunda asansör olmamasından ve kendileri için özel bir oda bulunsa bile, onun da üst katlarda olmasından şikayet etmektedirler.
- Araştırma kapsamında kadın ve erkek arasında ilişkiye bakıldığında erkeklerin görme engeli derecesi ne olursa olsun kütüphaneleri kadınlardan daha fazla kullandığı ortaya çıkmaktadır. Ancak kadınların ve erkeklerin kütüphaneleri kullanmaları ayda ya da yılda birkaç defayı geçmemektedir.

Kütüphaneleri kullanmama nedenleri ise çoğunlukla formatta kaynak bulamamaları, sesli kaynakların az olması ve kendileri ile ilgilenen personelin olmamasıdır.

- Okuma yaparken katılımcılardan az görenlerin ekran büyütme ve ekran okuyucu programları, total görmeyenlerin ise ekran okuyucu programları tercih ettiği ortaya çıkmıştır. Ekran okuma programları, az gören ve total görmeyenlerin her ikisi tarafından kullanılmaktadır. Fakat katılımcıların bu programları kullanırken yazılar arasında senkronizasyon olmamasından ve programın aynı yeri birkaç defa tekrar etmesinden rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu programların bilgisayarı yavaşlatması, konuşma programının tam anlaşılır olmaması, yazılar arasındaki resimlerin bu programlar tarafından tam algılanmaması, diğer sorunlar arasında gösterilmektedir. Kütüphaneleri daha az tercih etme nedeni olarak da bilgisayar kullanımı açısından kendilerinin yetersiz olmalarının yanında tarayıcıların çalışmaması, fotokopi makinelerinin bozukluğu ve programların düzgün çalışmaması olduğu anlaşılmaktadır. Kütüphanelerin görme engelliler tarafından daha çok tercih edilmesi için daha fazla ekipman ve program sağlanması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.
- Görme engelli bireyler bu gibi sorunlardan dolayı bilgisayar kullanımında kendilerine yardımcı olacak birilerine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar kütüphane ve bilgisayar kullanımı konusunda kendilerine eğitim verilmesini, verilecek eğitim sayesinde benzer sorunlarda daha az sıkıntı yaşayacaklarını belirtmişlerdir. Kütüphane kullanımı konusunda eğitim alan kullanıcılar kadınlarda %7,1, erkeklerde ise %10,3 ile sınırlı kalmıştır. Kullanıcı eğitimi alan bireylerin kütüphaneleri daha aktif kullanabildikleri anlaşılmaktadır. Kütüphane kullanımı ile kullanıcı eğitimi arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.
- Araştırma sonucunda katılımcılar, kütüphanelerin görme engellilere yönelik koleksiyonunda eksikliğe, görme engellilere yönelik olanak yetersizliğine, kütüphanelerde görme engelliler için gerekli yazılım ve donanımın yetersizliğine sahip olması gibi nedenlerden dolayı kütüphane hizmetlerinden memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Araştırma bulgularında elde edilen sonuçlar doğrultusunda görme engelli bireylerin

kütüphane hizmetlerinden memnun olmaması beklenirken; tersine katılımcıların yaklaşık yarısı, kütüphane hizmetlerinden memnun olduğunu ifade ederek ilginç bir sonucun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

- Katılımcılar kütüphanelerin web sayfalarında ve kullanıcı arayüzünde birçok sorunla karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Kullanıcılar kütüphanelerin web sitelerinde diğer koleksiyonları göremediklerini ifade etmektedir. İnternet üzerinde katalogların sesli sürümünün oluşturulmaması, görme engellilerin bilgiye erişiminde sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır. Ayrıca kullanıcılar ana sayfada menülerin ve verilen bilgilerin bir düzen içinde verilmemesini ve kolay kullanımlı bağlantıların bulunmamasını, bilgiye erişimde sorun oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar, web sayfalarının erişilebilir olması için imaj ve javascript gibi teknolojilerle sunulan bilgileri ve metin tabanlı tarayıcıları kullanabilmeleri için sayfaların aynı zamanda metin versiyonlarının da geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedirler.
- Görme engelli bireylerin bilgiye daha kolay erişim sağlaması için bilgilerin gruplanmış ve ana/alt sayfa başlıklarını belirlemeyi sağlayan menülerin ana sayfada verilen bağlantılar sayesinde hiyerarşik bir düzen içinde yapılması gerekmektedir. Ayrıca görme engelli kullanıcıların çevrimiçi katalogda aradığı bilgiye hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilmesi için kütüphane sayfalarında anahtar sözcüğe göre arama sağlayacak arama motoru kullanılması gerekmektedir. Elde edilen veriler sonucunda kütüphanelerin çevrimiçi kataloglarında bu özelliğe dikkat etmediği sonucuna varılmıştır.
- Katılımcılar kütüphaneler arasında ve kütüphaneler ile yayınevleri arasında kaynak paylaşımının tam olarak başarılamaması nedeniyle basılı kitapların dijital formatlarını bulmakta sorun yaşadığını ifade etmektedir. Kütüphanelerde güncel kitapların yeterince yer almaması da diğer bir sorun olarak dile getirilmektedir.
- Kütüphanelerde sesli kitaplardan faydalanmak için gerekli yazılım ve donanıma büyük oranda sahip olunamaması, katılımcıların internetten ve sesli yayınlardan yararlanamamalarına neden olmaktadır.

- Kitap seslendirme konusunda profesyonel eğitimcilerden yararlanılmadığı; daha çok konu hakkında eğitim almayan gönüllülerin çabaları sonucunda bir takım eserlerin seslendirildiği anlaşılmaktadır. Katılımcılar gönüllü okuyucuların kendilerine yardımcı olmasından memnun olduklarını ifade ederlerken, seslendirme sürecinin ve seslendirilen materyalinin sorunları ile yüzleşmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.
- Katılımcıların bazı kaynakların kullanıma açık olmamasından dolayı eğitim yaşantılarında büyük sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Görme engelliler özellikle bazı formatları bulmada yaşadıkları sıkıntılara işaret etmişlerdir. Büyük puntolu eserlerin ve Braille yazılı kaynakların yeterli olmaması, kaset/CD kitapların az olması, metin dosyası formatında kaynak bulunmaması, din ve müzik eğitimine ait Braille kaynakların azlığı ya da mevcut olmayışı gibi sorunlar sıkça dile getirilen sorunlar arasında yer almıştır.
- Kullanıcılar kütüphanelerde yalnızca kendileri ile ilgilecek özel bir personelin, içtenlikle hizmet vermesine arzulamaktadır. Kendi durumlarına uygun çalışma ve düzenlemelerin yapılması ve görme engelliler için özel birim ve bölümlerin oluşturulmasını talep etmektedirler. Ayrıca kütüphanelerin daha erişilebilir olması ve gereksinimlerinin karşılanabilmesi adına kütüphaneler arası koordinasyonun oluşturulmasının gerekliliği üzerine değerlendirmeler yapmaktadırlar. Engelliler için program ve teknolojik araçların güncellenmesinin gerekliliğini dile getirmektedirler. Katılımcılar, görme engellilere yönelik e-kütüphane ve e-kitaplara daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Sesli kitapların sayı ve çeşit olarak daha fazla basılmasını ve kütüphanelerde güncel sesli materyalin daha fazla ve hızlı biçimde hizmete sunulmasını istemektedirler. Telefon ve internet kütüphaneciliğinin daha fazla geliştirilerek uzaktan bilgi erişiminin yaygınlaştırılması gibi düzenlemeler istenmektedir.

Görme engelli kütüphane hizmetlerine bütün olarak bakıldığında, Türkiye’de Milli Kütüphane, bir kaç halk kütüphanesi ve çok az sayıda üniversite ve dernek kütüphanesi görme engelliler için faaliyet sürdürmektedir. Milli Kütüphane öncülüğünde diğer kurumlara ait kütüphanelerde de, görme engellilere yönelik hizmetlerde bir standardın oluşturulması beklenmektedir. Kütüphanelerin bilgisayar ve

internet ağırlıklı bir çağda dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmesi gerekmektedir. Gelişim süreci içerisinde engelliler gelişimin yansımalarını kütüphanelerde de görmeyi arzulamaktadır. Bu bağlamda derlenen veriler doğrultusunda sorunların giderilmesi ve mevcut durumun geliştirilmesine yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Engelli olmayan insanlar gibi görme engelli bireylerin de öğrenmesi, bu amaç üzerinde bilgiye erişebilmesi ve kendi kültürünü yaşaması demokratik bir haktır. Görme engelli bireylere hizmet veren kütüphanelerin hizmetlerini standart bir politika dahilinde geliştirebilmesi için konu ile ilgili yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düzenlemeler, kütüphanelerin erişilebilirliği ve ulaşılabilirliği ile kaynak ve dokümanların dağıtımını, kütüphane ağlarının entegrasyonunu ve devletin sorumluluklarını kapsayacak şekilde oluşturulmalıdır.
- Kütüphanelerde görme engellilere yönelik özel birimler oluşturmalı; bu bölümlerde alanında eğitimli yeterli sayıda personel yerleştirilmelidir. Bu ve diğer personelin gelişimi için sürekli eğitim programları uygulanmalıdır. Personelin eğitilmesi görme engelli bireylerle daha sağlıklı iletişim kurulmasını sağlayacak ve verilen hizmetin kalitesini de artıracaktır. Ayrıca her kütüphanede görme engelli bireylere yönelik kütüphane kullanımı eğitimi verilmelidir. Eğitimin özellikle kütüphane yerleşimi ve düzeni, hizmetler, bilgi kaynaklarına erişim, katalog taraması ve veri tabanı kullanımı konularını kapsamaları sağlanmalıdır.
- Görme engelli bireylerin kütüphane ve yayın teknolojilerine yönelik gelişmeleri takip etmelerine yönelik eğitim programları da düzenlenmelidir.
- Kütüphanelerde görme engelli bireylerin başlıca ihtiyacı olan Braille baskı, kaset/CD, büyük puntolu baskılar, elektronik ve sesli kitapların niteliği ve niceliği artırılmalıdır. Halk kütüphaneleri Braille yazılı kaynakları ihtiyaç duyan görme engellilere posta yoluyla da göndermelidir.
- Bulgular, görme engellilerin kütüphanelere fiziksel olarak gitmek yerine çevrimiçi kütüphaneleri tercih ettiğini göstermektedir. İnternetle birlikte görme engelli bireylerin elektronik kaynaklara erişimi daha kolaylaşmıştır. Bu nedenle elektronik kaynakların görme engellilerin de kullanabileceği

şekilde hizmete sunulması sağlanmalıdır. Görme engellilerin kullanabileceği formata dönüştürülmüş elektronik kaynaklar, diğer kütüphanelerin kendi kullanıcı kitlesinin de yararlanabilmesini sağlamak amacıyla paylaşılması sağlanmalıdır. Bu şekilde yoğun emek ve yüksek maliyetle üretilen bu tür kaynaklar daha geniş kitleler tarafından yararlanılacaktır.

- Görme engelli bireylerin istedikleri kaynakları temin etmeleri için kütüphaneler arası eşgüdümün sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle görme engellilerin gereksinimlerini karşılamaya yönelik hizmetler kapsamında, kütüphanelerin tek bir merkez tarafından koordine edilmesi sağlanmalıdır.
- Akademik yayınların da görme engellilerin kullanabileceği formata dönüştürülmesi gerekmektedir. Veri tabanlarındaki karmaşıklıklar ortadan kaldırılmalı; bilgi kaynaklarının görme engellilerin kullanabileceği formata dönüştürülmesi sağlanmalıdır.
- Görme engelli bireylerin bilgi erişim, kütüphane hizmetleri ve kaynak kullanımı konularında ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik toplantılar düzenlenmelidir. Bu toplantılara görme engelli kullanıcıların da katılmasına imkân verilmelidir.
- Kütüphanelerin bazı kaynakları ödünç vermemesi ya da bu kaynakların kütüphane ortamından çıkartılmaması, görme engelliler için sorun oluşturmaktadır. Yaşanan olumsuzluğu ortadan kaldırmak adına idari düzenlemeler yapılmalıdır. Bu kaynakların elektronik ortam üzerinde erişimine imkân sağlayacak uygulamalar geliştirilebilir.
- Diğer insanlar gibi görme engelliler de hayatlarını kimseye bağımlı olmadan idame ettirmek istemektedir. Kütüphane binalarının daha ulaşılabilir ve erişilebilir olması gerekmektedir. Eski kütüphanelerde görme engelliler için mimari düzenlemeler yapılmalıdır. Yeni yapılan kütüphanelerin girişi, kapıları, merdivenleri ve asansörü görme engellilere uygun şekilde planlanmalıdır. Görme engellilere ses ya da kabartma yazılarla yer ve yön belirleyen uygun yönlendirmeler yapılmalıdır.
- Kütüphaneler az gören ve total görmeyen görme engel türlerini dikkate alarak bilgi kaynaklarında düzenlemeler yapılmalıdır. Görme engeli

derecelerine göre bilgi erişim ihtiyacını karşılayacak bilgisayar, yazıcı, tarayıcı, Braille yazıcı ve tarayıcı, ekran okuma programı ve ekran büyütme programlarını sağlamalıdır. Aynı zamanda belirli periyotlarla cihazların bakımı-onarımını ve yazılımların güncellenmesine yönelik tedbirler hayata geçirilmelidir.

- Bir kütüphanenin web sayfasından az görenlerin daha fazla faydalanması için büyük puntolu, font büyütüp küçültme seçenekli ya da dikkat çekici renklerle hazırlanmış arayüz tercih edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.
- Kütüphane web sitelerinin Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilli arayüze sahip olması kullanıcılar için daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca web sitesinin sürekli güncel tutulup eksiklerin giderilmesi, engelli bireylerin yaşamlarını planlamaları için oldukça önemlidir.
- Görme engellilerin bilgiye erişmede sorun yaşamaması için kurum ve kuruluşlar birlikte hareket ederek ortak çalışmalarını artırmalı ve konuya ilişkin çalışmalarını desteklemelidir.
- Ayrıca engellilere yönelik kütüphane hizmetlerinin planlanması ve geliştirilmesi konusunda kütüphanelerde gönüllülük uygulamaları teşvik edilmelidir. Gönüllü okuyucular daha özenli bir şekilde seçilmelidir. Gönüllü okuyucu kalitesini artırmak için okuyuculara sürece uygun eğitimler verilmelidir. İnsanları gönüllü okuyuculuğa özendirici ve teşvik edici çalışmalar yapılmalıdır.
- Gönüllü okuyucular ile görme engelli kullanıcıların kütüphaneler aracılığıyla belirli zamanlarda bir araya gelmesi sağlanmalıdır. Görme engellilerin beklentileri dinlenerek ve/veya derlenerek buna uygun eğitim ve çalışmalar yapılmalıdır.
- Gönüllü okuyuculuğun bir sisteme dönüştürülmesi için seslendirmelerin belli ücret karşılığı yapılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- 2023'e Doğru Üniversite Kütüphaneleri (2014).
<http://yok.gov.tr/documents/9273450/9459025/%C3%9Cniversite+K%C3%BCt%C3%BCphaneleri+Raporu+Yeni/0afe641a-1e58-4822-a8de-a8ae35d4c4db> (Erişim: Erişim: 12 Mart 2018).
- Adalet Bakanlığı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu” Anayasa Mahkemesi'nin 3/7/2014 tarihli ve E:2014/62, K:2014/125 sayılı Kararı ile değişik hali (2014). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5846-20141212.pdf> (Erişim: 25 Mart 2016)
- Akçamete, G. (1998). “Türkiye’de Özel Eğitim”. Süleyman Eripek (Ed.). *Özel Eğitim* (s. 197-201). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Alkan, N. (1997). “Üniversite Kütüphaneleri ve Ulusal Bilgi Politikası”. *Türk Kütüphaneciliği*. 11(3): 233-252.
- Almanya – Berlin Körler ve Görme Engelliler Derneği Faaliyetleri (2015). <http://www.gormeengelliogrenciler.com/node/559> (Erişim: 21 Ocak 2016)
- Altınokta Körler Derneği Kütüphanesi “Sesli Kütüphane”. (2018). <http://www.altinokta.org.tr/sayfalar.asp?sayfa=13> (Erişim: 25 Mart 2018)
- Altun, A. (2003). “E-Okuryazarlık”, *Milli Eğitim Dergisi*. 258.
- Ankara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Bölümü. Kütüphane Yönetmeliği (2016). http://kutuphane.ankara.edu.tr/?page_id=228 (Erişim: 23 Aralık 2016)
- Atılğan, D. (1995). “Türkiye de Kütüphaneciliğin Gelişimi”, *Türk Kütüphaneciliği*. 9(1): 10-20.
- Avcıoğlu, H. (2009). “Rehberlik ve Araştırma Merkez (RAM) Müdürlerinin Tanılama, Yerleştirme-İzleme, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) Geliştirme ve Kaynaştırma Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Algıları”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 12(3): 2009- 2031.
- Az Görenlere Yardım. (2018). <http://www.mayagoz.com.tr/lva.html> (Erişim: 21 Şubat 2018)
- Bakırcı, R. (2009a). “İngiltere’deki Kraliyet Ulusal Körler Enstitüsü’ nün (RNIB) Çalışmaları ve Ülkemiz için Öneriler”. *Bilgi Dünyası*, 10 (2): 309-315.

- Bakırcı, R. (2009b). “Milli Kütüphane’de Görme Engellilere Sunulan Hizmetler ve Gelişmeler”. *Bilgi Dünyası*, 10(1): 100-104.
- Bakırcı, R. (2011). “Hollanda’da Görme Engellilere Verilmekte Olan Dijital Erişimli Bilgi Sistemi ve Türkiye’de Durum”. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(2): 306-311.
- Banknotes for the Visually Impaired. (2016). <https://www.davidairey.com/> (Erişim: 24 Nisan 2016)
- Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği. (2014) Nitelikleri artırılan beş yeni gezici kütüphane gerçekleştirilen törenle hizmete sunuldu. <http://basin.kultur.gov.tr/TR,121111/nitelikleri-artirilan-5-yeni-gezici-kutuphane-gercekles-.html> (Erişim: 23.04.2016)
- Başaran, M. (2014). “4. Sınıf Seviyesinde Ekrandan ve Kâğıttan Okumanın Okuduğunu Anlama, Okuma Hızı ve Metne Karşı Geliştirilen Tutum Üzerindeki Etkisi”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014(18): 248-268.
- Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı (Ocak 2010). *Özürlülük Araştırmaları, Türkiye Özürlüler Araştırması Temel Göstergeleri*. <http://www.engelsiz.hacettepe.edu.tr/belge/ozida.pdf> (Erişim: 24 Mart 2016)
- Bayram, U. ve Bayram, U. (2010). “Braille Alfabeti İle Yazılmış Kabartma Yazının Bilgisayar Ortamına Aktarılarak Okunabilir Metin Haline Getirilmesi”[Bildiri]. *Akademik Bilişim Sempozyum Bildirileri*, 2010, Muğla.
- Benuğur, Ş. (2014). “Grafik Tasarım Eğitiminde Görme Engelliler için Sosyal Sorumluluk Tasarımı”. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4(2): 205-226.
- Beyazıt Devlet Kütüphanesi “Görme Engelli Bölümü” (2016). <http://www.beyazitdevletkutup.gov.tr/TR,126434/gorme-engelliler-bolumu.html> (Erişim: 29 Mart 2016)
- BM Engelli Hakları Sözleşmesi* (2016). <http://eyh.aile.gov.tr/data/583d4273369dc58c3cb981e5/TR-ASPB%20EH%C4%B0S%20%20G%C3%96STERGE%20K%C4%B0TAP.pdf> (Erişim: 17 Mayıs 2016)
- Boğaziçi Üniversitesi Sesli Kitap Gönüllüleri Web Sitesi “GETEM” (2016). <http://www.getem.boun.edu.tr/?q=node/17929> (Erişim 26 Mart 2016)
- Braille Klavye (2018). <https://handytech.de/en/products/desktop-braille-displays/modular-evolution>.

- Braille öğreniyorum (2018). Erişim: 23 Kasım 2015, <http://www.brailleogreniyorum.com/v1/brailleTarih> (Erişim: 21 Kasım 2016)
- Braille-Inspired Design for The Blind (2018). <http://bigthink.com/design-for-good/braille-inspired-design-for-the-blind> (Erişim: 26 Nisan 2016)
- Braille Alfabeti Nedir (2016). <http://ucuncugozum.com/Braille-3-3-tr.html> (Erişim: 28 Kasım 2017)
- Brazier, H. (2007). "The Role and Activities of the IFLA Libraries for the Blind Section". *Library Trend*, 55(4): 864-888.
- Brophy, P. and Graven, J. (Nisan 2007). "Web Accessibility". *Library Trends*, 4: 950-972.
- Burcu, E. (2011). "Türkiye'deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1): 37-54.
- Camisso, J. (2008). "Electronic text and visually impaired users: standards & the move toward Universal Accessibility". *Desing of Electronic, Scroll*, Vol:1, No:1.
- Carey, K. (2007). "The Opportunities and Challenges of the Dijital Age: A Blind User's Perspective". *Library Trends*, 55(4): 767-784.
- Çağlar, S. (2012). "Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye'de Erişebilirlikleri". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(29): 541-598.
- Çakın, İ. (1991). "Özel Kütüphaneler: Tanım Boşluğu". *Türk Kütüphaneciliği*, 5(2): 49-55.
- Çakmak, T. ve Önal, H. İ. (2013). "Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Kazandırılmasında Okul Kütüphanecilerinin Roller ve Algıları". *Türk Kütüphaneciliği*, 27(4): 633-647.
- Çentik, G. (2009). *Görme Engellilere Braille Alfabetini Öğretmek İçin Bilgisayar Destekli Yeni Bir Eğitim Setinin Tasarımı Ve Uygulaması*. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Tezi, Edirne.
- Çukadar, S., Gürdal, G., Çelik, S. ve Kahvecioğlu, K. (2011). Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri: Mevcut Durum ve Gelecek. *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar*, 3(XVI), 2426-2439.

- DAISY Cihazı. (2017). <http://www.meb.gov.tr/gorme-engelli-ogrencilere-kitap-okuma-dinleme-ve-ses-kayit-cihazı/haber/8952/tr> (Erişim: 24 Şubat 2017)
- DAISY- Hakkımızda (2018). <http://www.daisy.org/about-us> (Erişim: 23 Nisan 2016)
- DAISY- Tarihçe (2018). <http://www.daisy.org/history> (Erişim: 23 Nisan 2016)
- Davetiye. (2018). <http://webreklamcim.com/braille-ofis.html#fr-galeri> (Erişim: 13 Mart 2018)
- Digital talking books (2018). <https://www.loc.gov/nls/about/services/braille-audio-reading-download-bard/> (Erişim: 01 Mayıs 2016)
- Edwards, B. (2009). *Libraries and Learning Resource Centres*. Italy: Elsevier.
- Enç, M. (1972). *Görme Özürlüler Gelişim, Uyum ve Eğitimleri*. Ankara: Sevinç Yayıncılık.
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesinin Onaylanmasını Hakkında Karar. (2009). *T.C. Resmi Gazete*, 27288, 17 Temmuz 2009.
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2009). http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=686:engeller-haklarına-k-slee&Itemid=36 (Erişim: 20 Ekim 2017)
- Engellere Nokta Koyan Alfabe: Braille Alfabe (2018). <https://www.ensonhaber.com/galeri/engellere-nokta-koyan-alfabe-braille-alfabesi> (Erişim: 28 Kasım 2017)
- Ersoy, A. (2009). *Yaşam boyu öğrenme ve Türkiye'deki halk kütüphaneleri*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara.
- Ersoy, A. ve Yılmaz, B. (2009). “Yaşam Boyu Öğrenme ve Türkiye’de Halk Kütüphaneleri”. *Türk Kütüphaneciliği*. 23 (4): 803-834.
- Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Friesen, M. E. (2008). *Harry Potter and the Overly Long Commute: Trends in Audiobooks*. Master’s Thesis, University of Wyoming.
- Genç, Y. ve Çat, G. (2013). “Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi”. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8 (1): 363-394.
- GEÖP-Telefondan Kitap ve Gazete Dinleme. (2017). <http://www.gormeengelli-ogrenciler.com/node/478> (Erişim Tarihi: 03 Ocak 2017)

- GEÖP, Sesli Betimleme Tanımı ve Tarihçesi (2018).
<http://www.gormeengelliogrenciler.com/node/225> (Erişim: 10 Şubat 2018)
- GETEM E-Kütüphane-Sesli Kitap Listesi ve Sesli Betimleme. (2018).
http://getem.boun.edu.tr/?q=katalog&field_kategorisi_value=3&field_formati_value=insan+sesi+mp3&field_dil_value=All&type=kitap&sort_by=field_sis teme_giris_tarihi_value&sort_order=DESC&items_per_page=20 (Erişim: 10 Şubat 2018)
- Gezici Kütüphane. (2018). <http://www.kygm.gov.tr/TR,134546/gezici-kutuphaneler.html> (Erişim: 12 Kasım 2016)
- Görme Engelliler (2016).
http://www.rehabilitasyon.com/ct/Gorme_Engelliler/Hakkinda (Erişim: 11 Ocak 2016)
- Görme Engelliler için Sesli Kitap Hizmeti. (2018).
<http://www.tekdozdijital.com/gorme-engelliler-icin-sesli-kitap-hizmeti.html> (Erişim: 14 Ocak 2017)
- Görme Özürlüler için Yararlı Araç ve Cihazlar. (2018).
<http://www.altinokta.org.tr/yazardetay.asp?idnourun=33> (Erişim: 25 Şubat 2018)
- Görme Özürlülerin Işık Kaynağı: Braille Alfabesi. (2018).
<http://www.kolkhoba.org/turha132.htm> (Erişim: 23 Kasım 2015)
- Güleç, İ., Çelik, S., ve Demirhan, B. (2012). “Yaşam Boyu Öğrenme Nedir? Kavram ve Kapsamı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Sakarya University Journal of Education*, 2 (3): 34-48.
- Gürdal, O. (1990). “Kütüphanecilik Eğitimi Planlaması: 1.”. *Türk Kütüphaneciliği*. 4(2): 73-82.
- Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği. (2012). *T.C. Resmi Gazete*, 28170, 11 Ocak 2012.
- Hayta, P. (2017). “Grafik Tasarımda Dokunma Duyusu ve Erişilebilir Tasarım Duygusu”. *Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*. 3(3): 95-105.
- Hersh, M. A. and Johnson, M. A. (2008). *Assistive Technology for Visually Impaired and Blind People*. Springer.
- IFLA/UNESCO Public Library Manifesto 1994. (2016).
<https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-public-library-manifesto-1994> (Erişim: 01 Kasım 2016)

- Ifla/Unesco Okul Kütüphanesi Rehberi. (2018).
http://www.ifla.org/files/assets/schoollibrariesresourcecenters/publications/school-libraryguidelines/ifla_unesco_okul_kutuphanesi_rehberi.pdf (Erişim: 15 Mart 2016)
- İBB Sesli Kitap Portalı-Daisy Sisteminde Sesli Kitaplar. (2018).
http://www.ibb.istanbul/sites/sesliweb/Pages/Daisy_Formatinda_Kitap_Olurma.aspx (Erişim: 24 Nisan 2016)
- İşeri, Y.E. ve Kanbur. Y. (Mayıs 2008). “İnsan Hakları ve Özgürlükleri Bağlamında Engelliler ve Örgütlenmesi”. *Birikim Dergisi*, 229: 30-35.
- İşte Örnek Bir Başarı: Hellen Keller (2005).
<http://www.engelsizerisim.com/detay/iste-ornek-bir-basari-hellen-keller/>
(Erişim: 20 Şubat 2018)
- Johnson, D. (2000). “E-books, libraries and access for the blind”. *Librarian's World*, 9(3): 46-56.
- Kabartma Daktilo (2018). <http://www.engellilermarketi.com/Kabartma-Daktilo-Tatrapoint-Standart-1,PR-166.html> (Erişim: 28 Aralık 2017)
- Kabartma Yüksek Kalitede Resim Baskı (2018).
<http://www.brailleteknik.com/urun/piaf-kabartma-yuksekalitede-resimbaski-makinesi-braille-kabartma-grafik/> (Erişim: 23 Şubat 2018)
- Kanık, L. (1994). *Görme Engellilere Yönelik Kütüphane Hizmetleri*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Karataş, K. (2002). “Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları”. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1): 43-55.
- Kartvizit (2015). <http://coolestbusinesscard.com/inspiration/embossed-andrew-sithimorada-business-card.html> (Erişim: 23 Mayıs 2016)
- Kavtelek, C. (2014). *Hayat boyu öğrenme kurum yöneticilerinin hayat boyu öğrenmeye ilişkin algıları ve görüşleri*. Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sivas.
- Kaynar, M. (1992). “Görme Özürlüler için Kütüphane”. *Türk Kütüphaneciliği*, 6(2): 114-117.
- Kazak, M. (Şubat 2008). “Görme Engellilere Yönelik Kütüphanecilik Hizmetlerinde Türkiye’deki Son Gelişmeler: Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Görme Engelliler Bölümü Örneği”. *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 22: 216-221.

- Keskinbora. K., H. (2008). “1902 Brüksel Körlerin Durumlarının Düzeltilmesi Kongresi ve İstanbul’dan Katılan Göz Hekiminin Değerlendirmesi – Derleme”. *Turkish Journal of Ophthalmology*, 38: 353-360.
- Kılıçoğlu, M. (2006). *Anasınıfı, Hazırlık Ve İlköğretim Birinci Sınıflarda Okuyan Görme Engelli Öğrencilerin Oyunlarının Değerlendirilmesi: Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Koca, C. (2010). *Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu*. İstanbul: DEV.
- Körleri Eğitim ve Kalkındırma Derneği Genel Müdürlüğü (2018). http://www.korleriegitimvekalkindirma.org/?page_id=526 (Erişim: 28 Kasım 2017)
- Körlük Nedir? (2018). <http://www.selimkerim.com/GormeEngelliler.html> (Erişim: 28 Aralık 2017)
- Körün Tarihi (2018). <https://www.britannica.com/topic/history-of-the-blind-1996241#ref1225423> (Erişim: 12 Mart 2018)
- Körlere Mahsus Kütüphaneler. (M. Yaman, Çev.). (1956). *Türk Kütüphaneciliği*. 5(3): 239-247.
- Kurbanoğlu, S. (2004). *Kaynak gösterme el kitabı*. Ankara: Ünak.
- Kütüphane Hizmet Esasları (2016). <http://www.kygm.gov.tr/Eklenti/4832,khgenelge-17.pdf?0> (Erişim: 23 Nisan 2016)
- Kütüphane İstatistikleri (2016). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24675> (Erişim: 15 Mart 2018)
- Kütüphane Nedir? (2018). <http://www.turkcebilgi.com/kutuphane> (Erişim: 15 Mart 2016)
- Kütüphaneler ve Yayınlamalar Genel Müdürlüğü Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği Taslağı (2018). <http://www.kygm.gov.tr/Eklenti/61,yonetmelik-24052011pdf.pdf?0> (Erişim: 15 Mart 2016)
- Kygm (2018). <http://www.kygm.gov.tr/TR,133112/konusan-kitaplik-hizmeti-nedir.html> (Erişim: 23 Aralık 2017)
- Landow, G. P. (1992). “Hypertext: The Convergence Of Contemporary Critical Theory And Technology”. Baltimore: John Hopkins University Press.

- Lazzaro, J. J. (2001). "Adaptive technologies for learning and work environments". Chicago: American Library Association.
- Lisiecki, C. (1999). "Adaptive technology equipment for the library". *Computers in Libraries*. 19 (6): 1-5.
- Louise Braille'nin 200. Doğum Günü Posta Pulu (2018). <https://swmedia-4cd6.kxcdn.com/media/catalogue/Poland/Postage-stamps/GBY-s.jpg> (Erişim: 06 Mayıs 2016)
- MEB. (2013). *Görme Engellilere Okuma Yazma Öğretim Kılavuzu*. Ankara: Gazi Mesleki Eğitim Merkezi Matbaası.
- MEB. (2015). *Görme Engellilere Okuma Yazma Öğretim Kılavuzu*. Ankara: Gazi Mesleki Eğitim Merkezi Matbaası.
- MEB, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. (2013). https://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/programlar/bilisim_teknolojileri/G%C3%B6rme%20Engelliler%20%C4%B0%C3%A7in%20Bilgisayar%20Kullan%C4%B1m%C4%B1.pdf (Erişim: 05 Mart 2018)
- MEB. (1991). *Özel Eğitim Okulları İçin Braille Kabartma Yazım Kılavuzu Öğretmen- Öğrenci El Kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. *Özel Eğitim* (2010). https://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/yayimlar/kaynastirma/kaynastirma.pdf (Erişim: 03 Aralık 2016)
- Milletlerarası Sözleşme. (2009) *T.C. Resmi Gazete*, 15137, 14 Temmuz 2009.
- Milli Kütüphane "Konuşan Kitaplık ve Görme Engelliler Hizmet Merkezi". (2018). <http://www.mkutup.gov.tr/tr/Sayfalar/Hizmetlerimiz/Konusan-Kitaplik-ve-Gorme-Engelliler-Hizmet-Merkezi.aspx> (Erişim 26 Mart 2016)
- Milli Kütüphane Kuruluş amacı ve görevlerimiz. (2018). <http://www.mkutup.gov.tr/tr/Sayfalar/Hakkimizda/Kurulus-Amacimiz.aspx> (Erişim: 27 Ocak 2016)
- Milli Kütüphane Okuyucu Hizmetleri. (2018). <http://www.mkutup.gov.tr/tr/Sayfalar/Kutuphane-Kullanimi/Kullanim-Sartlari.aspx> (Erişim: 23 Aralık 2017)
- Moyer, J.E. (2011). "Teens Today Don't Read Books Anymore:" *A Study of Differences in Comprehension and Interest Across Formats*. The University of Minnesota. The Graduate School Thesis.

- NISO. About NISO. (2009). <https://www.niso.org/niso-io/2009/07/whats-so-great-about-standards> (Erişim: 01 Mayıs 2016)
- NISO. (2018). <http://www.niso.org/publications/rp/framework3.pdf> (Erişim: 01 Mayıs 2016).
- Odabaş, H. (Eylül 2016). “Gelecekte Kütüphaneler ve Üniversite Kütüphanelerinde Yenilikçi Yaklaşımlar” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 20(3). 797-811.
- ODTÜ Kütüphanesi - Engelli Kullanıcılar için. (2017). <https://lib.metu.edu.tr/tr/engelli-kullanilar-icin> (Erişim: 22 Aralık 2017)
- ODTÜ Engelsiz ODTÜ Topluluğu-Hakkımızda/Tarihçe. (2018). <http://engelsiz.metu.edu.tr/tr/hakkimizda> (Erişim: 12 Mart 2018)
- Okul Kütüphaneleri ve Okul Kütüphaneciliği. (2015). <http://www.kayserihakimiyet2000.com/okul-kutuphaneleri-i/> (Erişim: 15 Mart 2016)
- Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği (Ağustos 2001). *T.C. Remi Gazete*, 24501, 22 Ağustos 2001.
- Önal, İ. ve şenyurt, T. Ö. (2013). “Eğitimi Gerçekleştirmek: Öğretim Programlarında Okul Kütüphanelerinin Önemi”. *Bilgi Dünyası*. 14(2): 306- 328.
- Önal, H. İ. ve Ekici, S. (2012). “Okul Kütüphanecilerinin Görüşlerine Göre Okul Kültürünün Değerlendirilmesi”. *Bilgi Dünyası*.13(1): 138-164.
- Özel Kütüphaneler Tanımı ve Özellikleri. (2018). <http://docplayer.biz.tr/96290-Ozel-kutuphaneler-tanimi-ve-ozellikleri.html> (Erişim: 24 şubat 2016)
- Özgür, İ. (2004). *Özel Eğitim, Engelli Çocuklar ve Eğitimi*. Adana: Karahan Kitapevi.
- Özrün Türüne göre Özürlü Nüfus Oranı. (2002). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 (Erişim: 24 Mart 2016)
- Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (2005). *T.C. Resmi Gazete*, 25868. 01 Temmuz 2005.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek S. (1997). *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar “Özel Eğitime Giriş”* (7. Baskı), Ankara: Karatepe Yayınları.
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye’de Engelli Gerçeği*. İstanbul: Ajansvista Matbaacılık.

- Özyürek, M. (1998). *Özel Eğitim: Görme Engelliler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Pestell, R. (1991). *Mobile Library Guidelines*, Professional Report 28.
- Profesyonel Baskı Makinesi. (2018). <http://www.turgok.org/tr/uretim> (Erişim: 23 Ocak 2017)
- Paris Metro Haritası. (2008). <http://www.telegraph.co.uk/news/2110612/Pictures-of-the-day-11-June-2008.html?image=26> (Erişim: 26 Mayıs 2016)
- Pratt-Smoot Act: That All May Read. (2018). <http://www.afb.org/talkingbook/talkingbookgallery.asp?FrameID=149> (Erişim: 03 Mart 2018)
- Pratt-Smoot Act. (2018). http://www.wikiwand.com/en/Pratt%E2%80%93Smoot_Act (Erişim: 03 Mart 2018)
- Poeth, H. (2005). "Audiodeskription-Entstehung und Wesen einer Textsorte." Fix, U. (haz.), *Hörfilm. Bildkompensation durch Sprache*. Berlin: Erich Schmidt, 33-48.
- Pour Les Aveugles. (2018). [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pour_les_Aveugles!_Discours_Prononc%C3%A9s_aux_Assembl%C3%A9es_G%C3%A9n%C3%A9rales_de_L'Association_Valentin_Ha%C3%BCy_Pour_Le_Bien_Des_Aveugles_De_1897_a_1907_\(1909\)_14763493191.jpg?uselang=tr](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pour_les_Aveugles!_Discours_Prononc%C3%A9s_aux_Assembl%C3%A9es_G%C3%A9n%C3%A9rales_de_L'Association_Valentin_Ha%C3%BCy_Pour_Le_Bien_Des_Aveugles_De_1897_a_1907_(1909)_14763493191.jpg?uselang=tr). (Erişim: 25.06.2018)
- Robbins, S. (2008). "Large Print" *Publishers Weekly*, 255(20): 22-35.
- Rubery, M. (2008). "Play It Again, Sam Weller: New Digital Audiobooks and Old Ways of Reading". *Journal of Victorian Culture*. 13: 58-79.
- Sağlamtunç, T. (2010). "Görme Engelliler ve Kütüphanecilik Hizmetleri". *Bilgi Dünyası*. 11(1): 179-191.
- Sebeder-Hakkımızda. (2018). <http://sebeder.org/HAKKIMIZDA-2.html> (Erişim: 15 Şubat 2018)
- Sesli Kitap Nedir?. (2018). http://seslikitapgonulluleri.blogspot.com.tr/2013/01/sesli-kitap-nedir_29.html (Erişim: 25 Mart 2016)
- Sesli Kütüphane. (2018). <http://www.unaturkey.org/projeler-projects/59-projeler/171-projeler.html> (Erişim: 25 Mart 2016)

- “Sonuç Bildirgesi: Bilgi Okuryazarlığından Yaşam Boyu Öğrenmeye”. (2009). II. Ulusal Okul Kütüphanecileri Konferansı (27 Haziran 2009, İstanbul), (Editörler) Serap Kurbanoğlu ve Osman Torun, İstanbul.
- Sönmez. V. ve Alacapınar, F.S. (2014). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Subaşıoğlu, F. (1999). *Görme Engellilerin Bilgiye Erişimi*, Ankara: Seren Matbaası.
- Subaşıoğlu, F. (2000). “Engellilerin İnternet’e Erişim Üzerine”. *Türk Kütüphaneciliği*, 14: 188-204.
- Subaşıoğlu, F. (2008). “Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin ‘Engellilik Farkındalığı’ Üzerine Bir Araştırma”. *Bilgi Dünyası*. 9(2): 399-430.
- Şenalp, L. (2005). “Türkiye Milli Kütüphanesinin Kuruluş Yılları 1994-1955”. *Türk Kütüphaneciliği*. 19(2): 219-226.
- Şişman, Y. (2012). “Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(28): 69-85.
- Tactile Mind. (2018). <http://tactilemindbook.com/> (Erişim: 23 Nisan 2016)
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gezici Kütüphaneler Anadolu Yolunda. (2017). <http://basin.kultur.gov.tr/TR,183582/gezici-kutuphaneler-anadolu-yolunda.html> (Erişim: 02 Ağustos 2017)
- T.C. MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü okul/ Kurum Listesi, Genel Müdürlüğümüze Bağlı Okul ve Kurumlar. <http://orgm.meb.gov.tr/butce/SORGU001Liste.asp> (Erişim: 04 Nisan 2016)
- Teknoloji Engelleri Ortadan Kaldırıyor. (2014). <https://www.ahaber.com.tr/galeri/anasayfa/teknoloji-engelleri-ortadan-kaldiriyor> (Erişim: 30 Aralık 2017)
- Tekstil Kütüphane. (2018). <http://tekstilkutuphane.blogspot.com.tr/2012/04/artk-gorme-engelliler-icin-ozel-tisort.html> (Erişim: 25 Şubat 2018).
- Telefondan Gazete ve Kitap Dinleme. (2018). <http://www.gormeengelligrenciler.com/node/478> (Erişim: 23 Nisan 2016)
- Teymen, H. İ. ve Özdemir, S. (2015). “Az Gören Öğrencilerde Punto Büyütme, Büyüteç Kullanma ve Uyarlanmış Bilgisayar Teknolojisinin Okuma Hızı Üzerindeki Etkinliği”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 16(3). 195-212.

- Tezcan, F. G. ve Tanrıkulu, Y. (2011). “Milli Kütüphane’de Görme Engellilere Yönelik Konuşan Kitaplık Bölümü Hizmetinin Değerlendirilmesi ve Kullanıcı Memnuniyeti Araştırması”. *Bilgi Dünyası*. 12(2): 359-378.
- The Origins of the Perkins Library. (2018). <http://www.perkins.org/history/legacy/perkins-library> (Erişim: 23 Temmuz 2016)
- Tokat Valiliği. (2017). <http://www.tokat.gov.tr/biz-bir-butunun-parcalariyiz> (Erişim: 28 Şubat 2018)
- Tufan, İ. ve Arun, Ö. (2006). Türkiye Özürlüler Araştırması 2002 İkincil Analizi.
- TURGOK-Türkiye Görme Özürlüler Derneği Kitaplığı “Biz Kimiz”. (2018). <http://www.turgok.org/tr/biz-kimiz#.VyDRmtSLSt8> (Erişim: 28 Mart 2016)
- TUİK. (2010). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması Raporu.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). *T.C.Resmi Gazete*. 17844. 07 Kasım 1982.
- UNESCO Halk Kütüphanesi Bildirgesi. (1994, Kasım) (1995). (Y. Tonta, Çev.) *Türk Kütüphaneciliği*, 9(2): 144-147.
- Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu. (2017). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=645 (Erişim: 5 Mayıs 2017)
- Türk Kütüphaneciliği. (1967). *Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği Değişiklik Tasarısı*. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1976/1948> (Erişim: 06 Kasım 2016)
- Türkiye’de Kitap Seslendirme ve Türkçe Sesli Kitaplar. (2012). <http://seslikitapci.blogspot.com.tr/2012/09/sesli-kitap-nedir.html> (Erişim: 25 Mart 2016)
- Türk Telekom – Hakkımızda. (2017). <https://www.turktelekom.com.tr/hakkimizda/medya-merkezi/basin-bultenleri/sayfalar/turk-telekom-telefon-kutuphanesini-cebe-tasidi.aspx> (Erişim: 25 Mart 2017)
- Uğurlu, K. ve Ar, H. (2014). “Engelli Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Tespit Edilmemesinin Sosyal Turizm Projelerine Engel Teşkil Etmesi: Kırklareli İli Örneği” [Bildiri], 15. *Ulusal Turizm Kongresi*, 13-16 Kasım, Ankara.
- United Nations Enable (2012). <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights->

- of-persons-with-disabilities/article-9-accessibility.html (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2017).
- Üste, B. (2007). “İnsan Hakları Eğitimi Ve İlköğretimdeki Önemi”. *Ege Akademik Bakış*. 7(1): 295-310.
- Üstün, A. (1997). “Üniversite Kütüphaneleri”. *Türk Kütüphaneciliği*. 26(4): 229-235.
- Yılmaz, E. Braille Bir Yaşam Tarzı. (2014). http://engelsizerisim.com/eeeh/yazi/9/braille_bir_yasam_tarzi (Erişim: 27 Nisan 2016)
- Yılmaz, E. (2015). “Eğitimde Okul Kütüphaneleri: Türkiye’de Durum”. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(208): 259-286.
- Yükseköğretim Kurulu Üniversitelerimiz. (2018). <http://www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz> (Erişim: 17 Şubat 2018)
- WHO Blibness and vision impairment. (2017). <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs282/en/> (Erişim: 02 Ocak 2016)
- WHO Disabilities (2016). <http://www.who.int/topics/disabilities/en/> (Erişim: 02 Şubat 2016)
- WHO-World Report On Disabilty (2011) (9789240685215). whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf (Erişim: 02 Haziran 2016)
- Zencir, M. B., Kutlutürk, L. ve Subaşıoğlu, F. (2017). “Türkiye’deki Üniversite Kütüphanelerinde Engellilere Yönelik Hizmetler: Web Sayfaları Bağlamında Bir İnceleme”. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57(1): 720-739.

EKLER

SESLİ KÜTÜPHANELER VE KÜTÜPHANECİLİK ANKET FORMU

Değerli Katılımcı;

Bu araştırma lisansüstü tez çalışması kapsamında Türkiye’de Sesli Kütüphane Hizmetleri ve Görme Engellilerin Sesli Kütüphane Hizmetlerine Karşı Tutumları adıyla sürdürülen araştırmanın verilerini derlemek amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmaya veri toplamak için siz değerli katılımcılardan görüş ve öneriler talep etmekteyim.

Anket verileri yalnızca bu çalışmada kullanılacak ve katılımcıların demografik verileri gizli tutulacaktır.

Lütfen, aşağıdaki ifadeleri dikkatle okuyarak, her ifadeyi sizin gerçek durumunuzu yansıtacak şekilde uygun olan seçeneği işaretleyerek belirtiniz. Burada önemli olan sizin görüşlerinizdir. Yapacağınız işaretlemelerde göstereceğiniz samimiyet ölçme aracının başarısını yükseltecektir.

Araştırmaya zaman ayırarak yapacağınız katkıdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ

İletişim: mugesrakartal@gmail.com Tez Hazırlayan: Müge Esra KARTAL

Kişisel Bilgiler

1. Cinsiyetiniz nedir?
 Kadın
 Erkek
2. Yaşınız? (*Lütfen Yazınız*) ....
3. Öğrenim durumunuz?
 Okur yazar değil
 İlkokul
 Ortaokul
 Lise
 Önlisans
 Lisans
 Lisansüstü
 Doktora

O Diğer (yazınız).....

4. Görme engelinizin nedeni nedir?

- Bilmiyorum
- Kalıtsal
- Hastalık
- Akraba evliliği
- Kazalar
- Diğer (yazınız) ....

5. Görme engeli dereceniz?

- Az gören
- Hiç görmeyen

Kütüphane Kullanımı

1. Kütüphane kullanımı konusunda eğitim aldınız mı?

- Evet
- Hayır

(Cevabınız EVET ise bu eğitimi nerede aldınız ve almış olduğunuz eğitimin size faydası nasıl oldu?)

-----

2. Kütüphaneleri kullanıyor musunuz?

- Evet
- Hayır

(Aşağıda yer alan soruları yukarıdaki (2.) soruya cevabınız EVET ise cevaplandırınız)

3. Hangi kütüphane türünü tercih ediyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Halk Kütüphaneleri
- Okul Kütüphaneleri
- Üniversite Kütüphaneleri
- Dernek/Vakıf Kütüphaneleri
- Milli Kütüphane
- Telefon Kütüphaneciliği
- İnternet Kütüphaneciliği
- Diğer (yazınız) .....

4. Tercih ettiğiniz kütüphaneyi hangi amaçtan dolayı seçiyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Fiziksel olarak ulaşımı kolay
- Bina içerisinde görme engelliler için yönlendirmeler mevcut
- Raflarda görme engelliler için yönlendirmeler mevcut

- Görme engelliler ile ilgilenen özel bir personel mevcut
  - Web sitesi görme engellilere özel olarak tasarlanmış
  - Katalogu görme engellilere uygun tasarlanmış
  - Kütüphanede görme engelliler için özel bir birim mevcut
  - Çalışma ortamı elverişli
  - Mevcut olmayan kaynaklar diğer kütüphanelerden temin edilebiliyor
  - Dermede istediğim tür kaynaklar mevcut
  - Dermede görme engellilere uygun formatta kaynaklar mevcut
  - Kütüphane personeli/yöneticilerden destek alabiliyorum
  - Diğer (Belirtiniz).....
-
-
-

5. Kütüphaneyi hangi sıklıkta kullanıyorsunuz?
  - Her gün
  - Haftada bir kez
  - Ayda bir ya da iki kez
  - Yılda birkaç kez
6. Okuma yaparken hangi programı/yazılımı kullanıyorsunuz?
  - Fikrim yok
  - Program kullanmıyorum
  - Ekran Büyütme Programı
  - Ekran Okuma Programı
  - Diğer (yazınız) .....
7. Tercih ettiğiniz kütüphane hizmetlerini değerlendirecek olsanız nasıl değerlendirirsiniz?
  - Hiç memnun değilim
  - Memnun Değilim
  - Kararsızım
  - Memnunum
  - Çok memnunum

Sesli Kütüphaneler

1. Bazı kütüphanelerde görme engelliler için özel bölümler oluşturulduğundan ve hizmetler verildiğinden haberiniz var mı?
  - Evet
  - Hayır

(Cevabınız HAYIR ise 2. soruyu boş geçiniz)
2. Sizin için oluşturulan bu özel bölümlerdeki kaynak ve dokümanlara herhangi birinin yardımı olmadan rahatça ulaşabiliyor musunuz?
  - Evet
  - Hayır
3. Sesli kütüphanelerde yer alan sesli kitap uygulamalarını nasıl

- değerlendiriyorsunuz?
 Hiç memnun değilim
 Memnun değilim
 Kararsızım
 Memnunum
 Çok memnunum

4. Bu kütüphanelerde mevcut olan sesli kitap/CD'lerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
 Fikrim yok
 Yetersiz
 Kısmen yeterli
 Yeterli
5. Kullandığınız kütüphanelerde gereksinim duyduğunuz bilgilere erişim düzeyinizin durumu nedir?
 Hiç memnun değilim
 Memnun değilim
 Kararsızım
 Memnunum
 Çok memnunum
6. Gitmiş olduğunuz kütüphanelerde sizinle ilgilenen özel bir personel mevcut mu?
 Bilmiyorum
 Evet
 Hayır
7. Günlük yaşantınız ya da eğitim yaşantınızda ihtiyaç duyduğunuz bilgileri hangi formatta tercih ediyorsunuz? (*Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz*)
 Braille metin halinde
 Büyüteç aracılığıyla normal baskı
 Taratma yoluyla normal baskı
 Canlı okuyucu yoluyla normal baskı
 Büyük puntolu baskı
 Sesli dokümanlar (Kaset/CD)
 Elektronik sesli kitap
 Elektronik kaynaklar
 Diğer (Yazınız) .....

---

8. Görme engelliler için hizmet veren kütüphaneler ve bu kütüphanelerin görme engelliler için sunmuş olduğu hizmetler konusunda yeterli düzeyde tanıtım yapıldığını düşünüyor musunuz?
 Fikrim yok
 Yetersiz
 Kısmen yeterli

O Yeterli

9. Sesli kitaplara hayat verenlerin ses rengi sizleri memnun ediyor mu?

- Hiç memnun değilim
- Memnun değilim
- Kararsızım
- Memnunum
- Çok memnunum

10. Görme engellilere hizmet veren kütüphaneler sizlerin beklentilerine daha iyi cevap vermek adına toplantılar yapsa bu toplantılara katılır mısınız?

- Evet
- Hayır
- Kararsızım

11. Sesli kitaplar hayat veren gönüllü okuyucuların bir şekilde sizlere yardımcı olmasından memnun musunuz?

- Hiç memnun değilim
- Memnun değilim
- Kararsızım
- Memnunum
- Çok memnunum

Yaşanılan Sıkıntılar

1. Hangi tür kaynakları bulmakta zorluk yaşıyorsunuz? (*Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz*)

- Braille
- Büyük punto baskı
- Sesli dokümanlar (Kaset/CD)
- Elektronik
- Diğer (Yazınız) .....

-----

2. Eğitiminizle ilgili hangi kaynak türlerini bulmakta zorlanıyorsunuz? (*Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz*)

- Soru bankaları
- Yardımcı ders kitapları
- Sınavlara hazırlık konu anlatımlı kitaplar
- Danışman kaynakları (ansiklopedi, sözlük, vs.)
- Tezler
- Dergi makaleleri
- Konferans bildirileri
- Web siteleri

O Diğer (Yazınız) .....

---

3. Yazılı ve basılı kaynaklara erişim konusunda yaşadığınız sorunlar varsa bunları kısaca açıklayınız?

Beklentiler

1. Kütüphanelerden sizin ve diğer görme engelli bireyler adına genel anlamda beklentileriniz nelerdir? (*Beklentinizi bina/yapı, derme/koleksiyon, personel, teknolojik olanaklar gibi pek çok başlığı kapsayacak şekilde ayrıntılı olarak açıklayabilirsiniz*)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Müge Esra KARTAL
Doğum Yeri	MALATYA
Doğum Tarihi	28.01.1984

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Fırat Üniversitesi
Fakülte	Eğitim Fakültesi
Bölüm	Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YDS (63.75) YÖKDİL (78.75)

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Ardahan Üniversitesi
Görevi/Pozisyonu	Araştırma Görevlisi
Tecrübe Süresi	1 yıl

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	mugesrakartal@gmail.com